

Hanne Haugen

Menn og deres perler

En studie av menns bruk av perler med hovedvekt på Midt-Norge i yngre jernalder.

Masteroppgave i arkeologi ved NTNU, 2009

Veileder: Lise Bender Jørgensen

FORORD

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Lise Bender Jørgensen, som har fått meg gjennom dette, gitt god faglig hjelp, og også støttende ord når jeg selv har mistet troen (og håpet!). Jeg vil gjerne takke Anne Stalsberg og Oddmunn Farbregd for deres gode hjelp og vurderinger, og for at de har tatt seg tid til å svare på spørsmål jeg har hatt underveis. Jeg vil også takke prof. Jan Ragnar Hagland som var svært behjelpelig og tok seg tid til å gå i magasinet og foreta en gjenstandsstudie med meg. En takk må også rettes til Thorbjørn Aasvang ved magasinet, som har vært veldig hjelpsom i uthenting av alskens gjenstander, tidvis på kort varsel. Videre vil jeg rette en takk til Lisbeth Skogstrand, Anne Nørgård Jørgensen og Andreas Rau for gode litteraturtips og innspill på mine henvendelser.

Jeg ønsker å takke min familie; Heidi, Åsmund, Erika, Pål, Aila, Anna og Amalie for å ha sørget for at jeg har fått god avkobling innimellom, og at de har vært så forståelsesfulle når jeg har vært stresset og ikke hatt nok tid til å komme på besøk. Heretter blir dere ikke kvitt meg!

Jeg vil også takke mine medstudenter på lesesalen for å ha gjort tilværelsen ekstra hyggelig i tiden vi har hatt sammen. Spesielt vil jeg rette en takk til min sadistiske romkamerat Marianne, som har sørget for at det alltid har vært spennende å komme på lesesalen, om ikke annet så i frykt for hva som ventet. Jeg er også svært takknemlig overfor Harald og Lise som har tatt seg tid til å lese korrektur på oppgaven. En takk må også rettes til Frk. Fossum, som i realiteten kom opp med idéen til dette oppgavetemaet.

Til sist, men ikke minst, vil jeg rette en ekstra takk til min samboer Harald. Takk for ditt gode vesen og dine støttende ord!

Eventuelle feil og mangler i oppgaven er mitt ansvar.

Hanne Haugen,

Trondheim 03.08.09.

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Introduksjon	1
2	Problemstilling	1
3	Forskningshistorie	2
3.1	Perler – typologi, klassifikasjon, proveniens	2
3.2	Perler i mannsgraver	4
4	Introduksjon til perletyper og –kombinasjoner i norsk og nordisk jernalder	5
5	Teoretiske perspektiver	9
5.1	Genderperspektivet – kort om tilkomst og utvikling	9
5.2	Sex – gender, biologisk vs. sosialt kjønn	11
5.3	Gender og materiell kultur	14
5.4	Ritualitet og graven som uttrykk	16
6	Empiri	18
6.1	Avgrensning i tid og rom	18
6.2	Kildematerialet - tilvektskatalogen	19
6.3	Problemer ved kildematerialet	19
7	Å kjønnsbestemme gravlagte individ	21
7.1	Arkeologisk vs. osteologisk kjønnsbestemmelse	21
7.2	Problemer ved arkeologisk kjønnsbestemmelse som metode	23
7.3	Kriterier for arkeologisk kjønnsbestemmelse	25
7.3.1	Perler	26
7.3.2	Drakttilbehør; smykker, spenner, nåler og ringer	26
7.3.3	Tekstilredskap	29
7.3.4	Smed- og snekkerredskap	31
7.3.5	Jordbruksredskap, hesteutstyr og fiskeutstyr	32
7.3.6	Kjøkkenutstyr	33
7.3.7	Våpen	33
7.3.8	Personlige utstyr, tilbehør, spill og vekter	34
7.3.9	Krukker, kar og beholdere	35
7.4	Sammenfatning og mine kriterier	35
7.5	Representativitet	36
8	Analyse	38
8.1	Del 1: Kvantitativ analyse - Kjønnsmessig fordeling av perlegravene i eldre og yngre jernalder	38
8.2	Del 2a: Gjenstandsanalyse – Perlene i mannsgravene i yngre jernalder	39
8.2.1	Perleklassifisering og klargjøring av begrep	40
8.2.2	Materialer, materialkombinasjoner og antall perler i mannsgravene	42
8.2.3	Sammenstilling av perler og materialbruk i manns- og kvinnegraver	42
8.2.4	Glassperler i mannsgraver – farge- og formvariasjoner	44
8.2.5	Ravperler i mannsgraver – formvariasjoner	45
8.2.6	Perler av brent leire, stein og bein i mannsgraver – formvariasjoner	46
8.3	Del 2b: Kombinasjonsanalyse – Øvrig gravmateriale i mannsgravene med perler	47
8.4	Sammenfatning av analysen	49
9	Tolkning og diskusjon av analyseresultatene	50
9.1	Om forholdet mellom kvinners og menns bruk av perler	50
9.1.1	Finnes det forskjeller i menns og kvinners bruk av perler?	50

9.1.2	Er perler virkelig en kvinnelig gjenstandskategori i jernalder?	52
9.1.3	Kjønnsoverskridende individer i jernalder	52
9.2	Hva representerer perlene i mannsgravene?	54
9.2.1	Perler som del av det personlige utstyret	54
9.2.2	Perler som amuletter	57
9.2.3	Perle av stein fra Vang, Oppdal – reiseamulett?	60
9.2.4	Store, skiveformede ravperler – sverdperler?	65
9.2.5	Sverdperler i yngre jernalder i Midt-Norge?	70
10	Avsluttende bemerkninger	75
	Litteraturliste	
	Appendiks	

FIGURLISTE

Figur 1: 1.rad: bronseperler. 2.rad: ensfargede perler av glassfluss. 3.rad: ensfargede glassperler. 4.rad: Melonperler og leddperler/segmenterte perler av glass. 5.rad: Fasetterte, firkantede og dobbeltkoniske glassperler. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.....	6
Figur 2: Ulike glass-perler med enkel dekor av farget glass. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.....	7
Figur 3: Ulike glassperler med dekorasjoner av flere typer farget glass. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.	7
Figur 4: Mosaikkperler. Glassperler bygd opp av flerfargede glasstenger som skaper et komplekst mosaikkmønster. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.....	8
Figur 5: Utarbeidede kriterier for arkeologisk kjønnsbestemmelse.	36
Figur 6: Oversikt over det totale antall graver med perler i Vitenskapsmuseets museumsdistrikt fra eldre og yngre jernalder, samt udaterte graver. De uthevede feltene viser gravfunnene som utgjør fokus for min analyse.	38
Figur 7: Samme kjønnsmessig fordeling for perlegravene fra yngre jernalder. Av 157 gravfunn fantes 30 mannsgraver mot 80 kvinnegraver. 32 graver kunne ikke bestemmes sikkert med hensyn til kjønn, mens 15 funn trolig representerer flere begravelser.....	39
Figur 8: Kjønnsmessig fordeling av de tilsammen 35 gravfunn med perler fra eldre jernalder. Antallsmessig utgjør mannsgravene kun 4 og kvinnegravene 11 stk. 13 graver lot seg ikke kjønnsbestemme, og i 7 tilfeller er det trolig snakk om flere gravlagte individ.	39
Figur 9: Prinsippskisse av forskjellen mellom enkel og kompleks dekor. Hentet fra Sasse & Theune 1995.	40
Figur 10: Fra venstre: Enkel, pålagt dekor. Kompleks, pålagt dekor. Enkel, sammensatt dekor. Kompleks, sammensatt dekor. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.	40
Figur 11: Utbredte formvariasjoner blant perler. 1) Sfærisk. 2) Avrundet uten flater. 3) Avrundet med flater. 4) Sylindrisk. 5) Dobbeltkonisk. 6) Firkantet/prisme. 7) Polyedrisk/mange-kantet. 8) Fasettert. 9) Rillet. 10) Segmentert/leddet. 1-9 er hentet fra J. Callmer 1977.	41
Figur 12: Tre kategorier perleproporsjoner.	41
Figur 13: Til venstre: Oversikt over antall perler som finnes i de 30 mannsgravene fra yngre jernalder. Kun to graver inneholder mer enn fire perler. I midten: Av det totale antall perler som stammer fra yngre jernalders mannsgraver (74 stk) er langt de fleste av glass, etterfulgt av rav. Til høyre: Figuren viser hvilke kombinasjoner perlene i mannsgravene i unge jernalder opptrer i.	42
Figur 14: Materialkombinasjoner i 30 mannsgraver og 80 kvinnegraver med perler i yngre jernalder. Den øverste tabellen viser hvor stor prosentandel av manns- og kvinnegravene som inneholder perler av glass, rav, metall etc. En del graver inneholder perler av ulike materialer, og samlet overstiger verdiene derfor hundre prosent. Tabellen under viser materialkombinasjoner. De uthevede tallene viser særlig interessante tendenser. Hele 40% av materialkombinasjonene i kvinnegravene finnes ikke i mannsgravene. I tillegg ser perler av metall og (halv-) edelstein ut til å være forbeholdt kvinnene.....	43
Figur 15: Fra venstre mot høyre: T 18086 – Liten glassperle med enkel, pålagt dekor i form av bølgelinje langs kanten. Fra Kirkevuku, Verdal. T 12316 – Glassperle med kompleks, pålagt dekor fra Grande, Mosvik. T 1238 –	

Perle med kompleks, sammensatt dekor. Mosaikkperle fra Borgfjord, Bjugn. T 4099 – Samling blå og grønne glassperler, både ensfargede og med enkel og kompleks pålagt dekor. Både avrundede, segmenterte, en dobbeltkonisk og en melonperle. Fra Malefetten, Fræna. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.	44
Figur 16: T 4087 - Uregelmessig fasetterte ravperler fra Holden, Hemne. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.	45
Figur 17: T 3624 - Perle av lys, grårosa skifer fra Risegjerdet, Oppdal. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.	46
Figur 18: Oversikten viser hvilke generelle gjenstandskategorier som finnes i mannsgravene med perler. Ved siden av våpen er redskaper og personlig utstyr vanligst. Gjenstander som ofte knyttes til en høyere sosial status, som skålvekter og spillebrikker, her kalt 'prestisjegjenstander' forekommer forholdvis sjeldent. ('Trolig' betegner gravfunn hvor disse gjenstandene trolig er tilstede, men ikke er 100% sikre, enten grunnet sterk forrustning/fragmentering, eller usikker kontekst).	47
Figur 19: Oversikt over de spesifikke gjenstandene som finnes innen hver gjenstandskategori. ('Trolig' betegner gravfunn hvor disse gjenstandene trolig er tilstede, men ikke er 100% sikre, enten grunnet sterk forrustning/fragmentering, eller usikker kontekst).	48
Figur 20: Perle av stein fra Vang, Oppdal. Rundt perlen er det risset inn runer. Foto: H. Haugen.	60
Figur 21: Kristus-monogrammet IHS skrevet med greske og latinske bok-staver, samt i runer slik de er risset inn på perlen fra Vang.	61
Figur 22: Gravfunn med sverdperler in situ. Til venstre: grav nr 29 fra Nørre Sandegård Vest, Bornholm. Hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997. Til høyre: Gravfunn fra Szirmabesenyő, Ungarn. Hentet fra Werner 1956.	67
Figur 23: Sverd og sverdskjede med rav-perle fra det 5. årh. Fra grav 58 i Villingendorf, Baden-Württemberg. Gjengitt med tillatelse fra Alamannen-museum, Ellwangen, Tyskland. Foto: Landesamt für Denk-malpflege im Regier-ungsbezirk Stuttgart, Esslingen.	69
Figur 24: Sverdperler eller 'bare' ravperler? T 11003 er et udatert funn fra Troms, de øvrige fra yngre jernalder, Midt-Norge. Perlene er fotografert av O. B. Pedersen, ved NTNU, Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU, Vitenskapsmuseet. Tverrsnittet på perlene fra Midt-Norge kan best sammenlignes med C 3786 fra Porskjær (se bildet t.v.).	70
Figur 25: Sverdperler av rav fra Porskjær. Hentet fra Nørgård Jørgensen 2008. Målestokken er lagt til av meg for at man bedre kan sammenligne størrelsesforholdene på perlene fra Porskjær og fra Midt-Norge. Jeg har tatt utgangspunkt i opplysningene om en diameter på 25 mm på perle C 3891 (Nørgård Jørgensen 2008: 208) i utarbeidelsen av målestokken.	70
Figur 26: Datering av gravene med mulige sverdperler i Midt-Norge. Graven med perlen fra Troms er ikke tatt med. Oversikten er utarbeidet på bakgrunn av tilvektskatalogen, Nørgård Jørgensen 1999, og Stalsberg (pers. medd. 2009).	71
Figur 27: Bildet viser en ravperle med metallnagle fra Porskjær mosefund, og rekonstruksjons-forslag til hvordan perlen kan ha vært brukt som ringknapp. Den pyramideformede sverdknappen er fra samme funn. Hentet fra Nørgård Jørgensen 2008. Over ses eksempel på ringsverdknapp fra Endrebacke, Gotland. Hentet fra Menghin 1983.	72

Figur 28: Til venstre: Relativ kronologi for sverdperler av glass, rav, fasetterte perler av glass eller bergkrystall, og perler av krittaktig masse (merksum, kalsedon). Sverdperlene finnes både alene (•) eller med metallnagle/-kappe (▲). Til høyre ses en relativ kronologi for sverdknapper/-grep. Faseinndelingen tilsvare i årstall: Fase A: ca.450 – ca.480. Fase B: ca.480/90 – ca.520. Fase C: ca.530 – ca.570. Fase D: ca.580 – ca.620. Fase E: ca.630-650. Fase F: ca.650 – ca.680. Årstallene er omtrentlige. Hentet fra Menghin 1983)..... 73

1 Introduksjon

Perler er en av de mest tallrike gjenstandskategoriene vi har i det arkeologiske materialet fra yngre jernalder. I forhold til mengden materiale og forskningspotensiale, har perler likevel vært lite behandlet, og da spesielt perler i mannsgraver. Før jeg startet med arbeidet på denne oppgaven, hadde jeg ikke tidligere lest, eller knapt hørt, om perler i mannsgraver. Jeg ble derfor overrasket da jeg i startfasen fikk høre fra flere arkeologer med lang erfaring både fra felt og fra forskning, at ”joda, perler i mannsgraver hender det at vi finner”. Både det faktum at dette var nytt for meg, og at det var en så uvant tanke ut fra mitt daværende ståsted, gjorde at jeg ble interessert og fascinert av dette temaet. I denne oppgaven vil jeg derfor undersøke menns bruk av perler i jernalderen gjennom studier av gravfunn.

2 Problemstilling

Problemstillingen min er tredelt, hvor første del ledes ut av en hypotese jeg dannet meg i begynnelsen av arbeidet. Jeg undret meg over hvorfor det var så lite informasjon om forekomsten av perler i mannsgraver. Betød dette virkelig at fenomenet var en sjeldenhet, eller var det et uttrykk for den arkeologiske forskningens evne til å presentere brede generaliseringer og ignorere de avvik som ikke passer inn? Jeg var nysgjerrig på om det siste kunne være tilfelle, og ville derfor ha svar på:

- *Er perler virkelig en kvinnelig gjenstandskategori i jernalder?*

De oppfølgende spørsmål jeg mener må besvares, blir dermed:

- *Finnes det forskjeller i menns og kvinners bruk av perler?*
- *Hva representerer perlene i mannsgravene?*

Opprinnelig hadde jeg et ønske om å studere hvordan dette fenomenet artet seg både i eldre og i yngre jernalder, for å se om skikken med å bære perler endret seg over tid. Dette har jeg også gjort i del 1 av problemstillingen. Som følge av at det er lite materiale fra eldre jernalder i mitt undersøkelsesområde, har jeg valgt å fokusere på yngre jernalder i del 2 og 3 av min problemstilling.

3 Forskningshistorie

3.1 Perler – typologi, klassifikasjon, proveniens

Perler er som nevnt en av de mer tallrike funnkategoriene i Skandinavia, men likevel har denne gjenstandskategorien ofte blitt oversett i den arkeologiske litteraturen (Callmer 1977: 7; Näsman 1995:9). I Skandinavia har det utkommet svært få monografier om perler (med unntak av Callmer 1977), sammenlignet med engelsk og sentraleuropeisk perleforskning (Guido 1978, Guido & Welch 1999, Brugmann 2004, Tempelmann-Mączyńska 1985). En del artikler har derimot behandlet emnet (Arrhenius 1960, Olldag 1992/94, Selling 1942), og en lang rekke forskere har tatt for seg perler som tema, tidvis ganske utfyllende, i forbindelse med sine oversiktsverk, gjenstands-/regions- eller periodestudier og diverse andre publikasjoner (Petersen 1928, Slomann 1959, Vinsrygg 1979, Petré 1984, Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997 m. fl.). Andre forskere igjen ser nærmest ut til å ha forsøkt å unngå perler som tema i sine ellers grundige oversiktspublikasjoner (Gjessing 1934, Gudesen 1980), kanskje nettopp på grunn av den store mengden usystematisert gjenstandsmateriale. Jeg vil her i korte trekk ta for meg den skandinaviske forskningshistorien, samt noen av de mest sentrale europeiske forskningsbidrag.

Perleforskningen kan deles inn i ulike faser, som i grove trekk følger de teoretiske og metodiske strømningene i den arkeologiske forskningen forøvrig. Jan Petersen har en rent beskrivende oversikt over merovingertidens og vikingtidens perlemateriale i *”Vikingetidens smykker”* (1928). Han har satt av 7 sider til gjennomgangen av 7 500 perler fra 730 funn over en periode på fire hundre år, og beskriver den ovennevnte problematikken godt; han unnlater å gå for nært inn på typer og kronologi, siden dette ville kreve både et studie av eldre jernalders perlemateriale, samt perlematerialet ellers i Europa, et arbeid som er altfor omfattende til at det kan inngå i Petersens oversiktsverk (Petersen 1928: 162 - 164). *”Det har i det hele ikke været meningen at gi nogen uttømmelig skildring av dette emne.”* (Petersen 1928: 166). Vedel har for Bornholms vedkommende også utgitt en mer eller mindre rent beskrivende, men god, oversikt (Vedel 1890).

Etterhvert skulle flere kaste seg ut i evighetsoppgaven med å ordne perlematerialet. Det mest omfattende skandinaviske verket innen perleforskning er Johan Callmers doktoravhandling *”Trade Beads and Bead Trade in Scandinavia ca 800 – 1000 A.D.”* fra 1977. Her har Callmer er grundig gjennomgang av vikingetidens perletyper og deres kronologiske forhold, og han er også en av de første til å gå i dybden i temaet perlenes

proveniens og handelsruter/spredningsruter (Callmer 1977:9). Typekronologi, klassifikasjon og proveniensbestemmelse har vært hovedfokus også for en rekke andre forskere, både i Skandinavia (Vinsrygg 1979, Petré 1984) og resten av Europa (Brugmann 2004, Guido 1978, Guido & Welch 1999, Tempelmann-Maczyńska 1985). Utover på 1990-tallet ble det i økende grad vanligere å ta i bruk kjemisk glassanalyse som hjelpemiddel for proveniensbestemmelse (Olldag 1992/94, Henderson 1995, Szilágyi, Nagy-Balogh & Sóllymos 1995).

I den grad sosiale eller samfunnsmessige spørsmål har blitt berørt, har dette stort sett dreid seg om kortere drøftinger eller hypoteser rundt perlenes betydning i forhold til mote og draktskikk, status, økonomi, produksjon, handel og kontakt (Callmer 1977, Vinsrygg 1979) eller perlemakerens rolle i samfunnet (Callmer 2003, Robinson 2003). Noen etnoarkeologiske studier omhandler religiøse og symbolske aspekter ved bruk av perler (Johansen Kleppe 1986, Hansen 1995).

På 1990-tallet kan man se en gradvis økning i interessen for perlematerialet. Det nordiske glassperleseminaret som ble avholdt i Lejre i 1992 førte til utgivelsen av artikkelsamlingen "*Glass Beads. Cultural history, Technology, Experiment and Analogy*" tre år senere, og denne viser godt hvor fokus i perleforskningen lå på midten av 1990-tallet. I artikkelsamlingen finnes bidrag fra en rekke forskere med fokus på typekronologi, produksjonsteknikker, bruk av perler i sosiale relasjoner/som sosial markør, og handel med perler (Rasmussen, Lund Hansen & Näsman 1995).

To år senere ble det arrangert et internasjonalt perlesymposium også i Mannheim, med tittelen "*Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen*", og med en påfølgende utgivelse med en rekke bidragsgivere fra det arkeologiske forskningsmiljøet i Europa. Hovedområdene for interesse også for dette symposiet lå i typekronologi og datering, perlenes utbredelse som uttrykk for handel og kontakt, og produksjon og teknisk analyse, men noen dykket dypere ned i tema som omhandlet magi, overtro og religiøsitet, draktskikk og perlemote og perlenes historie opp i gjennom tiden som menneskelig uttrykksform, verdigjenstand og ornament. Verdt å merke seg var et par artikler med hensyn til metodikk som etterlyste standardiserte metoder for perleklassifikasjon og presenterte digitale klassifiseringsverktøy og databaser (Freedon & Wiczorek 1997).

Fortsatt langt inn på 1990-tallet har altså fokus i perleforskningen for en stor del ligget i å skape typekronologiske rammeverk, nettopp fordi store geografiske områder og perioder fremdeles ikke er tilfredsstillende kartlagt hva perlematerialet angår (Näsman 1995: 9). Også i

et samleverk fra 2003, med en rekke bidragsytere, ligger hovedfokus på aspekter rundt perleproduksjon (Glover, Hughes & Henderson 2003).

Man kan si at perleforskningen på mange måter ligger noen steg bak den generelle utviklingen i den teoretiske arkeologien og forskningsperspektiv, i og med at fasen hvor man ordner materialet langt fra kan kalles tilfredsstillende ferdig. Det har likevel i de senere årene vært et fåtall forskere som har forsøkt å se perlene ut fra sosiale, rituelle og symbolske aspekter. Her kan nevnes Terje Gansum, som ut fra et strukturalistisk perspektiv har gjort et forsøk på å analysere blant annet perlematerialet fra et svensk gravfelt i lys av symbolikk fra edda-diktene (Gansum 1999). Perlene har han valgt som forskningsmateriale som følge av deres potensiale for ”symbolanalyse” i form av variasjon i antall og farge, og det faktum at perlene kan ses som sosialt definerende attributter. I tillegg lå det et ønske bak om å ”[...] *vie perlene mer oppmerksomhet enn bare grunnlag for kronologi eller som del av draktilbehør.*” (Gansum 1999: 470).

To hovedoppgaver kan også nevnes fra de senere årene; i én hovedoppgave fra NTNU analyseres perlenes spredning kvantitativt ut i fra et perspektiv om makt- og sentrumslokalisering (Riddervold 2004). En annen hovedoppgave fra UiO fra 2005 med den passende undertittelen ”Mote eller mening?” undersøker hvorvidt perlene kan ha et meningsinnhold utover sitt dekorative ytre, og forfatteren stiller spørsmålstegn ved bruken av begrepet ”mote” som forklaring på variasjon i perlematerialet (Bye Johansen 2005).

3.2 Perler i mannsgraver

I tråd med at fokus lenge har ligget i det å få systematisert det store perlematerialet, har perlenes rolle i mannsgravene ikke blitt utførlig behandlet, og oftest kun kort kommentert (Th. Petersen 1922, J. Petersen 1928, Petrè 1994, Vinsrygg 1979, Sellevold et.al 1984, Callmer 2003, Riddervold 2004, Johansen 2005). I den grad perler i mannsgraver har vært et tema i den arkeologiske litteraturen, ser det ut til at det er bred enighet omkring at det er et sjeldent fenomen, og at perlene opptrer i færre antall enn i kvinnegravene (Petersen 1928: 162).

Som en følge av at perler tradisjonelt har blitt sett som kvinnesmykker, har forklaringene på perlenes forekomst i mannsgravene vært mange og kreative. Slik jeg ser det kan man si at det finnes to grupper tolkninger; den første er de *bortforklarende* tolkningene; perlen(e) er ikke mannens egne, men skyldes sammenblanding av funn, gaver fra en kvinne,

dobbeltgrav eller ”suttee¹” (Shetelig 1947, Petersen 1922, Petre 1984). På den andre siden har vi en rekke forsøk på tolkninger som prøver å *forklare* fenomenet; perlen(e) aksepteres som mannens eiendel, og forsøkes forklart med det som utgangspunkt (som f.eks smykke, en amulett/trolldomsmiddel, byttemiddel, sverdanheng/sverdperle, låsemekanisme for skinnpung etc. eller at den gravlagte var et kjønnsoverskridende individ/seidmann²) (Petersen 1928, Hagberg 1967, Petre 1984, Gansum 1999, Price 2002, Callmer 2003).

Jeg er naturligvis åpen over mulighetene for at mannsgravene med perler kan representere gaver fra kvinner eller dobbeltgraver. Jeg har likevel valgt å ikke forfølge denne muligheten videre, da jeg er av den oppfatning at det er viktig å forsøke å forklare fenomen som ”ikke passer”, istedet for å *bortforklare* forekomsten av gjenstander i bestemte arkeologiske kontekster.

4 Introduksjon til perletyper og -kombinasjoner i norsk og nordisk jernalder

Det er innenfor rammene av en masteroppgave umulig å gi en god og dekkende beskrivelse av forekomsten av de ulike typer perler og kombinasjoner av perler som forekommer i Norge gjennom en periode på flere århundrer, samt hvor perlene kommer fra og hvordan de ble brukt. Jeg mener likevel det er nyttig for leseren å ha et visst begrep om hvilket perlemateriale som finnes i det tidsrommet min analyse omhandler. Jeg vil derfor forsøke å gi en kort oversikt over de generelle trendene i perlematerialet fra romertid til vikingtid. Som følge av en mangel på dekkende, landsomfattende oversikter over jernalderens perlemateriale, vil jeg i deler av den følgende oversikten basere meg på de generelle framstillingene av perlematerialet i jernalder som finnes hos Solberg (2003) og Resi (2005).³

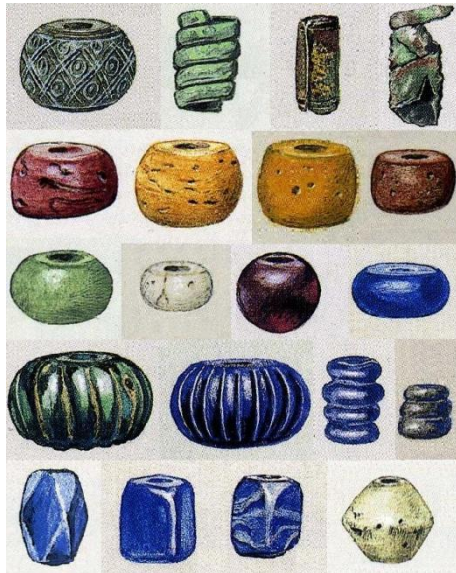
---

¹ Shetelig har argumentert for at ”kvinnegjenstander” i mannsgraver i jernalder kan være uttrykk for *suttee* – en symbolsk form for enkebrenning (Shetelig 1947).

² *Seid* – begrep innen norrøn mytologi og forestillingsverden for sjamanistiske ritualer/kultpraksis som ofte innebærer overskridelse av grenser (herunder kjønnsoverskridelse). Frøya, seidmesteren, skal ha lært Odin kunsten å seide, en praksis som ofte kunne ha seksuelle motivasjoner eller utfoldelser. Seid var en oppgave for kvinner, og innebar umandighet. I forbindelse med seiden skal Odin således ha antatt kvinneskikkelse (Price 2002: 64, Steinsland 2005: 184-187, Solli 2004: 258).

³ Solberg; fra oversiktsverket *Jernalderen i Norge* (2003). Resi; fra oversikt over perler i jernalder i Norsk Arkeologisk Leksikon (Østmo & Hedeager (red.) 2005).

Perlene fra jernalder er hovedsaklig av glass, men de forekommer også i en rekke andre materialer; for en stor del av rav, men tidvis også av jet, eller av steinarter som bergkrystall, agat, karneol, ametyst, kleberstein, skifer, brent leire og kalkstein. Perler av organisk materiale som bein og tre, hender at også er bevart, det samme perler av tenner og skjell. I tillegg finnes perler av gull, sølv eller bronse.

Figur 1: 1.rad: bronseperler. 2.rad: ensfargede perler av glassfluss. 3.rad: ensfargede glassperler. 4.rad: Melonperler og leddperler/segmenterte perler av glass. 5.rad: Fasetterte, firkantede og dobbeltkoniske glassperler. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.

Perler av glass eller organisk materiale kan også ha bestanddeler av metall (f.eks rør til hullet), eller bekledning av metall (f.eks bronsekappe) (Resi 2005: 288). Perlenes form- og fargevariasjon er stor gjennom hele jernalderen, men ulike perletyper kan til dels knyttes til bestemte deler av jernalderen.

Det er først i romertid at glassperler opptrer i Norge, og de kjennes særlig fra gravfunn fra yngre romertid av. I eldre romertid er det vanlig med små, ensfargede glassperler, hvorav noen er gull- eller sølvfolierte⁴, og såkalte mosaikkperler⁵ med enkel dekor, men det finnes også ravperler og filigrandekorerte gullperler, selv om disse er sjeldnere. I yngre romertid og folkevandringstid blir det vanligere med ravperler og større samlinger av ensfargede glassperler av lik form.

Bronseperler forekommer også i folkevandringstid (Solberg 2003: 80, Vinsrygg 1979: 32-33).

I eldre merovingertid domineres smykkeoppsetningene av mange, små ensfargede tønneformede glassflussperler⁶. Disse er gjerne røde, branngule eller grønne, og kommer ofte i kombinasjon av et fåtall perler av annet materiale, som stein, bein, glass, kauriskjell,

⁴ Teknikk hvor glassperlen bygges opp av et indre og et ytre lag av klart glass, og metallfolie, ofte bladgull, legges i midten. Dette gir perlen et metallisk og transparent utseende (Jönsson & Hunner 1995: 113-115).

⁵ Glassperler som er bygget opp av stenger av flerfarget glassmasse som danner et mosaikkmønster i perlens overflate. Sjakkruter, firkanter, blomster etc. er vanlige motiv. Også kalt *millefioriperler*.

⁶ Betegnelse glassfluss, glassmasse, leirperler, terrakottaperler og fajanseperler brukes litt om hverandre, da glassflussperlene er matte. Glassflussperlene består av de samme råstoffene som glassperlene, men er i tillegg tilsatt et bindemiddel som gjør de kan formes i kald tilstand. Deretter varmes de opp for å herdes. Røde opaque glassperler kan også ha en matt og porøs overflate som følge av korrosjon, og blir ofte feilaktig beskrevet som glassflussperler eller leirperler (Vinsrygg 1979:27, Olldag 1992/94:196,246).

hvalrosstann, spiralrullede bronseperler, bronserør eller bronsebelagte organiske perler. Glassperler av annen form, f.eks såkalte melonperler⁷, eller farge, finnes også i kombinasjon med glassflussperlene, som enkle mosaikkperler og mangefargede perler (Arrhenius 1960: 67-79, Vinsrygg 1979: 32-33, Ekberg 1991: 39-40, Solberg 2003: 193).

I yngre merovingertid går perlemoten mot en trend med færre perler, men med større variasjon i form, størrelse og farge. Et stort antall av perlene er nå mangefargede og mange av dem svært forseggjorte. Røde og branngule glassflussperler forekommer fortsatt, men er ikke lenger en like dominerende del av perleoppsetningen. Blå og grønne perler blir stadig vanligere. Forekomsten av polykrome

Figur 2: Ulike glassperler med enkel dekor av farget glass. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.

Figur 3: Ulike glassperler med dekorasjoner av flere typer farget glass. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.

perler øker, og glassflussperlene opptrer ofte i kombinasjon med mosaikkperler. Vanlig er det også å finne dem sammen med et mindre antall perler av bergkrystall, fajanse, sølv, bronse, rav, hvalrosstann, stein og bein. Perlespredere tas også i økende grad i bruk frem mot yngre merovingertid, kanskje som følge av at antall perler minsker. Synnøve Vinsrygg betegner utviklingen fra eldre til yngre merovingertid som en kvantitativ nedgang, men en kvalitativ oppgang (Vinsrygg 1979: 43, Arrhenius 1960: 79-83, Ekberg 1991: 41, Callmer 2003: 44, Solberg 2003: 189, 193, Resi 2005: 288).

I vikingtid er perlene særlig tallrike, og perlematerialet har store variasjoner både i materiale, farge, form og sammensetning. Oftest var perlene av glass eller rav, men også i noen tilfeller av sølv, bronse, jet, bergkrystall, agat, karneol og ametyst. Store, flerfargede mosaikkperler er særlig fremtredende. Sølvperlene kunne være av et smalt sølvbånd rullet til et spiralformet rør. Tidvis kunne perler være kvinnens eneste pyntegjenstander, men de opptrer også i kombinasjon med annet smykkeutstyr; f.eks spenner og armringer. Perlene ble også ofte kombinert med hengesmykker og amuletter av sølv eller bronse (Callmer 1977: 7, Solberg 2003: 231, Shetelig 1944, Heyerdahl-Larsen 1979, Resi 2005: 288, Petersen 1928: 163).

⁷ Avrundede glassperler med langsgående riller.

Gravfunn viser at perlene i jernalder har hatt en sentral rolle i kvinnedrakten. Når funnomstendighetene er godt dokumentert, er det vanlig å finne perlene konsentrert i brystregionen. Ofte kan man gjenkjenne opp til flere rekker av perler mellom to skålspenner, men av og til også som ett omløpende halskjede. Også i merovingertid er det en tydelig sammenheng mellom perler og spenner (Vinsrygg 1979: 19, Resi 2005: 289).

Figur 4: Mosaikkperler. Glassperler bygd opp av flerfargede glassstenger som skaper et komplekst mosaikkmønster. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.

Perler av glass og rav fra romertid til og med merovingertid antas av de fleste forskere å være importerte i ferdig tilstand. Perler av materialer som bein, tenner, stein, leire, hvalrosstenner etc. regnes som lokalt produserte. Fra Kaupang viser funn av halvfabrikata i form av glasstenger og produksjonsavfall fra fremstilling av ravperler og bergkrystallperler at det også var en viss hjemlig perleproduksjon i vikingtid. Karneolperler og hovedmengden av bergkrystallperler regnes som import (Heyerdahl-Larsen 1979: 153-154, Resi 2005: 289).

En stor del av perlematerialet i Skandinavisk jernalder regnes altså som importgjenstander, enten fra Vest- og Sør-Europa, eller fra Midt-østen. Det er også sannsynlig at lokal perleproduksjon foregikk i mindre eller større grad fra 400-tallet og utover. Spor av perleproduksjon i Skandinavia har som regel blitt funnet på store handelssteder, og i mindre grad på midlertidige handelssteder og i spredte tilfeller i høystatus jordbruksbosetninger (Callmer 2003: 38-40). Perleproduksjonen på de store handelsstedene (f.eks Ribe og muligens Kaupang), strekker seg hovedsaklig fra 700-tallet og utover. I Sør-Skandinavia var det ikke uvanlig med hjemlig produserte perler på 800- og 900-tallet. Småskalaproduksjonen som kan gjenkjennes på enkelte jordbruksbosetninger og som sannsynligvis kun representerer spor etter et fåtall perleproduksjoner, kan strekke seg så langt tilbake som til sen romertid. Råmaterialene for den lokale produksjonen i jernalderens Skandinavia skriver seg fra importert glass eller resirkulert importert glass. Det er trolig at man hadde nok kunnskap om perleproduksjon til å endre glass sammensetningen og fargenyansene ved å tilsette glass i annen kvalitet eller metalloksider (Callmer 2003: 38-39, Sode 2003: 47, Gansum 1999: 481). Fra 500-600-tallet og utover hadde man på Gotland lokal perleproduksjon med perler som skiller seg fra de øvrige perletypene i Skandinavia. Herfra har man også færre importperler. De særskilte perletypene som ble produsert på Gotland, og den store uniformiteten i resten av Skandinavia viser at de sistnevnte hadde en delt forståelse av produksjonsteknikk, estetiske og symbolske verdier (Callmer 2003: 39).

5 Teoretiske perspektiver

Før jeg går nærmere inn på fenomenet med perler i mannsgraver, vil jeg i det følgende kapitlet gjøre rede for mine teoretiske utgangspunkt, og mitt syn på sammenhengene mellom de sosiale konstruksjonene rundt kjønn og materialitet.

5.1 Genderperspektivet – kort om tilkomst og utvikling

Det finnes en rekke ulike sammenfatninger av genderarkeologiens tilkomst og utvikling, alt etter hva ulike forfattere velger å vektlegge (Arwill-Nordbladh 2001: 13, Sørensen 2000: 16-17). Jeg kommer i det følgende til å gjengi, i grove trekk, hovedlinjene i, og utviklingen av, genderperspektivet i europeisk og amerikansk arkeologi.

Alison Wylie har med utgangspunkt hovedsaklig i den amerikanske litteraturen, delt utviklingen av genderarkeologien inn i tre faser, hvor den første fasen er en feministisk kritikk av androsentrismen som lenge har rådet i arkeologien. Den andre fasen betegnes som et forsøk på å reparere denne skjevheten, hvor fokus ligger på å gjøre kvinner *synlige*. Den tredje fasen i genderarkeologiens utvikling karakteriseres av studier som behandler gender som en *konstruksjon*, og sammenhengen mellom genderkonstruksjoner og makt (Wylie 1991: 31-32). I grove trekk følger utviklingen av genderarkeologien i Europa de samme trinnene som i Amerika (Sørensen 2000: 17).

Tilkomsten og utviklingen av genderstudier i arkeologien henger i stor grad sammen med feminismen og dennes utvikling i løpet av 1900-tallet. Feminisme generelt kan karakterises ved at man utfordrer eksisterende maktrelasjoner mellom kvinner og menn, men fokus og kampsaker har endret seg med tiden (Gilchrist 1999:2).

I arkeologien oppsto interessen for kjønn i arkeologien på 1960-tallet, i sammenheng med *2nd wave*-feminismen⁸. Denne var en reaksjon på samtidige politiske og sosiale forhold, og vokste frem sammen med Civil-rights-bevegelsen i USA og andre radikale bevegelser i Europa med likestilling og kampen mot diskriminering som kampsaker. Kvinner som gruppe ble identifisert som en av flere marginaliserte grupper i samfunnet. Denne erkjennelsen spredte seg også til de humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskningsfeltene (Arwill-Nordbladh 2001: 26, Sørensen 2000: 17, Gilchrist 1999:2). Innenfor den arkeologiske forskningen ble konsekvensene på 1970-, og særlig på 1980-tallet, en feministisk kritikk av androsentrismen i arkeologien. Man fikk øynene opp for hvordan kvinner ble marginalisert

---

⁸ *1st wave*-feminismen referer til suffragettebevegelsen og kampen for kvinners rettigheter, fortrinnsvis innen politikk, utdanning og arbeidsliv, ca. 1880-1920 (Gilchrist 1999:2, Sørensen 2000:17).

både i profesjonen og i forskningen (Arwill-Nordbladh 2001: 26, Voss 2007: 125). Sentralt i kritikken sto teorien om patriarkatet; tanken om at maktrelasjoner mellom kjønnene strukturerer undertrykking av kvinner gjennom samfunnets institusjoner (Arwill-Nordbladh 2001:26, Gilchrist 1999:1-3, Sørensen 2000:17, Hjørungdal 1991: 9-10, Voss 2007: 125).

Fraværet av kvinner, det være seg i profesjonen eller i tolkningene, var i denne tidlige fasen det gjennomgående tema. Som en reaksjon på fraværet av kvinner som denne tidlige kritikken hadde tatt for seg, skiftet fokus etterhvert mot det å oppnå synlighet for kvinner i alle aspekter av arkeologien; i arkeologiens faghistorie, på jobbmarkedet, i tolkninger av fortiden og i formidling (Sørensen 2000: 17,26).

I Skandinavia var man relativt tidlig ute med feministisk kritikk i diskusjoner og kommentarer vedr. likhetsspørsmål i arkeologien på 1970-tallet. Den første konsise diskusjonen som tok opp androsentrismen i arkeologiske tolkninger kan ha vært seminaret "Var de alle menn?" som ble arrangert ved i Norge i 1979, etter initiativ fra NAM (Bertelsen, Lillehammer & Næss 1987, Sørensen 2000: 21-22).

Det kanskje mest kjente av de tidlige bidragene utenfor Skandinavia, er Conkey & Sectors (1984) artikkel "*Archaeology and the study of gender*", den første som bestemt introduserte *gender* som et distinkt begrep innen det arkeologiske vokabularet. Deres artikkel anses derfor ofte som starten på genderarkeologi som en subdisiplin (Conkey & Spector 1984, Sørensen 2000:18). Et sentralt premiss for genderarkeologien, og da særlig etter at den nevnte artikkel kom ut, har vært at gender er åpent for forhandling. I takt med de postprosessuelle og postmoderne teoretiske retningene som utviklet seg på 1980-tallet, la genderarkeologien fokus på en tilnærming til gender som en sosial konstruksjon, knyttet til agency og diskurs, åpen for forhandling og endring (Sørensen 2000: 60). Gender handler om hvordan samfunn forholder seg til og konstruerer kulturelle kategorier ut fra de ulikhetene som eksisterer mellom medlemmene i samfunnet, og om hvordan individer forstår seg selv (Sørensen 2000: 53, 72). Genderarkeologien er nå under påvirkning av det Gilchrist kaller *3rd wave feminism*, en postmodernistisk feminisme inspirert av poststrukturalisme og postkolonialisme. Et viktig aspekt ved denne er nyanseringen av de to motstående kategoriene mann-kvinne, og heller et fokus på den bredden av variasjoner som finnes innenfor disse kjønnskategoriene (Gilchrist 1999:3, Sørensen 2000: 46-47).

I praksis har fokus i genderarkeologien stort sett ligget på kvinner, eller forholdet mellom kjønnene. Mot slutten av 1990-tallet og utover har det også i økende grad dukket opp genderstudier som tar for seg konstruksjonen av maskulin identitet og nyanserer

maskulinitetsbegrepet (Gilchrist 1999: 8-9). Blant annet er en Ph.D-avhandling med fokus på maskulinitet i bronsealder og jernalder i skrivende stund under arbeid ved UiO (Skogstrand, under forberedelse).

5.2 Sex – gender, biologisk vs. sosialt kjønn

I løpet av 1970- og 1980-årene begynte sosialantropologien å interessere seg i stadig større grad for de tallrike variasjonene av genderuttrykk og -organiseringer man kunne se i det etnografiske materialet. Andre fagdisipliner, som sosiologien, begynte å utforske sosialt konstruerte verdier og meninger tillagt individer gjennom ideologi og politikk. Etterhvert ble det tydelig at det biologiske og det sosiale kjønn ikke nødvendigvis er sammenfallende eller overlappende kategorier, og diskusjoner omkring distinksjonene tok til for fullt (Sørensen 2000: 42).

”Sex” ble brukt og brukes fortsatt om biologiske karakteristikk ved mennesket, mens ”gender” betegner en kulturell/sosial konstruksjon. Poenget med disse begrepene var å tydeliggjøre det sosialt konstruerte ved *gender*, og distinksjonen mellom de biologiske og de sosiale aspektene ved et menneske. Det biologiske kjønn ble i denne sammenhengen sett på som uproblematisk; det var en ikke-kulturell, statisk og vitenskapelig målbar faktor, mens *gender* på sin side var et produkt av kulturen; en sosial konstruksjon. Dette innebar at i likhet med kultur, kunne *gender* kun forstås gjennom kulturelle studier eller analyser. På denne måten ble et aspekt ved sosial adferd som tidligere ble tatt for gitt, problematisert og gjort til gjenstand for forskning. I tillegg ble *gender* – i stor grad takket være påvirkninger fra beslektede fagdisipliner – akseptert som et strukturerende prinsipp i samfunnet, og av avgjørende betydning både for organisering og endring innenfor ulike samfunn. Introduksjonen av *gender*-begrepet førte til at fokus skiftet fra *kvinner* over til *samfunn*, og forholdene *mellom* menn og kvinner (Sørensen 2000: 42-43, Gilchrist 1999:1).

I de seneste 15-20 årene har imidlertid skillet mellom sex - *gender* og bruken av begrepsparet møtt kritikk fra flere hold. Blant annet har det blitt stilt spørsmål ved det ontologiske ved begrepet *sex*, og tanken på biologisk kjønn som en stabil, vitenskapelig målbar og objektiv kategori står ikke lenger like stødig (Johnsson, Ross & Welinder 2000: 169, Skogstrand 2006: 110, Sørensen 2000: 43-46, Butler 1993: 4, 10). Postmoderne, poststrukturalistisk og feministisk arkeologi (*3rd wave*) har særlig siden slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet dekonstruert og problematisert en rekke begreper som tidligere

har blitt brukt uproblematisk og til tider ureflektert. *Dekonstruksjon* av begreper kan betegnes som en analysestrategi hvor man, som det ligger i ordlyden, ”plukker” begrep fra hverandre, går de nærmere i sømmene med det formål å avdekke motsigelser. Dekonstruksjon kan forstås som en kritisk refleksjon (Johnsson, Ross & Welinder 2000:169, Skogstrand 2006: 111). Kritikken mot sex-gender-skillet kan ses som en generell kritikk av vestlig filosofi, (jf. det dualistiske skillet mellom ånd - materie/natur – kultur etc), og tanken på denne som universell og med ubegrenset gyldighet (Sørensen 2000: 43-46).

Judith Butler, post-strukturalistisk filosof, hevder i denne sammenheng at *sex*, i likhet med *gender*, også er en kulturell konstruksjon, og at begge er produkter av de samme diskursive normene⁹. Å skille de to blir dermed meningsløst (Butler 1993: x-xi, 1-3,11-15, Skogstrand 2006: 112). Butler har selv blitt kraftig kritisert for dette standpunktet. Kritikere mener hun gjør *sex*-begrepet diffust og abstrakt, og til en tilfeldig språklig kategori. Som motargument mot *sex* som en kulturell konstruksjon trekkes ofte kroppens materialitet frem, da denne vanskelig kan benektes. Det synes utbredt at begrepet ”kulturell konstruksjon” lett assosieres med noe uvirkelig og uten rot i den materielle verden. (Butler 1993: xi, 1-6, 17, Skogstrand 2006: 112-114, Gilchrist 1999: 13-14). Men Butlers påstand om at *sex* er en konstruert kategori innebærer ikke at den nødvendigvis er et motstykke til den materielle virkelighet, siden ”*All erkjennelse kan forstås som mentale kulturelle konstruksjoner [...]*” (Skogstrand 2006: 112). Det jeg ønsker å trekke frem ved Butlers tankegang, er at kjønnskategorier ikke trenger å ha rot i tanken på heteroseksualitet som det grunnleggende, og dermed to komplementære kjønn som den naturlige oppdeling. Med andre ord kan det være andre faktorer enn de biologiske aspekter ved reproduksjon som styrer oppfatningen av kjønn (Gilchrist 1999: 13-14, Skogstrand 2006: 112-114, Butler 1993: xi, 1-4). Her er *Queer theory*¹⁰, et annet produkt av *3rd wave* feminismen, et interessant perspektiv. *Queer theory* handler om en diskusjon om den heteroseksuelle normen, og legger særlig vekt på ulikhet eller avvik fra denne. ”*Queer*” handler altså om de individene og seksuelle minoritetene som ikke passer inn i den heteroseksuelle tokjønnsmodellen (Voss 2007:127, Arwill-Nordbladh 2001: 37, Gilchrist 1999:8).

---

⁹ De diskursive normene er det Butler kaller *den heteroseksuelle matrisen*. Tanken på heteroseksualitet som det naturlige og grunnleggende hos mennesket nærer forestillingen om eksistensen av to komplementære kjønn (Butler 1993: 3,11,15, Skogstrand 2006:112).

¹⁰ Jeg har valgt å bruke det engelske begrepet, da jeg ikke kunne finne noen god norsk oversettelse.

Kritikken har vist at sex-gender-begrepene kanskje ikke er så godt egnet som analytisk verktøy/begrep for å studere fortidige eller ukjente samfunn, fordi begrepsparet er uttrykk for en vestlig virkelighetsoppfatning, og samtidig utelukker enkelte grupper fra analysen (dvs grupper som faller utenfor vår komplementære kjønnsoppfatning basert på heteroseksualitet som norm). Et av gendarkeologiens mest sentrale teoretiske utsagn står dermed på utrygg grunn (Sørensen 2000: 43-46). Som Barbara Voss trekker frem, er det vanskelig å studere gender og samtidig anerkjenne queer theory, fordi denne dekonstruerer hele oppfatningen av forholdet mellom gender og biologisk kjønn (Voss 2007: 130).

Jeg mener likevel man kan bruke sex-gender distinksjonen, så lenge man forstår hovedpoenget i Butlers kritikk, og er bevisst på at begrepsparet er et uttrykk for en vestlig, moderne tankegang som ikke nødvendigvis kan overføres til samfunn på tvers av tid og rom. Den biologiske delingen mann – kvinne er kategorier vi lager på bakgrunn av våre vurderinger av hva som er betydningsfulle forskjeller mellom mennesker. Samtidig trekker både Voss (2007: 130) og Insoll (2007: 4) i tvil hvorvidt *queer theory* og dagens fokus på mangfold, individualitet og variasjon har noen egentlig gyldighet overført til fortiden og førindustrielle og kinship-baserte kulturer. *Queer theory* har i stor grad blitt utviklet ut fra et samtidsperspektiv (Voss 2007: 130-131).

Det har blitt hevdet at gender og alder nærmest er universelle konsepter, og at samfunn verden over vektlegger disse to kategoriene når de strukturerer seg selv (Johnsson, Ross & Welinder 2000: 178, Giddens 1984: 85, Solli 2004: 254). Med fare for å virke generaliserende og biologisk-deterministisk (noe jeg ikke er), er mitt synspunkt at enkelte aspekter ved biologien, som reproduksjon, er en viktig faktor for mennesker. Sannsynligvis vil det å få avkom være viktigere i et før-industrielt samfunn med tanke på langsiktig økonomisk trygghet, enn det er i dagens velferds-Norge. Jeg mener at dersom reproduksjon er et vesentlig aspekt ved menneskers liv, vil dette også gi utslag i distinksjoner og reguleringer mellom kjønnene. Dette utelukker naturligvis ikke variasjoner over, eller innad i, kjønnskategoriene, eller at noen individer kan ha blitt tilskrevet genderroller som går utenom eller strider i mot denne tokjønnsmodellen. Jeg tror likevel at bruken av sex-gender begrepene slik jeg har beskrevet dem ovenfor kan være en nyttig tilnæringsmåte i studiet av fortidige kulturer.

Før jeg går videre vil jeg klargjøre hvordan jeg kommer til å bruke begrepene. Hittil har jeg brukt begrepet *sex* om det biologiske aspektet ved kjønn, fordi debatten omkring *sex-gender*-distinksjonen i stor grad har vært engelskspråklig. I den grad jeg kommer inn på emnet, vil jeg heretter omtale *sex* som *biologisk kjønn*, som kan sies å være den norske

motsvarelsen til begrepet. De sosiale konstruksjonene rundt det biologiske kjønn kommer jeg til å referere til vekselvis både som *gender* og som (*sosialt*) *kjønn*.

5.3 Gender og materiell kultur

”Gender is one of the organizing principles in, probably, all societies. Material culture is one of the organizing means.”

(Johnsson, Ross & Welinder 2000: 182)

Jeg har tidligere fremsatt mitt syn på gender som en sosial konstruksjon som regulerer forholdet mellom mennesker. Nå vil jeg vise hvordan materiell kultur kan ses som et medium som gender opererer gjennom.

Gender handler om sosialt konstruert identitet og ulikhet, og materiell kultur er en viktig kommunikator i denne sammenhengen. Materiell kultur er spesielt velegnet til å uttrykke gender gjennom sin egenskap av å være meningsbærende og tolkbar. Vårt utseende og måten vi presenterer oss på er et betydningsfullt element i sosial kommunikasjon. Drakt er derfor et sentralt medium for både det å oppnå en sosialt tilskrevet identitet, men også kommunisering av ens sosiale identitet. Måten vi kler oss og presenterer oss på kan gi signaler om vår alder, kjønn, rang, status og tilhørighet i en gruppe eller sosial kategori. Materialiteten henger nøye sammen med konstruksjon, opprettholdelse og forhandling av de sosialt konstruerte ulikhetene (Sørensen 2000: 124-131, Arwill-Nordbladh 2001: 35). Drakten og vår fysiske fremtoning er det Sørensen kaller ”[...] *the social surface of the body* [...]” (Sørensen 2000: 126).

Gjenstander, i kraft av å være materielle og bestandige, *reflekterer* ikke bare gender. Ofte har materielle ting en lang levetid, blir representanter for tradisjon, og har en potensielt legitimerende kraft. Gjenstander er altså diskursivt involvert i skapelsen og (om-)tolkningen av ulikheter, og gjennom å bli fysisk manifestert kan genderkonstruksjonene gjennomsyre samfunnet som en helhet, bli opprettholdt og reprodusert over tid (Sørensen 2000: 81-88). Særlig er det i skriftløse samfunn at den materielle kulturen blir det langsiktige mediet for kommunikasjon, opprettholdelse og reproduksjon av genderkonstruksjoner (Johnsson, Ross & Welinder 2000: 182, Sørensen 2000: 81-82).

Hvordan kan så en gjenstand komme til ”å bety” et kjønn? Dette kan ifølge Sørensen skje enten ved gjenstandens karakteristikk (f.eks fallosformet), eller via det sentrale element ved symbolsk kommunikasjon; gjennom gjentatt assosiasjon mellom en gjenstand og et meningsinnhold (Sørensen 2000: 83-89). Jeg kommer heretter til å referere til denne gjentatte assosiasjonen mellom en bestemt gjenstand og kjønn som kjønnskoding eller genderkoding, eventuelt at en gjenstand er/blir *kjønnet*. Alternativt vil jeg komme til å bruke begrepene maskulint eller feminint kodet om gjenstander. Genderkoding er del av prosessen som gender konstrueres gjennom, og gjenstander eller kontekster blir ikke ’kjønnet’ automatisk eller statisk, men skapes (Sørensen 2000: 91).

Når gjenstander gjøres til feminint eller maskulint kodede gjenstander, blir de også forbundet med oppfatninger rundt hva som anses som passende bruk av gjenstandene (Sørensen 2000: 94). Synet på gender som noe som utøves daglig og som er uløselig knyttet til hverdagens praksis, knytter genderbegrepet opp mot Bourdieus *habitus*¹¹ (Gilchrist 1999: 81). Gjennom habitus lærer små barn den passende oppførsel for en jente eller gutt, og man kan også si at habitus opprettholder denne lærte oppførselen og reproducerer den sosiale orden (Gilchrist 1999: 90). Brudd på disse kjønnskodene, selv små og tilsynelatende ubetydelige brudd, skaper ofte en form for uro. Det har blitt hevdet at det er de gjenstandene som er sterkest binært kodet, som har størst potensiale til å forstyrre den etablerte orden, om de blir brukt på ”feil” måte (Sørensen 2000: 94). Man kan altså bruke gjenstander som er kodet med det motsatte kjønn for å signalisere en tvetydighet i ens genderidentitet eller et ønske om kjønnsoverskridning.

Med relevans for mitt tema vil jeg trekke frem eksempler på hvordan det finnes tilfeller der det ene kjønn ”overtar” eller bruker gjenstander eller aktiviteter som er kodet med assosiasjoner til det motsatte kjønn, uten at dette endrer hvordan deres sosiale kjønn blir oppfattet. Et eksempel er den såkalte ”sexual revolution” - opprøret i 1960-årene mot de rådende sosiale normer. En del av opprøret gjorde seg utslag i at mange kvinner tok til seg elementer fra mansdrakten og spesielt bruken av bukser. I begynnelsen var det likevel detaljer ved buksene som skilte mellom kvinnebuksene fra mennenes bukser; kvinnenes glidelås var alltid på siden eller bak, og mennenes foran (Sørensen 2000: 130). L. M. Senior har likeens i sin artikkel om gender og håndverksinnovasjon postulert en modell som innebærer at når et kjønn begynner å praktisere et håndverk som assosieres med annet kjønn,

---

¹¹ En praktisk logikk og ordensoppfatning som blir tillært ubevisst gjennom utøvelsen av og repetisjonen av dagliglivet (Bourdieu 2004: 9,78-81,95, Gilchrist 1999:xv).

vil enten noe ved *den som utfører håndverket* eller *håndverksproduktene* endre seg (Senior 2000: 71). Et eksempel på dette henter hun fra en indiansk stamme fra sørvestre USA. Her er produksjon av keramikk knyttet til kvinnene, men unge menn tar i økende grad opp håndverket. Disse mennene inntar ikke en alternativ genderrolle som følge av at de har begynt med et ”kvinnehåndverk”. Istedet lager de keramikk som stilistisk skiller seg fra kvinnenes måte å lage keramikk på (Senior 2000: 75). Hun åpner for at en slik modell kan forklare dreiehjulets oppkomst i det fortidige Nære Østen. Ofte i etnografien (og i arkeologien) har den håndlagde keramikken blitt knyttet til kvinner, mens den dreide, storskala keramikkproduksjonen knyttes til menn. På den måten overtok ikke menn kvinners håndverk, men gikk inn i det, innoverte det og fortsatte side om side med kvinnene (Senior 2000: 80-81).

5.4 Ritualitet og graven som uttrykk

Kjønn som sosial struktur skaper, skapes og reproduseres gjennom konkrete, gjentatte handlinger (Skogstrand 2006: 115, Butler 1993: 12-13, Giddens 1984: 171, Sørensen 2000: 86-87). Ritualer iscenesetter gjerne sentrale forestillinger i et samfunns kosmologi. Integrert i kosmologien ligger ideologier, herunder kjønnsideologi, fordi de både avspeiler og forklarer ulikheter i samfunnet. Ritualer, i kraft av at de er gjentatte handlinger, beskriver, lagrer og manipulerer virkeligheten, samtidig som de er ladet med mytologisk og symbolsk mening, og forklarer den i forhold til spirituelle og mytologiske dimensjoner. Ritualer kan også fornekte, være uforenlig med eller latterliggjøre den opplevde virkeligheten. De kan være kraftfulle virkemidler som kan brukes aktivt av aktører for å kommunisere og eventuelt manipulere religiøse og ideologiske forhold (Skogstrand 2006: 115, Giddens 1984: 60-61, 126-127, Johnsson, Ross & Welinder 2000:175, Damm 1991: 130, Solli 2004: 254). Man kan si at ritualer har kraft til å virke inn på virkeligheten ved at de virker inn på hvordan man framstiller virkeligheten (Kristoffersen 2000: 19).

Begravelse¹² er i aller høyeste grad et viktig rituale i de fleste menneskelige samfunn. Under den prosessuelle arkeologien, hovedsaklig på 1960- og 70-tallet, var det en utbredt tendens til å se begravelseritualer og gravmaterialet som en passiv og direkte refleksjon av den rang eller status avdøde hadde i livet. I dagens post-prosessuelle tradisjon er det blitt mer vanlig å stille seg tvilende til hvor direkte graver reflekterer faktiske forhold. Materiell kultur

---

¹² Også andre former for behandling av den døde kroppen, som ikke inkluderer at levningene blir *begravd*, er naturligvis like viktige. Begravelseritualer er likevel mest relevant i en arkeologisk sammenheng.

blir tillagt en mer aktiv rolle i samfunnsorganisasjonen, i motsetning til kun å reflektere den (Damm 1991:130, Parker Pearson 1999: 32).

Å vite hvilket meningsinnhold som ligger bak de materielle levningene fra en fortidig begravelse er ingen en enkel sak, spesielt siden en gravleggelse teoretisk sett er egnet til både å forhandle og manipulere sosiale forhold. Ved at man har fremhevet det potensielt sterkt ideologiske ved et gravrituale, ligger det mange problemer omkring hvor direkte man kan tolke gjenstandsmaterialet (Kristoffersen 2000: 18). I hvilken grad vi kan forvente å se en sammenheng mellom ideologi og begravelsesritualer er høyst usikkert (Parker Pearson 1999: 44).

Når jeg nå skal analysere et gravmateriale kommer jeg til å ta utgangspunkt i antagelsen om at en begravelse må representere eller være uttrykk for noe i det samfunnet som begravde den døde. Kristoffersen argumenterer for at graven først og fremst handler om den dødes sosiale identitet (Kristoffersen 2000: 19). Et dødsfall representerer en kritisk situasjon, og er i høyeste grad en sosial hendelse som som oftest påvirker mange mennesker. Det er ikke bare et individ som dør, men en sosial person, og den sosiale organisasjonen blir rokket ved og kommer i ubalanse. Andre menneskers sosiale roller endres som følge av et dødsfall; en ektefelle blir enke, et barn kan bli familieoverhode osv. Når ledere eller sentrale mennesker i samfunnsorganisasjonen dør, blir følgene større for flere av de gjenlevende (Damm 1991: 130, Kristoffersen 2000: 19). I graven uttrykkes derfor den sosiale identiteten til den døde, og forventningene til en slik sosial identitet påvirkes av hvordan den døde begravnes. Denne oppfatningen støttes av en sammenheng mellom bestemte gjenstandstyper eller kombinasjoner av disse og individer tilhørende ulike aldersgrupper og biologisk kjønn (Kristoffersen 2000: 19-20). Ifølge Sørensen ser det ut til at det i mange kulturer er nettopp i gravritualer at likheter og ulikheter kommuniseres mest eksplisitt (Sørensen 2000: 92-93). Kristoffersen mener at de store likhetene i gravgods og gravform over store områder viser at assosiasjonene som fulgte visse sosiale identiteter var kollektive, at det rådet faste konvensjoner når det kom til gravleggelse av et samfunnsmedlem, og at disse i stor grad ble overholdt (Kristoffersen 2000: 20).

Jeg vil på bakgrunn av dette støtte meg til oppfatningen av at graven er et uttrykk for den dødes sosiale identitet og rolle. Med sosial identitet mener jeg i denne sammenhengen alle sosialt tilskrevne roller eller identiteter uansett om grunnlaget for disse er biologisk kjønn, alder, sivilstand, seksuell orientering, etnisitet, slekt, rang, eller kombinasjoner av disse. Samtidig som jeg ønsker å fremheve gravens rolle i skapelsen og kommuniseringen av sosial

identitet, må vi heller ikke glemme at fortidens mennesker hadde en mytologisk forestillingsverden som i større eller mindre grad var knyttet sammen med den 'virkelige' verden. Enkelte gjenstander, ritualer og ofringer knyttet til begravelsen kan skrive seg fra tanken om en eventuell tilværelse etter denne, og hva som var nødvendige tiltak for at den døde skulle 'gå over til den andre siden', på en riktig og god måte. Disse trenger ikke å ha noen egentlig tilknytning til personens *sosiale* rolle. Men jeg vil likevel hevde at de aller fleste ble gravlagt på en måte som reflekterer noe ved deres sosiale identitet.

6 Empiri

6.1 Avgrensning i tid og rom

I første del av analysen skal jeg undersøke den kjønnsmessige fordelingen av perlematerialet som finnes i jernalderens gravfunn i Midt-Norge. Førromersk jernalder (ca 500 f.Kr – 0) er utelatt pga generell funnfattigdom og av den grunn av glassperler ikke opptrer i det arkeologiske materialet i Norden før i romertid. Likevel kan jeg ikke utelukke at noen av gravene som inneholder perler av f.eks stein, bein eller rav som i tilveksten er gitt en generell datering til eldre jernalder, i virkeligheten *kan* gå tilbake til førromersk jernalder. Jeg anser likevel denne muligheten for liten, siden gravfunn fra denne perioden er svært sjeldne. Første del av analysen vil derfor ta for seg gravfunn med perler fra romertid til vikingtid, ca år 0-1000 e. Kr. I andre del av analysen kommer jeg til å gå mer detaljert inn på kildematerialet og utføre en kvalitativ undersøkelse av perlene, hovedsaklig i mannsgraver. Her vil jeg kun fokusere på gravfunnene fra *ynge jernalder*, dvs merovingertid og vikingtid (ca 550/575-1000 e. Kr).

Geografisk har jeg avgrenset min analyse til gravfunn fra Vitenskapsmuseets ansvarsområde; Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag og Nordland. Under gjennomgangen og diskusjon omkring resultatene fra denne analysen, vil jeg, der jeg finner det hensiktsmessig, trekke inn sammenligninger fra andre geografiske områder.

6.2 Kildematerialet - tilvekstkatalogen

Kildematerialet til min undersøkelse har vært å finne i Vitenskapsmuseets museumsdistrikts digitaliserte tilvekstkatalog¹³. Denne dekker innkomsten av gravfunn med perler fra 1808 frem til 1982, tilsammen 266 gravfunn. Bruken av tilvekstkatalogen som grunnlag for min undersøkelse gir en geografisk avgrensning, og jeg får muligheten til å undersøke alle gravfunn med perler som er innkommet i et gitt geografisk område over en periode på ca 175 år. På den måten vil tilveksten ha en viss statistisk verdi som kildemateriale, i og med at den er basert på et høyt antall graver fremkommet over lang tid. Det burde derfor være mulighet for å danne seg et bilde av forholdene mellom antall manns- og kvinnegraver og utviklingen over tid. Det hadde vært ønskelig å sett på gravfunn som er fremkommet også etter 1982, da jeg er klar over at det finnes funn som hadde vært interessante i forbindelse med min oppgave. Av tids- og omfangsmessige årsaker må disse likevel utelates.

6.3 Problemer ved kildematerialet

Det hefter en rekke svakheter ved kildematerialet man må være klar over i forkant av en analyse. Dette er noe ikke bare jeg, men også *leseren* må være klar over. Ett av problemene med tilvekstkatalogen som kildemateriale er representativiteten.

Geografiske og tidsmessige skjevheter i materialet vil forekomme; for det første vil jordbruksbygder og områder med intensiv jordbruksaktivitet eller utbyggingsvirksomhet være overrepresentert med hensyn til antall gravfunn. Man må altså være klar over at en tilsynelatende konsentrasjon av gravfunn til enkelte geografiske/topografiske områder i visse tilfeller speiler den moderne aktivitet bedre enn den speiler forhistorisk aktivitet. I tillegg har vi fra yngre jernalder et langt høyere antall gravfunn enn fra eldre jernalder. I mitt undersøkelsesområde er forholdet 35 gravfunn fra eldre jernalder mot 159 gravfunn fra yngre jernalder. I tillegg kommer 72 gravfunn som ikke er gitt en nærmere tidfesting i tilveksten. Den store andelen yngre jernalders funn i sammenligning med eldre jernalders funn kan skyldes en kombinasjon av både ulike gravskikk, ulike bevaringsforhold, demografiske endringer og et generelt rikere gjenstandsmateriale (Shetelig 1947: 33).

---

¹³ Tilvekstkatalogen fram til 1982 er tilgjengelig digitalt på:

<http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/trondheim/hovedkat.html> Ved søkning anbefales det å bruke museumsnummer (f.eks T1404, T24 etc.). Alle gravfunnene i min undersøkelse kan søkes opp og har oppgitt museumsnr i appendiks V-VII.

Et annet problem med anvendelsen av tilvekstkatalogen gjelder forhold rundt dokumentasjon og kontekst. Et svært høyt antall av gravfunnene er usakkyndig fremkommet, enten ved at privatpersoner har foretatt undersøkelser på eget initiativ, eller at man under jordbruksarbeid, utbygging etc. har støtt på gravfunn ved tilfeldighet. I noen tilfeller har disse blitt rapportert museet, og en påfølgende sakkyndig utgravning har blitt foretatt. Andre ganger har dette ikke vært tilfelle, og gjenstandsfunn kan ha blitt innsendt museet flere år i ettertid, og uten særskilte funnopplysninger. I en stor del av tilfellene er det altså snakk om uklare eller usikre funnomstendigheter. I og med at tilveksten representerer så mange år med innsamling av opplysninger, er beskrivelsene heller ikke alltid standardiserte, slik at ulike benevnelser og begrep har endret seg og blitt brukt på ulike måter, og mengden av informasjon som finnes er svært skiftende.

På tross av usikkerhetene som følger materialet, har jeg valgt å stole på funnopplysningene slik de står i tilveksten, men graderer gravfunnene etter hvor sikker jeg anser konteksten å være. Jeg har valgt å gi de gravfunnene hvor konteksten er uklar/usikker en anmerkning med symbolet Δ . Tilsammen 108 graver har fått denne anmerkningen¹⁴. Dette gjelder gravfunn hvor det i tilveksten opplyses at:

- funnomstendighetene er uklare
- det er klar omroting/tidligere aktivitet på stedet som åpenbart kan ha forstyrret gravrommet
- det er mistanke om sammenblandede funn
- et funn er gjort i flere omganger, eller innsendt museet i flere omganger (selv om det er opplyst funnet på samme sted)
- det finnes opplysninger om gjenstander som opprinnelig skal ha hørt til gravfunnet, men som har gått tapt
- stedet ikke regnes som fullstendig gjennomført

Dateringene som gis i tilveksten er ofte svært generelle, og mange gravfunn er ikke tidfestet mer presist enn til eldre eller yngre jernalder. Av tidsmessige årsaker har jeg ikke hatt mulighet til å undersøke dateringene selv eller forsøke å datere funnene nærmere. Jeg

---

¹⁴ Et eksempel er T 553-554 fra Torgårdsletta, Trondheim, hvorfra det er innsendt 7 perler av glass. I tillegg opplyses det at det skal ha blitt funnet et sverd og et økseblad, men at disse har gått tapt. Et annet eksempel er en flatmarksgrav, T 16991 fra Ramberg, Steinkjer. Her ble rester av et sverd, en skjoldbule, et spyd og to jernnagler funnet av arbeidere da det raste ut fra et sandtak. Senere ble to glassperler og to ravperler funnet i den samme, utraste sanden.

forholder meg derfor som regel til dateringene slik de gis i tilveksten, med mindre spesifikke funn er behandlet av andre forskere og disse gir en mer presis datering.

Det er heller ikke alltid lett å skulle avgjøre hvorvidt innleverte gjenstander stammer fra et gravfunn eller om det er mer korrekt å regne dem som løsfunn/markfunn. I min gjennomgang av tilvekstkatalogen har jeg derfor valgt å bruke Liv Helga Dommasnes' (1979: 98) minimumsdefinisjon på gravfunn:

- *to samtidige gjenstander funnet sammen, eller*
- *gjenstand funnet i haug/røys/kiste.*

Det første punktet gjelder også når flere *perler* er funnet sammen, eller om en perle er funnet i tilknytning til skjelettresten, brente eller ubrente.

7 Å kjønnsbestemme gravlagte individ

Bevaringsforholdene for bein er relativt dårlige i det aktuelle undersøkelsesområdet, og andelen bevart skjelettmateriale som egner seg for osteologiske undersøkelser er lite. Av de 266 gravene i tilveksten har 13 gravfunn med tilsammen 25 individer blitt undersøkt osteologisk. Kun 12 individer har latt seg kjønnsbestemme med noenlunde sikkerhet; fire menn og åtte kvinner. Man er med andre ord nødt til å kjønnsbestemme gravfunnene arkeologisk.

7.1 Arkeologisk vs. osteologisk kjønnsbestemmelse

Arkeologisk kjønnsbestemmelse er en metode som går ut på å bestemme den gravlagtes kjønn ut fra antagelser om hva som var mannlige og kvinnelige gjenstander i det samfunnet den gravlagte var en del av. De vanligste kriteriene for kjønnsbestemmelse av jernaldergraver er våpen og smykker (Petré 1984: 191, Dommasnes 1979, Hjørungdal 1991: 72). Arkeologisk kjønnsbestemmelse kan anvendes i tilfeller hvor man antar at man har et godt bilde av genderrollene i det samfunnet som studeres (Eisner 1991: 353).

Osteologisk kjønnsbestemmelse baserer seg vanligvis på visuelle vurderinger av de morfologiske karakteristikkene ved et skjelett som oppstår som følge av virkningene de hormonelle forskjellene mellom de biologiske kjønnene har på beinbygningen. Særlig bekkenet, men også kraniet, regnes som de mest pålitelige delene av skjelettet å bruke som grunnlag for en kjønnsbestemmelse. Voksne individer lar seg lettere kjønnsbestemme enn

barn, som følge av at de har gjennomgått de hormonelle forandringene. Bestemmelsene kan være vanskelige å gjennomføre, og forutsetter at en vesentlig del av beinmaterialet er bevart. Det styrende prinsippet bak osteologisk kjønnsbestemming er det observerte faktum at menn generelt er større og mer robust enn kvinner. Det finnes ingen trekk ved skjellettet som alene utvetydig indikerer biologisk kjønn. Forskjellene mellom kvinner og menn er altså ikke absolutte, men relative, og den visuelle vurderingen kan være gjenstand for feiltolkninger (Sofaer 2006: 90-91, Eisner 1991: 353, Sellevold et. al. 1984: 27-29, Petré 1984: 112). Den vanlige oppfatningen av osteologi er som en del av naturvitenskapen, og at den derfor må være en eksakt, empirisk basert og presis vitenskap som produserer fakta (Sofaer 2006:1-3, 32-33). Fordi forskjeller mellom skjellett måles relativt i forhold til hverandre, er det utilstrekkelig å operere med kun to kategorier; mann *eller* kvinne. Derfor kategoriseres skjellettene ofte som typisk mannlig, sannsynligvis mannlig, uviss, sannsynligvis kvinnelig og typisk kvinnelig (Sofaer 2006:92-93).

Det er ulike oppfatninger om hvor pålitelige osteologiske kjønnsbestemmelser er. Joanna Sofaer henviser til en studie hvor man testet nøyaktigheten av osteologisk bestemmelse. Hun fant ut at 98% ble korrekt kjønnsbestemt (Sofaer 2006: 91). Sellevold vurderer derimot bestemmelser utført på bakgrunn av kriterier som beinenes størrelse og robusthet, bekkenets form og trekk ved kraniet til 80-90% sikre (Sellevold et. al. 1984: 27-29). Gansum fremhever at selv om osteologiske analyser kan indikere biologisk kjønn, gir metoden ingen garanti (Gansum 1999: 472). Det finnes også flere eksempler på forskere som har tillagt de arkeologiske bestemmelsene mer verdi når de osteologiske kjønnsbestemmelsene har vært uforenelige med disse¹⁵ (Petré 1984, Hjørundal 1991: 70).

I arkeologien er forholdet mellom den empiriske studien av den biologiske kroppen og de teoretiske forståelsene av den sosialt konstruerte kroppen lite integrert. Sofaer hevder at når først alder og kjønn er blitt bestemt, mister arkeologene interessen for den fysiske kroppen. Gjenstandene rundt kroppen blir det viktige. Hun ser et paradoks i at man er

---

¹⁵ Et eksempel som kan trekkes inn i denne sammenheng, er et gravfunn fra vikingtid, T 20248, fra Aunvollen, Steinkjer. Graven inneholder i tillegg til en enslig, rød perle av glassfluss, et gjenstandsmateriale som etter arkeologisk kjønnsbestemmelse utvetydig signaliserer en mannsgrav. En osteologisk analyse av det bevarte beinmaterialet, bestemte den døde som trolig kvinne, ca 19-20 år. I denne sammenhengen er det lett å tenke; ”Er det den arkeologiske eller den osteologiske kjønnsbestemmelsen som er feilaktig?” Jeg mener det må være mulig å anta at de *begge er riktige*, at man kanskje her står ovenfor et individ som har endret eller forhandlet oppfatningene rundt sitt sosiale kjønn, siden det mannlige kommuniseres sterkt gjennom gjenstandsmaterialet. I min undersøkelse har jeg valgt å kategorisere denne graven som en *usikker* mannsgrav.

avhengig av den fysiske kroppen for å kunne tolke, mens tolkningene ser ut til å eksistere uavhengig av denne (Sofaer 2006: 1-3). Kløften mellom de to disiplinene har røtter i naturkultur-dikotomien som er så inngrodd i det vestlige tankesett. I de senere år er det blitt stilt kritiske spørsmål som nyanserer denne todelingen¹⁶ (Sofaer 2006: 32, Sørensen 2000: 46).

7.2 Problemer ved arkeologisk kjønnsbestemmelse som metode

Arkeologisk kjønnsbestemmelse som metode har også vært gjenstand for en del kritikk. Hovedsaklig har kritikken gått ut på at kriteriene vi bruker i stor grad påvirkes av hva som oppfattes som mannlig og kvinnelig innenfor vår forståelseshorisont (Hjørungdal 1991: 70). Metoden kan altså hindre oss i å se de fortidige sosiale distinksjonene, fordi den er så tuftet på våre egne, stereotype oppfatninger av hva som er passende for en mann eller kvinne.

Haakon Shetelig (1912: 175) formulering lyder slik; ”*Forekomsten av vaaben i mandsgravene og smykker i kvindegravene taler for sig selv.*” Vår oppfatning av gjenstanders kjønnsstilhørighet har ikke endret seg nevneverdig siden. Dette skyldes heldigvis ikke *kun* seiglivede stereotyper, da osteologiske analyser viser at våre oppfatninger av fortidige genderkonstruksjoner ofte sammenfaller med biologiske kjønn (Sellevoid et. al. 1984, Hjørungdal 1991: 70-71).

Det er likevel ikke tvil om at det er problemer knyttet til en del av kriteriene som brukes til kjønnsbestemmelse. Svært få arkeologer i dag ser vikingetidens ovale skålformede spenner som noe annet enn kvinneutstyr. Men på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet pågikk faktisk en diskusjon om hvorvidt disse var manns- eller kvinnegjenstander, siden de var blitt funnet både med våpen og tekstilredskaper. Oscar Montelius, Oluf Rygh og A. W. Brøgger uttalte alle på et eller annet tidspunkt at spennene kunne høre til mannens utstyr (Petersen 1919 :52-53). Ved Jan Petersens gjennomgang av de norske vikingesverd i 1919 er det tydelig at synet på ovale skålspenner som kvinnegjenstander har vunnet hevd, og det er en økende tendens til at graver med både våpen og spenner blir tolket som dobbeltgraver (Petersen 1919: 52-53). Denne oppfatningen har blitt stående siden.

Nå er skålspennenes tilknytning til vikingtidens kvinnedrakt etterhvert godt dokumentert (Geijer 1938, Blindheim 1947: 107-109, Dommasnes 1979: 98-99). Poenget med eksemplet er å vise hvordan oppfatninger når de først har vunnet hevd, blir stående fordi de anvendes og refereres til gang på gang av ulike forskere. Våre antagelser får en

---

¹⁶ Jf. dekonstruksjonen av sex-gender begrepene og generell kritikk mot vestlig tankesett, kap. 5.2.

selvforsterkende effekt, og blir dermed stående som etablerte sannheter. Man må så langt det er mulig forsøke å velge kriterier som har veldokumentert tilknytning til et kjønn og god overrensstemmelse også med osteologisk bestemt materiale.

Man kan naturligvis peke på at det er et paradoks at jeg velger å bruke arkeologisk kjønnsbestemmelse som metode i en analyse hvor en stor del av problemstillingen tar sikte på å finne ut om nettopp en antagelse om hva som er mannlig og kvinnelig gjenstander er feilaktig eller ikke. Jeg vil likevel fremheve at jeg ikke forsøker å stille spørsmål ved arkeologisk kjønnsbestemmelse, da jeg mener at denne metoden har et stort potensiale. Jeg forsøker i større grad sette fokus på hvorvidt enkelte av kriteriene som brukes er gyldige, eller om de kanskje først og fremst er uttrykk for *vår tids genderforestillinger*. Flere forskere har anerkjent at perler forekommer i mannsgraver, og noen har også stilt spørsmål ved om perler som kriterium for kjønnsbestemmelse kan anvendes (Petersen 1928, Gräslund 1972/73, Vinsrygg 1979, Heyerdahl-Larsen 1979, Sellevold et. al. 1984, Petré 1984, Andersson 1993, Nørgård Jørgensen 2008 m.fl., se også kap. 7.3.1.).

I tillegg kan det være problemer knyttet til at det i stor grad er en forutsetning for arkeologisk kjønnsbestemmelse at det samfunnet som studeres opererer med en todeling av kjønn som en norm eller to hovedkategorier av kjønn. Tidligere har jeg argumentert for at dette er å regne som sannsynlig (jf. kap 5.2). Likevel vil det være viktig å være oppmerksom på de individene som faller utenfor våre kategorier og rammer. Og ved å fange opp de som ikke "passer inn" vil vi kanskje oppnå ny kunnskap om fortidige måter å dele inn og se verden på.

Fallgruvene som finnes ved arkeologisk kjønnsbestemmelse som metode, gjør at det på mange måter kan være fristende å ønske at man hadde hatt osteologisk bestemte individer. Disse fremstår på mange måter som "sikrere", verdinøytrale og fri for eventuelle kulturelle 'fordommer'.

Arkeologiens mål er på mange måter å studere fortidige menneskelige relasjoner og verdensforståelse. I denne sammenhengen mener jeg at vårt sosiale kjønn, vårt ansikt utad, er høyst viktig. Jeg har vist hvordan måten vi presenterer oss selv i den sosiale verden skaper og opprettholder sosiale roller. Dette strukturerer relasjonene mellom mennesker. Den materielle kulturen er produkt av og produserer disse sosiale relasjonene og identitetene. Kanskje er nettopp en kjønnsbestemmelse på grunnlag av materiell kultur på mange måter mer relevant i et sosialt perspektiv, enn en bestemmelse av biologisk kjønn?

7.3 Kriterier for arkeologisk kjønnsbestemmelse

For å utarbeide mine egne kriterier for arkeologisk kjønnsbestemmelse har jeg valgt å ta utgangspunkt i noen sentrale forfattere som har jobbet med kjønnsbestemming av graver fra eldre og yngre jernalder i Norden. Forskerne jeg i størst grad har tatt utgangspunkt i er Tove Hjørungdal (1991), Bo Petré (1984), Liv Helga Dommasnes (1979).¹⁷ Både Hjørungdal og Dommasnes har jobbet ut fra et kjønnsperspektiv i sine analyser, og har vært godt bevisste på problematikken rundt stereotyper i utarbeidelsen av sine kriterier.

Som supplerende litteratur har jeg anvendt meg av oversiktsverk eller studier av drakt, drakttilbehør og redskaper hvor kjønnsfordeling av gjenstandene nevnes. De mest sentrale forskere her er Haakon Shetelig (1912), Jan Petersen (1928, 1951), Charlotte Blindheim (1947), Kent Andersson (1993, 1995), Jutta Waller (1996) og Bergljot Solberg (2003). Som et tilskudd har jeg valgt å bruke den osteologiske undersøkelsen av Sellevold (et.al. 1984); *"Iron Age Man in Denmark"*. Boken inneholder en sammenstilling av alle osteologisk undersøkte individer fra dansk jernalder og deres tilhørende gravgods. Jeg ønsker ikke å utforme kriterier på bakgrunn av denne, men vil benytte meg av den som støttende litteratur.

Nedenfor vil det på bakgrunn av denne litteraturen følge en diskusjon omkring de ulike gjenstandskategoriens evne til å indikere kjønn i en gravkontekst. Som vist i valg av litteratur, er bakgrunnen for min diskusjon omkring gjenstanders kjønn hentet hovedsaklig fra en norsk, men også til dels nordisk, kontekst, og fra både eldre og yngre jernalder. Variasjonene i gravskikk gjennom tid og rom har vært betydelige, og variasjon i sosiale distinksjoner, religiøse forestillinger, og økonomiske og samfunnsmessige faktorer vil ha kommet ulikt til uttrykk i de ulike periodene, med de følger det har for det arkeologiske materialet. Det er dermed beklagelig at man innenfor rammene av en masteroppgave må gjøre visse generaliseringer m.h.t. regional variasjon og mangfoldighet. Like fullt er dette et valg jeg har sett meg nødt til å gjøre, og jeg velger derfor å sette mine kjønnskriterier på bakgrunn av en felles skandinavisk kultur.

Ifølge Dommasnes finner man over hele Norden i yngre jernalder en tilnærmet ensartet gravskikk (Dommasnes 1979: 97). Callmer regner også Skandinavia i vikingtiden som et relativt homogent område, med stort sett felles materiell kultur med tanke på draktskikk, gravskikk og likheter i gjenstandsmateriale (Callmer 1977 : 7).

---

¹⁷ Hjørungdal og Dommasnes har arbeidet med henholdsvis eldre og yngre jernalders graver på Vestlandet. Petrés undersøkelse av Lundagravfeltet i Sverige strekker seg fra ca 400 – 800 e. Kr.

7.3.1 Perler

Perler, gjerne sammen med smykker, er en av de gjenstandskategoriene som oftest er blitt brukt i forbindelse med kjønnsbestemming av graver, og da som indikasjon på at den gravlagte er en kvinne (se for eksempel Løken 1987: 56, Ringstad 1987: 228). Andre forskere har tatt forbehold om at perler også kan forekomme i mannsgraver, og brukt *antallet* perler som kjønnsindikatorer. Grensen for at perlene skal ses som kvinneindikerende settes ofte ved 3 – 5 perler. De større perleoppsetningene regnes nesten alltid som sikre kvinneindikatorer (Petré 1984, Hjørungdal 1991, Andersson 1993).

Sammenstillinger av osteologisk bestemte individer med arkeologisk gjenstandsmateriale fra dansk jernalder viser også at perler som kjønnsindikatorer kanskje må benyttes med mer forsiktighet. I eldre romertid er perler i mannsgraver sjeldne, men de forekommer. I yngre romertid kan man finne opp til 14 perler i mannsgraver. I tillegg hadde en grav som er osteologisk bestemt som ”mulig mann” 51 perler, og en som hadde blitt bestemt til ”sannsynligvis mann” hadde 138 perler. Perlene man finner i kvinnegraver fra samme periode strekker seg i antall fra noen få helt opp til flere hundre per grav. De er ikke sjelden av samme type og antall som perlene vi finner i mannsgraver (Sellevold 1984: 232 - 233). Konklusjonen som trekkes av Sellevold er at man for romertid (spesielt yngre romertid) og vikingtid må utvise stor forsiktighet ved bruk av perler som kjønnsbestemmende gjenstander, da perler ikke entydig kan knyttes til (biologisk) kjønn (Sellevold et.al. 1984: 234).

Man kan dermed ikke automatisk skille ut kvinnegraver på grunnlag av forekomst av antall perler, slik mange forfattere har valgt å løse problemet, uten at man først har foretatt omfattende eller dyptgående studier rundt hva som skiller perlene i mannsgraver fra perlene i kvinnegraver.

7.3.2 Drakttilbehør; smykker, spenner, nåler og ringer

Drakttilbehøret i jernalderen i Norge og Skandinavia er rikt og variert. Smykker er som allerede nevnt sammen med perler viktige i arkeologisk kjønnsbestemming. Jeg vil ta for meg drakttilbehøret noe mer dyptgående enn de andre gjenstandskategoriene, nettopp fordi draktskikken har gjennomgått store endringer i løpet av jernalderen. Charlotte Blindheim viser også til at enkelte drakttilbehør trolig har vært felles for kvinner og menn (Blindheim 1947: 64).

7.3.2.1 Romertid og folkevandringstid, ca. år 0 – 550/575 e. Kr.

Først vil jeg ta for meg en rask sammenfatning av det som står i oversiktsverk for drakttilbehør og smykker fra eldre jernalder.

I løpet av romertid blir det i stadig økende grad vanlig å benytte parspenner i tilknytning til kvinnedrakten, selv om antallet smykkegjensstander som følger kvinnene i graven i denne perioden tilsynelatende er relativt vilkårlig. Spenner er sjeldne i mannsgraver fra romertid, men enkle bøylespenner kan forekomme, og rikfoldig spenneutstyr må i følge Blindheim oppfattes som dobbeltgraver. Beltespenner trekkes frem som del av mannens utstyr i romertid (Blindheim 1947: 73-77,82, Hägg 1967/68:82, Solberg 2003: 82-85). Dette støttes ikke av Sellevold (et.al. 1984) hvor resultatene peker mot at remspenner og belteutstyr er fellesgods i romertid (Sellevold 232-234) Tross noe regional variasjon mellom typene, ser hals-, arm- og fingerringe av gull ut til å ha blitt brukt både av kvinner og menn i romertid (Andersson 1995: 66-67, 89,102).

I folkevandringstid opptrer de korsformede spennene ofte parvis i kvinnegraver, men har vært brukt enkeltvis både av kvinner og menn. Også fingerringe og andre draktspenner kan forekomme i mannsgraver, men da helst enkeltvis. Hektespenner ble også brukt av begge kjønn, særlig i de rikeste gravene, mens spiralopprollede hekter knyttes av Blindheim entydig til kvinner. (Blindheim 1947: 79, Solberg 2003: 135, 138). Draktnåler skriver seg hovedsaklig fra kvinnegraver, men at de også kjennes fra mannsgraver (Waller 1996: 123-125).

Hvilke kriterier har så forskere som har jobbet med den aktuelle perioden brukt til kjønnsbestemmelse? Bo Petré har jobbet med Lundagravfeltet som har en brukstid i folkevandringstid og merovingertid. Han regner fibler og draktnåler som sikre kvinnegjensstander (Petré 1984: 137, 191, 194).

Tove Hjørungdal ser også smykkeutstyr som først og fremst kvinnelig, dog med noe forbehold. For å kunne regne en grav som kvinnegrav krever hun at det forekommer *minst to* spenner, eller *kombinasjoner av minst to* smykkegjensstander (f.eks spenne+ring eller spenne+perler). Forekomst av trekantet hårnål av bein regner hun også som kvinneindikerende (Hjørungdal 1991: 72).

Grete Lillehammer har en litt annen tilnærming i sin gjennomgang av gravskikk i eldre jernalder på Kvassheimfeltet. Hun deler gjenstandsmaterialet inn i draktutstyr, kroppsutstyr og redskaper. De to første kategoriene knytter hun hovedsaklig til kvinner (Lillehammer 1996: 76-77). Med kroppsutstyr mener hun gjenstander uten praktisk funksjon som har vært båret direkte på kroppen, dvs arm/ankelring, fingerring og tåring. Draktutstyr defineres som

gjenstander som fortrinnsvis har vært båret på drakten. Herunder regner hun fibula, nål, kjeder, perler, brakteat/hengrepyrdelse, malje, hektespenne, beltespenne, -ring, -stein og annet beltegarntyr (Lillehammer 1996: 53 - 54). Også Åsa Dahlin Hauken anser også graver med flere enn en spenne og graver der smykker (inkl. hårnåler) inntar en fremtredende plass i gravinventaret som kvinnelige (Hauken 1984: 32, 77).

7.3.2.2 Merovingertid og vikingtid, ca. år 550/575 - 1000 e. Kr.

I tidlig merovingertid opplever vi et brudd i draktskikken, og nye spenneformer blir del av kvinnenens draktutstyr (Blindheim 1947:88-89), som for eksempel små, runde, koniske spenner, s-formede og fugleformede fibler og ryggknappspenner (Arrhenius 1963:3, Solberg 2003: 192-193). På 700-tallet begynner også de ovale skålformede spennene å opptre, i tidlige former. I tidlig merovingertid er det vanlig å finne bare én spenne i gravene. Senere, når de ovale skålformede spennene har etablert seg, opptrer disse i par, og gjerne også med en tredjespenne (Gjessing 1934: 162-163, Blindheim 1947: 88-89, Solberg 2003: 192-193, se også Peteren 1928: 203). Beltespinner regnes fortsatt som del av det mannlige draktutstyret, i tillegg til beslag og remender til sverdoppheng. Enkelte draktnåler finnes også fortsatt i enkelte mansgraver (Waller 1996: 123-125, Solberg 2003: 192-193).

I vikingtid er det uten tvil de ovale skålspennene i par, og ikke sjeldent også en tredjespenne (rund, likearmet eller kløverformet), som var det vanligste drakttilbehøret for kvinner. (Petersen 1928: 76, 104, 205, Solberg 2003: 231). Deres plassering på og funksjon i forbindelse med kvinnedrakten er godt dokumentert gjennom bl.a. Agnes Geijers arbeid med Birka-gravfunnene, men også gjennom norske funn. (Geijer 1938, Blindheim 1947: 107-109, Hägg 1967/68:82). Den aktuelle draktskikken har også vist seg svært utbredt over størstedelen av det Skandinaviske området (Kaland 1992: 192, Hägg 1967/68:82).

Nettopp av denne grunn setter Liv Helga Dommasnes opp parspenner (to spenner av lik/samme hovedtype) som indikatorer på kvinnegraver i sin analyse. Enkeltvis spenner anser hun derimot kan ha hatt en på mansdrakten, og brukes derfor ikke som kjønnsbestemmende faktor (Dommasnes 1979: 98-99).

Hengesmykker eller armringer støpt av bronse, sølv eller gull var også del av kvinnenens utsmykning. Petersen knytter dem, og også fingerringe, utelukkende til kvinner i vikingtid (Solberg 2003: 231, Petersen 1928: 76, 104, 153-154, 160, 205). Ringnåler eller ringspinner derimot har tilsynelatende blitt båret av både kvinner og menn, sannsynligvis for

å feste kappen. Enkelte typer kan ha blitt båret oftere av menn (Petersen 1928: 172, Blindheim 1947: 95, Solberg 2003: 231). I likhet med foregående perioder, knytter Solberg remspenner hovedsaklig til mannsgravene (Solberg 2003: 232). I flere tilfeller kan det være problematisk å avgjøre hvorvidt remspennene skriver seg fra beltet/drakten, eller om de hører til hesteutstyr (Petersen 1951: 490, 497).

Min konklusjon etter denne gjennomgangen er at drakt- og smykkemateriale i størst grad ser ut til å ha vært tilknyttet kvinner, selv om de også, oftest enkeltvis, forekommer i mannsgraver. Jeg vil derfor forsøke å eliminere denne usikkerheten ved å følge Hjørungdals, Haukens og Blindheims eksempel med å bruke *antallet* smykkegjenstander som kjønnsindikerende, og ikke smykkegjenstandene alene. Dette vil føre til at et antall graver vil falle utenfor hovedanalysen, da disse får status som ”uvisst kjønn”. Jeg anser likevel dette som et bedre og sikrere alternativ, enn å la kun én smykkegjenstand holde som kjønnskriterium. Unntaket er de ovale skålformede spennene, hvor jeg regner det som tilstrekkelig med kun én spenne.

Belteutstyr og remspenner blir av Solberg gjentatte ganger knyttet til mannsdrakten. Jeg velger å utelate denne gjenstandskategorien fra mine kjønnskriterier av to grunner; remspenner og remendebeslag kan ha tjent mange formål foruten som garnityr på et mannsbelte. Kvinner kan ha båret belte, eller vesker/punger med beslag og remspenner. I tillegg kommer problemet med å skille belteutstyr og hesteutstyr, noe som blir særlig vanskelig når jeg ikke skal undersøke gjenstandene personlig, men basere meg på opplysningene i tilvekstkatalogen.

7.3.3 Tekstilredskap

Tekstilredskaper er vanlige gravgaver fra romertid av og ut yngre jernalder (Solberg 2003: 77, 86). Under tekstilredskaper regnes vevskjeer, vevlodd, vevreell, spinnehjul, sakser, linhekler, linkammer eller ullkammer, synåler/nålehus, sømglattere, hvalbeinsplater, beinnåler (Petersen 1951: 285-344, Solberg 2003: 235-236). Saksene velger jeg å ta for meg under kap. 7.3.8 om personlig utstyr.

Vevssverd/vevskjeer av bein eller jern finnes i hovedsak i kvinnegraver, men vevskjeene av jern påtreffes også av og til i mannsgraver (Petersen 1951: 293-294, Solberg 2003: 196, 235-236, Rabben 2002). Også spinnehjul, vevlodd/vevtyngder, vevreell, linhekler og linkammer/ullkammer som anses å være kvinnegjenstander er blitt funnet i mannsgraver,

men da langt sjeldnere enn vevskjeene. Solberg anser spinnehjulene og vevloddene som nærmest entydig kvinnelige gjenstander (Petersen 1951: 296-309, 322, Solberg 2003: 196, 235-236). Synåler, nålehus, sømglatte, hvalbeinsplater og sist de såkalte *kjøttknivene*¹⁸ (selv om de er sjeldne) ser nesten utelukkende ut til å være fra kvinnegraver (Petersen 1951: 324-329, 336, 341-344, Solberg 2003: 236).

Både Hjørungdal (1991) og Dommasnes (1979) har utelatt redskaper i sine kriterier for kjønnsbestemmelse, og benytter seg kun av smykkekombinasjoner og våpen som kjønnsindikatorer. Hjørungdals argument for ikke å benytte seg av selv ”sikre arbeidsredskaper som spinnehjul og vevsverd”, er at hun ønsker å få en sikrere oppfatning av hvilke redskaper som finnes i allerede bestemte manns- og kvinnegraver (Hjørungdal 1991: 72-73). Dommasnes’ argument er av samme art; hun ønsker å unngå sirkelslutninger siden målsetningen med hennes analyse har vært å undersøke kvinners stilling i yngre jernalder, gjennom blant annet arbeidsdelingen mellom kjønnene (Dommasnes 1979: 96-98).

Imidlertid viser resultatene av deres undersøkelser at tekstilredskaper med god grunn kan knyttes til kvinner. Av de gravfunnene Hjørungdal kjønnsbestemmer ut fra sine kriterier, har over halvparten av kvinnegravene (11 av 18) tekstilredskaper, mens ingen av mannsgravene har tekstilredskaper (Hjørungdal 1991: 77-78, 81-82). Dommasnes’ resultater viser også at det først og fremst er i kvinnegravene man finner tekstilredskapene. Som følge av dette vurderer hun at man i det aktuelle undersøkelsesområdet (Sogn) kan anse tekstilredskaper som kjønnsindikerende gjenstander med nesten like stor sikkerhet som smykkekombinasjoner (Dommasnes 1979: 107).

Jeg har valgt å støtte meg til denne oppfatningen av tekstilredskaper som først og fremst forbundet med kvinner. Når det gjelder forekomsten av enkelte tekstilredskap i mannsgraver, har Anders Rabbens i sin hovedoppgave tatt for nettopp dette temaet. Resultatene viste at de vestnorske mannsgravene sjeldent inneholdt fler enn ett tekstilredskap, og kun 2% inneholdt flere enn to (Rabben 2002: 36-37). Hvis dette resultatet kan overføres til Midt-Norge, skulle man kunne tro at to eller flere tekstilredskaper i en grav signaliserer en kvinnegrav.

---

¹⁸ Det antas hos Petersen å ha vært et garveredskap. Andre forslag til funksjon/benevnelse brukt om dette redskapet har vært skavekniv, redskap til baking, og skraper (Petersen 1951:344). Jf. også O. Rygh (1999) R. 450 – redskap med ”Ukjendt Brug”.

7.3.4 Smed- og snekkerredskap

Fra folkevandringstid og særlig fra merovingertid og i vikingtid blir det stadig vanligere å legge også andre redskaper i graven. Gravfunn med smedredskap opptrer allerede fra slutten av folkevandringstid, og er svært vanlige i yngre jernalder (Petersen 1951: 71, Solberg 2003: 144, 196, 238). Som smedutstyr regnes ambolt, smedtenger og hammere av ulike typer og størrelser, smedsakser, buedrill, trådjern eller saumlo(dd)¹⁹, skråjern, glotenger, meisler, filer, bryner og avlstein (samt mindre vanlig utstyr til metallstøping som støpeformer og smeltedigler, og i tillegg jernbarrer og jernemner som tidvis påtreffes i gravfunn) (Petersen 1951: 78 – 118, Solberg 2003: 158, 196, 238).

Graver med smedredskaper regnes nesten uten unntak alltid som mannlige (Petersen 1951: 71, Solberg 2003: 144, 196, 238, Ringstad 1987: 228). Sigurd Grieg hevder at ingen smedredskaper er funnet i graver hvor det ikke er ”mandssaker”, og graver hvor det i tillegg finnes kvinnegjenstander, forklares som dobbeltgraver (Grieg 1920/22: 81). Petersen er noe mer nyansert, og hevder at det finnes et par unntak fra regelen om at smedverktøy kun forekommer i mannsgraver, og trekker frem eksempler på to kvinnegraver hvor det i den ene er funnet en liten hammer, og i en annen en fil (Petersen 1951: 74). Det er tydelig at *smedyrket* blir entydig knyttet til menn, spesielt i den tidlige litteraturen (Grieg 1920/22, Petersen 1951).

Også Tove Hjørungdal har brukt dette kriteriet for å bestemme en ”mannlig” grav (dvs en grav uten våpen, men som trolig er en mannsgrav som følge av smedverktøyet) (Hjørungdal 1991: 82). Dommasnes bemerker også hvordan smedverktøy kun er funnet i mannsgraver i hennes materiale (Dommasnes 1979: 107). I *Iron Age Man in Denmark* knyttes også smedverktøyt i vikingtid til mannlige skjellletter (Sellebold 1984: 234).

Wallander (1979) har med Jan Petersens ”Vikingtidens redskaper” (1951) som grunnlag, kritisk vurdert verktøy knyttet til smiing, og kommet frem til at redskaper som avlstein og smitang må kunne ses som sikre smedredskaper, mens redskap som hammer og fil regnes som mer usikre som følge av det potensielt brede bruksområdet (Sauvage 2005: 34, med litteraturhenvisninger).²⁰

---

¹⁹ S. Grieg (1920/22:60) påpeker at benevnelsene trådjern og saumlodd brukes litt om hverandre i den arkeologiske litteraturen, men at saumlodd er det mest korrekte benevnelse på dette redskapet. J. Petersen (1951) bruker betegnelsen *saumlo* om samme redskap.

²⁰ A. Wallander (1979) *Smedgraver eller graver med smides- og skickarverktyg?* kunne dessverre ikke fremskaffes, og jeg har derfor valgt å bruke R. Sauvages (2005) henvisning i denne sammenhengen.

Av snekkerredskap fra merovingertid og vikingtid regnes som regel bor, sag, hammer, rasp, tverrøks, høveljern, syl, navar, kniver, bryner, skavkniver, uthulejern, høvelblad, enkelte celter, økser, tverrøkser, båtastrek, listjern og meisler (Petersen 1951: 188 – 257, Solberg 2003: 196, 238). Også de fleste snekkerredskap skriver seg fra mannsgraver. Redskap som ofte regnes inn under snekkerredskap, som syler, kniver, bryner, og redskapsøkser forekommer både i manns- og kvinnegraver. (Petersen 1951: 206 – 257, Dommasnes 1979: 107, Petré 1984: 194, Solberg 2003: 196, 238).

På bakgrunn av dette anser jeg det som rimelig trygt å regne smed- og snekkerredskaper/smed- og snekkeryrket som først og fremst utstyr knyttet til menn, men ikke uten forbehold. I tråd med Wallanders (1979) vurdering av sikre og usikre smedredskaper (se ovenfor) velger jeg å skille mellom *spesialiserte redskaper* og *redskaper med potensielt bredt bruksområde*. En rekke av de ovennevnte redskapene har potensielt vide bruksområder, og verktøy som f.eks kniver, bryner, filer, syler etc. kan knyttes til et bredt spekter av ulike håndverk og aktiviteter foruten smed- og/eller snekkeryrket, f.eks arbeid med tre, never, horn/bein, lær etc. Jeg anser derfor disse som noe usikre kjønnsindikatorer. De spesialiserte redskapene derimot, dvs redskaper spesielt utformet og beregnet for en bestemt aktivitet, som f.eks smedtang, ambolt, avstein, høvelblad osv, regner jeg som sterkere kjønnsindikatorer.

7.3.5 Jordbruksredskap, hesteutstyr og fiskeutstyr

Jordbruksredskaper som sigd, celt, ljå og lauvkniv kjennes fra yngre jernalders gravfunn. Flere forskere mener å se en generell tendens til at ljå, celt og lauvkniv opptrer oftest i mannsgravene og sigd oftest i kvinnegravene, men gjenstandene forekommer også i det motsatte kjønns graver (Petersen 1951: 141-154, Shetelig 1912: 175-177, Dommasnes 1979: 107, Solberg 2003: 196, 237). Det er motstridende meninger på dette punktet, men de fleste forskere betrakter jordbruksredskaper som fellesgods (Shetelig 1912, Petersen 1951, Dommasnes 1979: 97, 107).

Hesteutstyr, bissel og seletøy er også vanlig i begge kjønns graver i denne perioden, selv om det også her er hersker ulike oppfatninger av hvor ofte de forekommer i manns- kontra kvinnegraver (Shetelig 1912: 175, Petersen 1951: 55-58, 61, Solberg 2003: 195, 230).

Fiskesøkker forekommer noe oftere i mannsgraver enn i kvinnegraver (Petersen 1951: 275, Solberg 2003: 238, Shetelig 1912: 176 - 177). Men her er det viktig å ha i mente vanskeligheten med å i enkelte tilfeller skille fiskesøkker fra vevlodd og vice versa.

Samlet sett ser jeg ingen entydige eller overbevisende koblinger mellom noen av disse gjenstandskategoriene og kjønn slik de er presentert i litteraturen. I *Iron Age Man in Denmark* derimot, viser resultatene at hesteutstyr, inkl. sporer er en av de få gjenstandskategoriene som gjennom hele jernalder kun ett unntak kan knyttes til osteologisk bestemte menn (Sellebold 1984: 232). Jeg velger likevel å anse hesteutstyr som kjønnsnøytrale i min analyse, siden jeg har tilgjengelig arbeid som er gjort på det norske materialet som forteller at det forekommer i begge kjønns graver (se over). Ulikheten mellom norske og danske funn på dette området kan skrive seg fra regionale forskjeller og ulik lokal tradisjon.

Ingen av de forskere jeg har kjennskap til som har drevet med arkeologisk kjønnsbestemmelse, har brukt disse gjenstandene som kjønnsindikatorer i sine analyser. Jeg velger derfor å la også disse gjenstandene være *ukjønnede*.

7.3.6 Kjøkkenutstyr

Kjøkkenutstyr forekommer i yngre jernalder både i mannsgraver og i kvinnegraver (Solberg 2003: 196, Shetelig 1912: 175, Petersen 1951: 419-430, Rabben 2002). Den brede enigheten blant forskere i at kjøkkenutstyr forekommer jevnlig i begge kjønns graver, gjør at jeg velger å regne denne gjenstandskategorien som *kjønnsnøytral*.

7.3.7 Våpen

Våpen, som sverd/sverdtilbehør, spyd, skjold og pilespisser, er den gjenstandskategorien som kanskje oftest entydig blir knyttet til menn, og som regnes som det sikreste kriteriet for mannsgraver (Dommasnes 1979: 99, Petré 1984: 191, Andersson 1993 :17, Kristoffersen 2000 :102, Hedeager 1992: 101). Det er vanlig å finne våpen i mannsgraver gjennom hele jernalderen.

Både Dommasnes (1979) og Hjørungdal (1991) bruker våpen som kriterier for sine kjønnsbestemmelser. Dommasnes har valgt våpen som kriterier for mannlig kjønnsbestemmelse fordi de ifølge henne bare forekommer i mannsgraver og dessuten ”så hyppig at det synes å nærme seg en fast regel at de skal med”.²¹ For å være på den sikre siden, har Dommasnes likevel valgt å bruke *kombinasjoner* av kampvåpen som grunnlag for

---

²¹ Dette gjelder også pars pennene for kvinnenens del (Dommasnes 1979: 98-99).

kjønnsbestemmelse (dvs våpenkombinasjoner som spyd/skjold eller sverd/øks), istedet for *kun* enslige våpen (Dommasnes 1979: 98 - 99).

Hjørungdal regner ikke øks og kniv inn under våpen, fordi disse gjenstandene like så gjerne kan ha en funksjon som arbeidsredskap. Beinpiler utelates også, da disse tidvis også kjennes fra et fåtall kvinnegraver (Hjørungdal 1991: 72, Petersen 1919: 36, Solberg 2003: 86).

Øks begynner også å opptre i våpensettet fra siste del av folkevandringstid (Solberg 2003: 144). Jeg regner også våpen som mannlig gjenstandskategori, men med noe forbehold når det kommer til øks og pilespisser, siden disse kan knyttes til andre aktiviteter enn krigføring.

7.3.8 Personlige utstyr, tilbehør, spill og vekter

Under denne kategorien regner jeg personlig utstyr og tilbehør som toalettsaker, kammer, pinsett, bryner, kniver, beltesteiner, ildflint, ildstål, sakser, nøkler og nøkkelringer og skrin. I tillegg til det personlige utstyret kommer spillebrikker, terninger, vekter og vektlodd.

Kammer forekommer gjennom hele jernalderen både i manns- og kvinnegraver, og er noe vanligere i kvinnegraver i yngre jernalder (Petersen 1951: 489, Solberg 2003 : 87, 144, 195, 234, Sellevold 1984: 233-243). Pinsetter av bronse og sølv blir gjerne knyttet til rike mannsgraver, men de fleste forskere vedholder at pinsetter ikke kan brukes som kjønnsindikerende gjenstander (Petré 1984: 194, Sellevold 1984: 233, Solberg 2003: 144).

Kniver, bryner og sakser forekommer jevnlig i kvinne- og mannsgraver både i eldre og i yngre jernalder (Grøn, Krag & Bennike 1994 :130, Solberg 2003: 86, 144, 196, 234, Shetelig 1912: 175, Sellevold 1984: 233-234, Bergestøl 1995, Mortensen 1991, Hanisch 2001, Berge 2003). Såkalte 'broderisakser' og nålebryner (mindre sakser og bryner), knyttes oftere til kvinner enn til menn, men det finnes flere unntak fra denne observasjonen (Shetelig 1912: 175, Petersen 1951: 256, 316-318, Solberg 2003: 196, 234).

Petré knytter spillebrikker og terninger til høystatus mannsgraver, men sammenhengen her er ikke entydig/klar nok til at de kan virke som sikre kjønnsbestemmende gjenstander, og han benevner dem som "*tämligen säkra mansföremål*" (Petré 1984: 193). Ifølge Sellevold inngår spillebrikker under manngjenstander i sen romertid (Sellevold 1984: 233). Vekt og vektlodd anses av Ringstad som manngjenstander (Ringstad 1987: 228) Shetelig derimot, regner skålvekt og vektlodd som fellesgods (Shetelig 1912: 175), og Anne Stalsbergs undersøkelse viser det samme (Stalsberg 2001).

Nøkkelringer og nøkler, spesielt av bronse, regnes ofte som del av kvinnens utstyr (Petré 1984: 194, Shetelig 1912: 176-177, Solberg 2003: 154 – 155, 234, Grøn, Krag og Bennike 1994: 130) Spesielt i yngre jernalder knyttes nøklene i beltet til ”husfrueverdigheten” (Blindheim 1947 :120, Solberg 2003 :155) Også i eldre jernalder ser det ut som om nøkler oftest kan knyttes til kvinnegraver, men de kan også opptre i mannsgraver, og kjennes også fra andre maskuline kontekster, som f.eks krigsbytteofringene i Illerup-Ådal (Kristoffersen 2000: 116-117, Sellevold 1984: 233, Ilkjær 1993 :325). Petersen nevner at skrinneøkler av og til finnes i mannsgraver i vikingtid (Petersen 1951: 482). Solberg nevner beltesteiner/ildslagningssteiner fra yngre romertid og folkevandringstid som del av mannsutstyret, dvs som tilhørende i mannens belte (Solberg 2003: 82-83, 144) Ildstål fra yngre jernalder er vanligst å finne i mannsgravene (Solberg 2003: 234, Petersen 1951: 435-437).

Med unntak av nøkler og beltestein, ser jeg ingen tendens til at det øvrige personlige utstyret kan knyttes entydig til de enkelte kjønn.

7.3.9 Krukker, kar og beholdere

Herunder kommer krukker, kar og beholdere av tre, never, keramikk/leire, bronse, jern og kleberstein, samt glassbegre og drikkehorn, som den døde har fått med seg i graven. Etter gjennomgang av litteraturen ser det ut til at gjenstander i denne kategorien ikke fordeler seg på noen overbevisende måte i forhold til kjønn (Petersen 1951: 362 – 363, 378, Solberg 2003: 235). Jeg velger derfor å ikke tillegge disse noen betydning i kjønnsbestemmelsen.

7.4 Sammenfatning og mine kriterier

Når jeg nå skal kjønnsbestemme gravene med perler fra museumsdistriktet, har jeg valgt å utelate perlene ved gjennomgangen av hvert enkelt gravfunn, og kun vurdere det resterende gravmateriale om dette finnes. Ved å gjøre perlene til ”ukjønnede” gjenstander og se bort fra dem i kjønnsbestemmingen, tror jeg man vil oppnå et mer korrekt bilde av forekomsten av perler i manns- kontra kvinnegraver. Anne Stalsberg har brukt en lignende metode på skålvecter i en analyse av et gravmateriale, og fikk en annet bilde av skålvectenenes forekomst i manns- og i kvinnegraver, enn når de ble regnet som mannsindikerende gjenstander (Stalsberg 2001: 73).

I likhet med Hjørungdal (1991) og andre, har jeg valgt å dele opp kjønnsbestemmelsene opp i flere kategorier, alt etter hvor sikre jeg anser dem for å være;

- sikker manssgrav (Mann)
- sikker kvinnegrav (Kvinne)
- usikker manssgrav (Mann?)
- usikker kvinnegrav (Kvinne?)
- uvisst kjønn (Uviss)

Gjenstander kategori A	
Mannsindikerende	Kvinneindikerende
To eller flere våpen (eksl. pil og øks)	To eller flere smykkegjenstander*
Spesialiserte smedverktøy	To eller flere tekstilredskap
Gjenstander kategori B	
Mannsindikerende	Kvinneindikerende
Ett våpen	En oval skålspenne (yja)
Pilespisser av jern	Ett tekstilredskap
Øks**	Nøkler/nøkkelringer***
Spesialiserte snekkerredskap	Armrings/halsring og hengesmykke (yja)
Beltesteiner med innfatningsfure (eja)	Hårnåler av bein (eja)
*spenner, nåler, hengesmykke, arm-/ og halsring	
**kan ikke stå alene	
*** ikke skrinnekler	

Figur 5: Utarbeidede kriterier for arkeologisk kjønnsbestemmelse.

For at en manssgrav eller en kvinnegrav skal kunne regnes som ”sikker”, må graven inneholde minst ett punkt under gjenstandskategori A *eller* to eller flere punkt under gjenstandskategori B (se figur 5). Inneholder graven kun ett punkt under gjenstandskategori B, blir kjønnsbestemmelsen usikker mann eller kvinne.

I tillegg til kategoriene jeg har listet opp ovenfor kommer en kategori for flere gravleggelser (FG). Dette vil innbefatte graver hvor enten skjelettmateriale, funnkonsentrasjoner eller mengde/antall gravgods indikerer at det har vært begravet flere individer, og hvor det er vanskelig å knytte de ulike gjenstandene til de ulike individene. Dette gjelder også gravfunn hvor ”kvinne- og mannsgjenstander” opptrer sammen, men ikke viser noen klar tendens i retning kjønn, noe som *kan* tyde på en dobbelgrav. Unntaket er dobbeltgraver hvor gjenstandsmaterialet (inkl. perlen(e) som følge av plassering tydelig kan tilskrives det ene eller andre individet.

7.5 Representativitet

Ved å bruke de kriteriene jeg her har satt meg, vil jeg kun være i stand til å kjønnsbestemme de gravene som er rikt utstyrt, og som sannsynligvis representerer medlemmer av samfunnets midtre og øvre sjikt. Mange graver som er fattigere utstyrt, og inneholder kanskje ikke annet gravmateriale enn perlene, vil ikke la seg kunne kjønnsbestemme på grunnlag av gjenstandsmateriale. De gravene som blir med videre i min analyse, representerer derfor kun

en viss del av befolkningen, og er kanskje ikke representativt for samfunnet som helhet. I tillegg til en overvekt av de rikere gravene, vil det også bli en skjevfordeling i kjønn, da særlig i eldre jernalder. Våpen, som er en av de viktigste kriteriene for kjønnsbestemming av graver, forekommer i både eldre og yngre jernalder, og mannsgravene er på grunnlag av disse relativt lette å kjønnsbestemme i begge periodene. Kvinnegravene kan også ofte kjønnsbestemmes arkeologisk i yngre jernalder, som følge av den utbredte forekomsten av ovale skålspenner. Men sett i forhold er kvinnegravene fra eldre jernalder vanskeligere å kjønnsbestemme. Dette vil si at andelen kvinnegraver fra eldre jernalder sannsynligvis er en del høyere enn det jeg har vært i stand til å gjenkjenne ved hjelp av arkeologisk kjønnsbestemmelse. Dette vil jeg komme tilbake til i analysen og gjennomgangen av resultatene fra denne.

Slik jeg ser det ville mindre strenge kriterier for kjønnsbestemmelse ført til at flere graver ville ha latt seg kjønnsbestemme, slik at representativiteten hadde blitt forbedret. Dette ville imidlertid ha gått på bekostning av sikkerheten av kjønnsbestemmelsene, og jeg har derfor valgt å beholde de kjønnskriteriene jeg har satt meg.

Som følge av at kjønnskriteriene jeg har satt opp er ment å skulle fungere for kjønnsbestemmelse av graver både fra eldre og yngre jernalder, er kriteriene forholdsvis generelle. Regionale variasjoner og variasjoner gjennom tid og endring av tradisjoner har ført til at gravskikken må ha endret seg noe i løpet av den grovt regnet 1000-årige perioden jeg tar for meg. Det kan f. eks tenkes at det i folkevandringstid i indre Trøndelag kun var menn som ble gravlagt med bryner, eller kun kvinner som ble gravlagt med fingerringene. Selv om gravene på denne måten var veldig tydelig ”kjønnede” i sin samtid, vil de i min analyse bli stående som ”uvisst kjønn”, fordi jeg har basert meg på forfattere som har jobbet med materiale i hele Skandinavia og til ulike tider i jernalderen og dermed har veldig generelle kategorier. En nøye regional studie av gravskikk og utvikling av denne jernalderen gjennom ville vært optimalt, og ville kanskje ha ført til at mange flere graver lot seg kjønnsbestemme.

8 Analyse

8.1 Del 1: Kvantitativ analyse - Kjønnsmessig fordeling av perlegravene i eldre og yngre jernalder

I den kvantitative analysen har jeg tatt utgangspunkt i alle jernalders gravfunn med perler fra tilvekstkatalogen. Disse har jeg så kjønnsbestemt i tråd med kriteriene jeg har satt for mannlig og kvinnelig gravutstyr i jernalder.

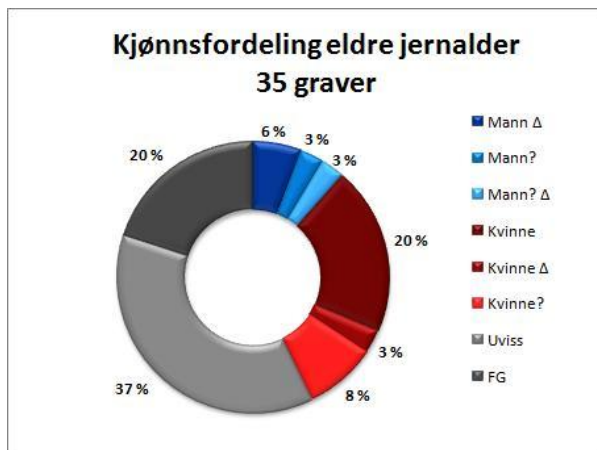
	Gravfunn fra EJA	Gravfunn fra YJA	Udaterte gravfunn	$\Delta\Delta$ (utelates)	Totalt
	35	157	68	6	266
Ant. graver kjønnsbestemt	15	110	13	6	144
Ingen kjønnsbestemmelse mulig	13	32	45	0	90
Flere gravleggelser	7	15	10	0	32

Figur 6: Oversikt over det totale antall graver med perler i Vitenskapsmuseets museumsdistrikt fra eldre og yngre jernalder, samt udaterte graver. De uthevede feltene viser gravfunnene som utgjør fokus for min analyse.

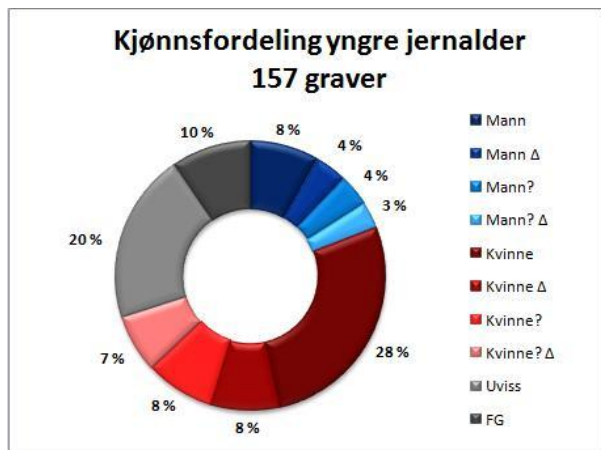
Som det kommer frem av figuren, var det et stort antall graver som ikke lot seg kjønnsbestemme på grunnlag av mine utarbeidede kriterier. I tillegg fantes 32 graver hvor det sannsynligvis er snakk om dobbeltgraver, gjentatte begravelser, sekundærbegravelser, mistanke om sammenblandede gravfunn etc. Omtrent halvparten av de 266 gravfunnene lot seg kjønnsbestemme med en viss sikkerhet.

Materialet fra eldre jernalder er svært lite, med 35 graver, hvorav kun 4 er mannsgraver. Utvalget av graver er for lite til at det har noen særlig statistisk verdi. Likevel er det verdt å merke seg utviklingen mot yngre jernalder. Selv om det fra eldre til yngre jernalder har skjedd nesten en femdobling i det totale antall gravfunn med perler, er den prosentvise andelen av mannsgraver ikke voldsomt endret, 12% i eldre jernalder til 19% i yngre jernalder. Til sammenligning var antall kvinnegraver i eldre jernalder 31% og i yngre jernalder 51%. Dette var ikke uventet med tanke på representativitetsproblematikken jeg var inne på i kap. 7.5, hvor jeg antok at kvinnegravene fra eldre jernalder ville bli underrepresentert. Ut fra de gravene som lot seg kjønnsbestemme er forholdet mellom manns- og kvinnegraver med perler altså 1:2,75 i eldre og 1:2,66 i yngre jernalder, det vil si rimelig stabilt. Hvis vi derimot går ut ifra at det er rimelig å anta at antallet kvinnegraver i eldre jernalder i realiteten er noe høyere enn det som har latt seg bestemme, kan vi utlede at det var vanligere for menn å bære perler i yngre jernalder enn i eldre jernalder i Midt-Norge.

Figur 8: Kjønnsmessig fordeling av de tilsammen 35 gravfunn med perler fra eldre jernalder. Antallsmessig utgjør mannsgravene kun 4 og kvinnegravene 11 stk. 13 graver lot seg ikke kjønnsbestemme, og i 7 tilfeller er det trolig snakk om flere gravlagte individ.

Figur 7: Samme kjønnsmessig fordeling for perlegravene fra yngre jernalder. Av 157 gravfunn fantes 30 mannsgraver mot 80 kvinnegraver. 32 graver kunne ikke bestemmes sikkert med hensyn til kjønn, mens 15 funn trolig representerer flere begravelser.

Det kan i tillegg nevnes at mannsgravene med perler geografisk sett har vært vanligst i de to trøndelagsfylkene i eldre jernalder, mens det i yngre jernalder er vanligst i Trøndelagsfylkene og Møre og Romsdal. Nordland har ingen mannsgraver med perler.

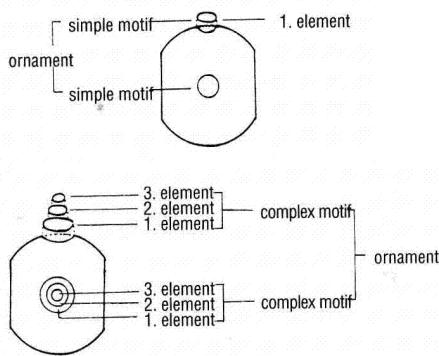
Fordi materialet fra eldre jernalder er så lite at det vanskelig lar seg gjøre å trekke slutninger på bakgrunn av det, kommer jeg i de følgende, mer detaljerte delene av analysen kun til å ta for meg perlegravene fra yngre jernalder.

8.2 Del 2a: Gjenstandsanalyse – Perlene i mannsgravene i yngre jernalder

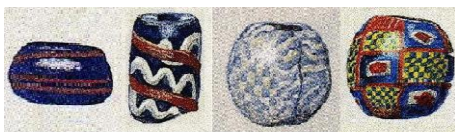
Ved hjelp av en gjenstandsanalyse vil jeg nå se nærmere på hvilke perler som finnes i mannsgravene i Midt-Norge i yngre jernalder. Gjenstandsanalysen er basert på en studie av perlene som finnes ved NTNU Vitenskapsmuseet. Hensikten har vært å finne ut hva slags perler som finnes i mannsgraver med hensyn til karakteristikk som blant annet type, form og farge. Som grunnlag har jeg hovedsakelig tatt utgangspunkt i Johan Callmers (1977) klassifiserings- og definisjonssystem for vikingetids glassperler, samt B. Brugmanns (2004) klassifiseringssystem for anglo-saksiske glassperler og B. Sasse & C. Theunes (1995) klassifikasjonsmodell for merovingertids glassperler. Callmers system favner beskrivelse av i alt 27 formvariasjoner, 4 ulike proporsjoner, 11 størrelser, 3 grader av gjennomsiktighet, 24 fargevariasjoner og 123 dekorvariasjoner i tillegg til vurdering av ulike produksjonsteknikker.

Jeg har valgt å forenkle og tilpasse Callmers system innenfor rammene for en masteroppgave. Jeg har kun hatt muligheten til å vurdere perlene visuelt, og har derfor valgt å utelate å analysere perlene i henhold til produksjonsteknikk.

8.2.1 Perleklassifisering og klargjøring av begrep

Figur 9: Prinsippskisse av forskjellen mellom enkel og kompleks dekor. Hentet fra Sasse & Theune 1995.

Figur 10: Fra venstre: Enkel, pålagt dekor. Kompleks, pålagt dekor. Enkel, sammensatt dekor. Kompleks, sammensatt dekor. Illustrasjonene er hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997.

Kompleks dekor vil si dekor som består av to eller flere dekorelement, f.eks prikker+bølger, sjakkmønster+blomstermønster etc. Jeg skiller videre mellom perler hvor dekoren er pålagt, og perler som i sin helhet er bygd opp av flerfarget glassmasse som slik danner et dekorativt uttrykk, slik som de tidligere nevnte mosaikkperlene. Disse kaller jeg "sammensatte" perler. Denne siste distinksjonen havner i grenseland mellom dekorasjon og produksjonsteknikk, men mitt fokus er på den visuelle virkningen ved disse to produksjonsmåtene.

Form: Her skiller jeg mellom 10 hovedkarakteristikker. Også her er Callmers kategorier redusert betraktelig. Én og samme perle kan teoretisk sett ha flere karakteristikker, f.eks sylindrisk og segmentert²².

²² Segmenterte perler, også kalt leddperler, er lange, sylindriske perler, som har flere avsmalninger.

Visuelt gir dette et inntrykk av flere små perler. Leddperler kan ha mange ledd. Jf. perleform nr 10 i figur x.

Størrelse: Størrelse i denne sammenhengen vil si det samme som *diameter* på perlenes tverrside (hullsidene). Her har jeg slått Callmers 11 kategorier sammen til 4; mikro (0-8mm), medio (9-17mm), makro (18-26mm), makro+ (>26mm).

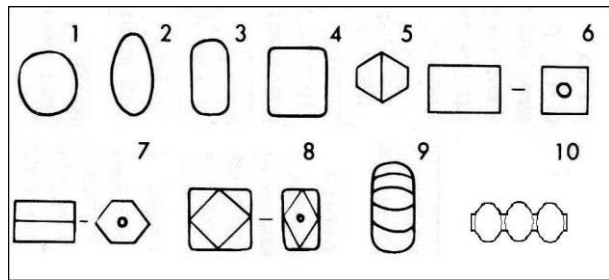
Proporsjon: 3 kategorier. Proporsjon vil her si perlens lengde:diameter. Her har jeg også redusert Callmers to kategorier for medium proporsjon til én. Mine kategorier er altså som følger; kort (< 1:2), medium (1:2 – 1,5:1) og lang (> 1,5:1).

Gjennomsiktighet: Her forholder jeg meg i likhet med Callmer til tre grader av gjennomsiktighet; transparent, semi-transparent og opaque²³.

Det å plassere et gjenstandsmateriale som er så rikt og variert inn i slike kategorier, vil føre til en del generaliseringer og tap av detaljinformasjon. På en annen side vil det å sette et materiale inn i et klassifiseringssystem gi mulighet til å trekke ut informasjon fra materialet. Man kan om ønskelig analysere det samme materialet ut fra andre kriterier og et annet perspektiv, og slik få ny informasjon. Jeg har valgt mine kriterier ut fra et syn på at det visuelle er det viktigste i denne sammenhengen.

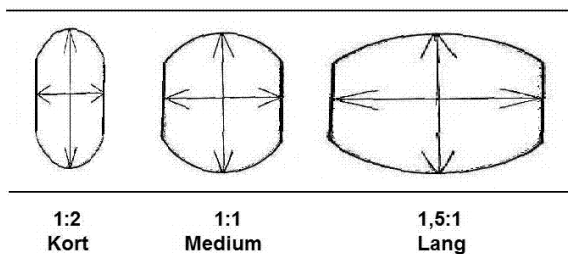
Et fåtall av perlene har av ulike årsaker ikke kommet med i gjenstandsanalysen. Noen var bortkommet eller befant seg i utstilling, mens noen var for fragmenterte eller ildskadet til å kunne undersøkes.²⁴

Fra de 30 mannsgravene fra yngre jernalder som finnes i museumsdistriktet, finnes i alt 74 perler. Disse perlene er av ulike materialer, og fordeler seg ulikt på de forskjellige gravene. Nedenfor følger en oversikt over materialer, materialsammensetning og antall perler i hver mannsgrav.

Figur 11: Utbredte formvariasjoner blant perler. 1) Sferisk. 2) Avrundet uten flater. 3) Avrundet med flater. 4) Sylinderisk. 5) Dobbeltkonisk. 6) Firkantet/prisme. 7) Polyedrisk/mange-kantet. 8) Fasettert. 9) Rillet. 10) Segmentert/leddet. 1-9 er hentet fra J. Callmer 1977.

Lengde : diameter

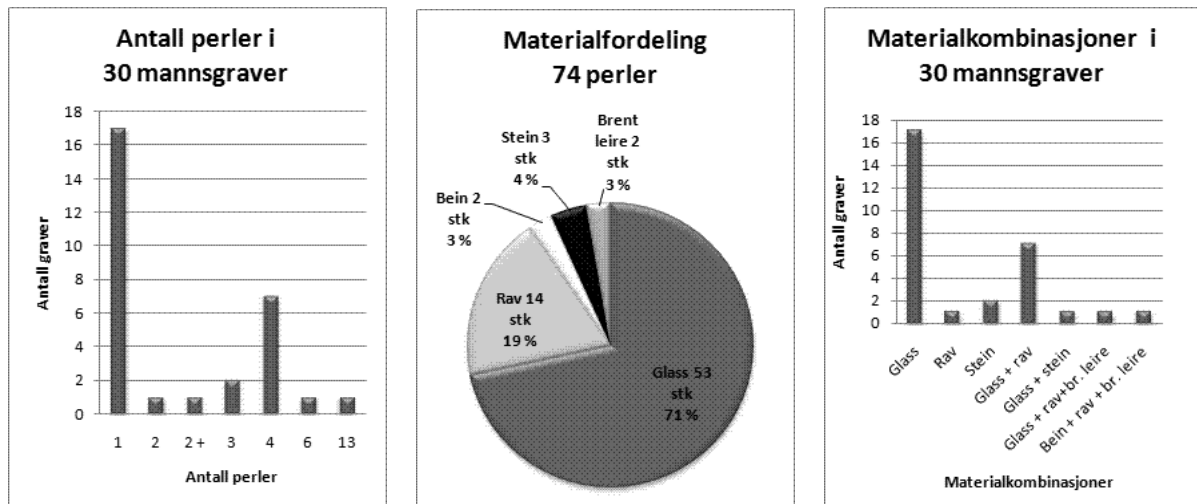
Figur 12: Tre kategorier perleproporsjoner.

²³ Opaque perler: perler som er matte og fullstendig ugjennomtrengelig for lys.

²⁴ (se appendiks I for ytterligere informasjon om disse).

8.2.2 Materialer, materialkombinasjoner og antall perler i mannsgravene

Over halvparten av mannsgravene fra yngre jernalder inneholdt kun én perle, det høyeste antallet var 13. De aller fleste av mannsgravene (93%) inneholdt mellom 1-4 perler. Tilsammen fantes det i alt 74 perler²⁵ i de 30 mannsgravene.

Figur 13: Til venstre: Oversikt over antall perler som finnes i de 30 mannsgravene fra yngre jernalder. Kun to graver inneholder mer enn fire perler. I midten: Av det totale antall perler som stammer fra yngre jernalders mannsgraver (74 stk) er langt de fleste av glass, etterfulgt av rav. Til høyre: Figuren viser hvilke kombinasjoner perlene i mannsgravene i unge jernalder opptrer i.

Materialmessig er det en stor overvekt av glassperler i mannsgravene, 53 stk (71 %). Kun fire mannsgraver inneholder ikke glassperler. Derneft kommer ravperlene, som utgjør 19% av det totale perlematerialet. Disse 14 ravperlene finnes fordelt på ti graver. En liten andel, 7 stk, av perlene er av brent leire, stein eller bein. Disse fordeler seg på 6 graver.

De fleste gravene (20 stk) inneholder perler av bare ett materiale, som regel glass. Derneft er det vanligst med materialkombinasjonen glass + rav, som finnes i 7 graver.

8.2.3 Sammenstilling av perler og materialbruk i manns- og kvinnegraver

Jeg har videre sammenlignet antallet perler og materialkombinasjonene i de 30 mannsgravene med materialkombinasjonene i de 80 kvinnegravene fra yngre jernalder, for å se om disse skiller seg fra hverandre. Antallsmessig er det en vesentlig forskjell på manns- og kvinnegravene. Mannsgravene inneholder, som tidligere vist, til sammen 74 perler.

²⁵ Fra én grav, T 2665, 8694 fra Øvre Hemre, Stjørdal, finnes det bevart to perler, men tilveksten opplyser at det opprinnelig skal ha vært flere.

Kvinnegravene, derimot, inneholder tilsammen over 1918 perler²⁶. Gjennomsnittlig vil dette bety at mens mannsgravene har ca 2,5 perler i hver grav, har kvinnegravene nesten 24 perler pr grav. Den reelle fordelingen på kvinnegravene strekker seg fra én enkelt perle opp til 280. Det må tilføyes at selv om mange av kvinnegravene inneholder svært mange perler, er det

Materialer	Mannsgraver	Kvinnegraver
Glass	86,66 %	90-92,50%
Rav	33,33 %	30,00 %
Metall	0,00 %	13,75 %
(Halv-)edelstein	0,00 %	15,00 %
Metall og (halv-)edelstein	0,00 %	2,50 %
Andre materialer	16,66 %	18,75 %
Materialkombinasjon	Mannsgraver	Kvinnegraver
Glass	56,66 %	38,75 %
Glass + rav	23,33 %	12,50 %
Rav	3,33 %	6,25 %
Stein	6,66 %	1,25 %
Glass + stein	3,33 %	0,00 %
Glass + rav + br. leire	3,33 %	1,25 %
Bein + rav + br. leire	3,33 %	0,00 %
Andre kombinasjoner	0,00 %	40,00 %

Figur 14: Materialkombinasjoner i 30 mannsgraver og 80 kvinnegraver med perler i yngre jernalder. Den øverste tabellen viser hvor stor prosentandel av manns- og kvinnegravene som inneholder perler av glass, rav, metall etc. En del graver inneholder perler av ulike materialer, og samlet overstiger verdiene derfor hundre prosent. Tabellen under viser materialkombinasjoner. De uthevede tallene viser særlig interessante tendenser. Hele 40% av materialkombinasjonene i kvinnegravene finnes ikke i mannsgravene. I tillegg ser perler av metall og (halv-) edelstein ut til å være forbeholdt kvinnene.

også vanlig med kun én perle, slik som i mannsgravene. 15 av kvinnegravene (18,75%) har kun én perle, 35 av kvinnegravene (43,75%) har mellom 1 og 5 perler.

Det er tydelig at kvinnegravene, i tillegg til å være generelt rikere på perler enn mannsgravene, også har større variasjon i materialsammensetningen²⁷. Glassperler er svært vanlige hos begge kjønn²⁸, men mens glassperlene i mannsgraver oftest opptrer alene, eller sammen med rav, opptrer glassperlene i kvinnegravene sammen med et vidt spekter av perler i ulike materialer. Særlig interessant er det at hele 40% av kvinnegravene har materialkombinasjoner som ikke finnes i mannsgravene. Enkelte

²⁶ 1918 er antallet perler som nevnes spesifikt i tilveksten. I de tilfeller hvor tilveksten angir antall perler som ”minst 40”, ”over 150” og ”ca 100”, har jeg regnet ut fra det tallet som har stått. I noen tilfeller er antallet perler betegnet som ”en samling” eller ”en mengde perler” o.l. Disse har jeg ikke regnet med. Antallet perler er derfor høyere enn 1918, men eksakt antall vites ikke.

²⁷ Opplysningene om antall perler og materialsammensetning i *kvinnegravene* er hentet fra den elektroniske tilveksten, siden antallet perler var for stort til at jeg hadde anledning til å undersøke dem personlig.

²⁸ I to kvinnegraver forekommer det ifølge tilveksten perler av ”rødbrun masse” og ”brun og gul igjennomsiktig masse”. Dette kan dreie seg om perler av glassfluss, da det ofte hender at slike perler får slike beskrivelser. Jeg har ikke regnet disse med i den prosentvise oversikten over glassperlene, siden jeg ikke har hatt anledning til å undersøke perlene selv.

materialer ser også ut til å kun være forbeholdt kvinnene, da perler av sølv og bronse, samt perler av halvedelsteiner²⁹ kun forekommer i disse.

8.2.4 Glassperler i mannsgraver – farge- og formvariasjoner

For å rette blikket tilbake til perlene i mannsgravene, har 51 glassperler latt seg analysere med hensyn til farge. Av disse var 28 ensfargede, og 23 perler var to- eller flerfargede. Den vanligste fargen har vært mørk blå med tilsammen 17 perler, hvorav 8 er ensfargede. Dette utgjør en tredjedel av det totale antall glassperler. Disse perlene stammer fra tilsammen 7

Figur 15: Fra venstre mot høyre: T 18086 – Liten glassperle med enkel, pålagt dekor i form av bølgelinje langs kanten. Fra Kirkevuku, Verdal. T 12316 – Glassperle med kompleks, pålagt dekor fra Grande, Mosvik. T 1238 – Perle med kompleks, sammensatt dekor. Mosaikkperle fra Borgfjord, Bjugn. T 4099 – Samling blå og grønne glassperler, både ensfargede og med enkel og kompleks pålagt dekor. Både avrundede, segmenterte, en dobbeltkonisk og en melonperle. Fra Malefetten, Fræna. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.

graver, hvorav den ene graven inneholder hele 7 blå perler. Små rødlige glassflussperler er heller ikke uvanlige; de røde, rødbrune og oransje teller til sammen 10 stk. Noe over halvparten av de i alt 51 glassperlene var semi-transparente, og en femtedel er opaque. Kun 5% av perlene er transparente.

Av de 23 to- eller flerfargede glassperlene, har den vanligste dekorfargen vært rød+hvit (30,4 %), etterfulgt av rød+gul+hvit (13%) og hvit alene (13%). 18 av de 23 perlene er dekorerte ved pålagt dekor; 11 med *kompleks* dekor, 7 med *enkel* dekor. Selve dekoren har ikke vært gjenstand for en systematisk undersøkelse, men det kan likevel nevnes at av perlene med pålagt dekor er linjer, bølgelinjer og sikksakklinjer vanligst, og forekommer også ofte sammen med øyedekor. Av sammensatte perler med kompleks dekor fantes 4. Den

²⁹ Under halvedelsteiner regner jeg bergkrystall, agat, karneol, ametyst, malakitt, og jet. Jet, i likhet med rav, er egentlig dannet av organisk materiale (tre utsatt for høyt trykk), men regnes ofte som en halvedelstein (Shetelig 1944:3, Wikipedia 2009a; *Jet*.) I én av kvinnegravene fantes også perler av perlemor. Jeg har også regnet med denne graven i prosentandelen over gravfunn med perler av metall eller halvedelsteiner.

siste av de 23 glassperlene lot seg ikke bestemme med hensyn til dekorteknikk, som følge av ildskade.

Når det gjelder formvariasjon, proporsjon og størrelse er det tydelig de avrundede perlene med tydelig markerte motstående flater, ofte kalt tønneformede, som er de vanligste, etterfulgt av avrundede perler uten tydelig motstående flater. Noen tilfeller av segmenterte perler (5 stk) og rillede perler (4 stk) finnes også, i tillegg til et fåtall fasetterte (3 stk).

De fleste glassperlene er relativt beskjedne i størrelse. Hele 46 av 51 glassperler er av medio eller mikro størrelse, de aller fleste (43 stk) med medium proporsjoner³⁰. Det kan altså ikke sies å være noen stor variasjon i formkarakteristikker og størrelse blant glassperlene, selv om ulike variasjoner forekommer.

8.2.5 Ravperler i mannsgraver – formvariasjoner

Figur 16: T 4087 - Uregelmessig fasetterte ravperler fra Holden, Hemne. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.

Jeg har analysert 13 av ravperlene med hensyn til form, størrelse og proporsjon. Én ravperle er blitt utelatt fra undersøkelsen (se appendiks D). I og med at ravperlene ikke har kunstig fremstilte farger, og heller ikke er dekorerte, har jeg valgt å ikke foreta noen farge- og dekoranalyse av disse. Jeg nøyer meg med på kartlegge form, proporsjoner og størrelse. Det samme gjelder analysen av perler av brent leire, stein og bein i kap. 8.2.6.

I likhet med glassperlene er også den avrundede formen vanligst hos ravperlene, kun to er fasetterte. Likevel skiller ravperlene seg fra glassperlene i form og størrelse. Mange av dem er skiveformede (7 – 8 stk). Noen er også tildels svært store i størrelsen. 7 stk havnet i størrelseskategorien medio, mens de 6 andre kom inn under kategoriene makro eller makro+. Ravperlene er således jevnt over større enn glassperlene.

³⁰ For full oversikt over glassperlenes farge- og formvariasjoner, samt formvariasjonene for perlene av rav, brent leire, stein og bein, se appendiks II.

8.2.6 Perler av brent leire, stein og bein i mannsgraver – formvariasjoner

Alle de 3 steinperlene, samt en perle av brent leire, var sylindriske. To av disse var av skifer og skiveformede, den tredje av en mørk bergart med glimmer. De 2 beinperlene og den andre perlen av brent leire av avrundede, uten flater. To steinperler var korte, en beinperle kunne ikke bestemmes nærmere enn mellom kort/medium. To perler av brent leire, en av stein og en av bein var av medium proporsjoner. Størrelsesmessig ligger perlene mellom medio og makro/makro+. Disse er altså også generelt større enn glassperlene.

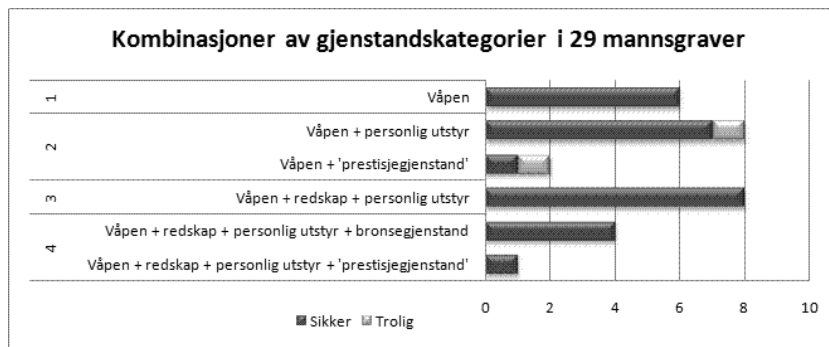
Figur 17: T 3624 - Perle av lys, grårosa skifer fra Risegjerdet, Oppdal. Foto: O. B. Pedersen, v/ NTNU Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU Vitenskapsmuseet.

Det kan tilføyes at den ene perlen av brent leire, T 1404 fra Veisletten, har en meget karakteristisk form. Den er sylindrisk (nærmest oval i tverrsnitt) og av makro størrelse. I hullet finnes spor etter slitasje. Fra det danske myrfunnet i Illerup har man funnet et sett med gullsmedverktøy; deriblant en loddebolt (Ilkjær 2000: 117 – 121).

Leireperlen fra Veisletten er svært lik i form som håndtaket på loddebolten fra Illerupfunnet. Det kan etter min mening ikke utelukkes at denne ”perlen” *kan* ha tjent et annet formål enn som perle, f.eks som håndtak/skaft på et redskap av mindre størrelse (ikke nødvendigvis smedverktøy). Perlen stammer fra en flatmarksgrav, og er funnet sammen med 5 andre perler, et tveegget sverd, et økseblad, et spyd, et pileskaft, klinksøm, beslagstykker av jern, ildstål og flint.

8.3 Del 2b: Kombinasjonsanalyse – Øvrig gravmateriale i mannsgravene med perler

Figur 18: Oversikten viser hvilke generelle gjenstandskategorier som finnes i mannsgravene med perler. Ved siden av våpen er redskaper og personlig utstyr vanligst. Gjenstander som ofte knyttes til en høyere sosial status, som skålvecter og spillebrikker, her kalt 'prestisjegjenstand' forekommer forholdvis sjeldent. ('Trolig' betegner gravfunn hvor disse gjenstandene trolig er tilstede, men ikke er 100% sikre, enten grunnet sterk forrustning/fragmentering, eller usikker kontekst).

Under våpen hører sverd, spyd, øks, skjold og pilespisser til. Redskapskategorien er delt inn i hesteutstyr, jordbruksutstyr, smed-/snekkerredskap, samt annet redskap. Under personlig utstyr regnes draktilbehør og smykkegjenstander, kam, kniv, saks, flint, ildstål, bryne/hein, pinsett og kar eller beholdere. Under kategorien diverse har jeg regnet spillebrikker/terninger og skålvecter/vektlodd Denne type gjenstander har ofte blitt knyttet til medlemmer av samfunnets høyere sjikt. I tillegg har jeg innlemmet gjenstander av gull, sølv eller bronse i denne kategorien.

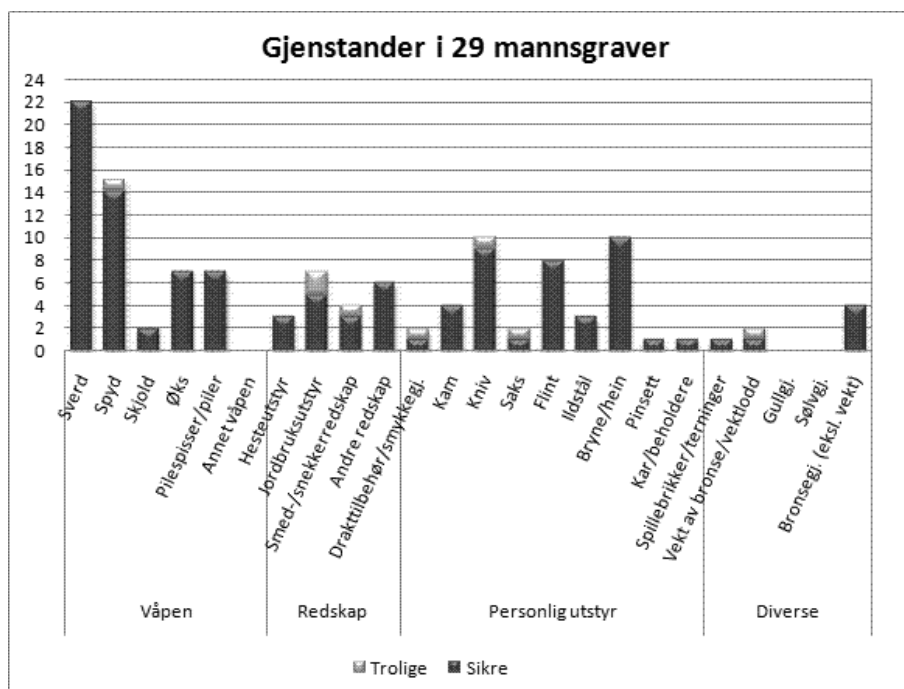
Ikke overraskende, siden våpen har vært et av mine viktigste kriterier for kjønnsbestemmelse, inneholder alle 29 gravene ett eller flere våpen. 21 graver inneholder noen form for personlig utstyr og 11 graver inneholder redskaper. 7 graver inneholdt det jeg har benevnt som diverse. Våpen og personlig utstyr er altså det som dominerer gravmaterialet, og ofte finnes også redskaper.

29 av mannsgravene har inngått i en kombinasjonsanalyse³¹. I kombinasjonsanalysen har jeg sett på hvilke andre gjenstander som finnes i mannsgravene, foruten perlene. Jeg har delt inn gjenstandene i fire grupper; våpen, redskap, personlig utstyr og diverse.

Under våpen hører sverd,

³¹ En grav, T 14039 fra Sunndal, utelates fra kombinasjonsanalysen, da dette er en dobbeltgrav, og ikke alle gjenstandene sikkert kan tilskrives de enkelte individ.

Vi skal nå se mer spesifikt på gjenstandene i hver av gjenstandskategoriene. Sverd er det vanligste våpenet, og forekommer i 21 – 22 av gravene, etterfulgt av spyd, som finnes i 15 graver. Sverd alene eller kombinasjonen sverd + spyd er det vanligst forekommende. De

fleste gravene har kun ett eller to våpen, seks graver har tre eller flere våpentyper.

22 graver (72%) inneholdt personlig utstyr. Vanligst var kniv (10 graver), bryne/hein (10 graver) og flint (8 graver). Flinten kan ha vært brukt

Figur 19: Oversikt over de spesifikke gjenstandene som finnes innen hver gjenstandskategori. ('Trolig' betegner gravfunn hvor disse gjenstandene trolig er tilstede, men ikke er 100% sikre, enten grunnet sterk forrustning/fragmentering, eller usikker kontekst).

som ildflint. Ildstål finnes likevel bare i 3 av gravene. Av

kombinasjoner er kniv + bryne/hein vanligst. Redskaper forekommer også som vist i en del av gravene, ca 37 %, med en svak overvekt av jordbruksredskaper.³²

Gullgjenstander er generelt sjeldne i yngre jernalder, spesielt i vikingtid. Sølvgjenstander er derimot ikke uvanlig i denne perioden. Ingen av mansgravene har verken gull- eller sølv-gjenstander. 5-6 graver har imidlertid gjenstander av bronse. Tre graver inneholdt rester av bronsebeslag eller andre fragmenter av bronse. Én grav inneholdt en øse av bronse, og én grav inneholdt en skålvekt. En annen grav skal ha inneholdt en mulig skålvekt, men dette er usikre opplysninger. Mansgravene er altså ikke spesielt rike når det kommer til bronse, og ingen inneholder edelt metall. På bakgrunn av denne observasjonen foretok jeg en gjennomgang av tilveksten for å finne tilsvarende opplysninger om kvinnegravene med perler, for å se om det samme var tilfellet her. 93 - 94% av kvinnegravene med perler inneholdt edelmetall eller bronse, mot 17 - 20% av mansgravene. Årsaken til det høye antallet

³² For fullstendig oversikt over gjenstandsmaterialet i mansgravene, se appendiks III.

kvinnegraver her, skyldes nok for en stor del at smykkegjenstander har vært et viktig kjønnsbestemmende kriterium. Smykkegjenstandene er ofte av bronse, spesielt de ovale skålformede spennene, og det finnes også spanner av sølv og av forgylt bronse og sølv.

8.4 Sammenfatning av analysen

Resultatene fra den kvantitative analysen og gjenstands- og kombinasjonsanalysen skal jeg nå oppsummere i korte trekk:

- Skikken med at menn bar perler var sannsynligvis noe vanligere i yngre enn i eldre jernalder i Midt-Norge.
- I yngre jernalder er 19% av det totale antall graver med perler mannsgraver. Av de gravene som lot seg seg kjønnsbestemme arkeologisk, er mer enn hver tredje en mannsgrav.
- Én perle er vanligst i mannsgravene, og 93% av gravene har 4 eller færre perler. Gjennomsnittlig antall perler pr grav er 2,5.
- Én enslig perle er heller ikke uvanlig i kvinnegravene. Oftest har kvinnegravene flere perler enn mannsgravene, og kan inneholde opp til 280 perler. Gjennomsnittlig antall perler pr grav er ca 24.
- I mannsgravene er glassperler vanligst, eller kombinasjonen glass+rav. Glassperlene er som regel avrundede, av medium størrelse og proporsjon, mens ravperlene gjerne er større og skiveformede.
- Mørke blå glassperler med og uten pålagt eller sammensatt dekor, og rødlige og oransje glassflusserperler er vanlige perletyper i mannsgravene. Perlene med pålagt dekor har ofte (bølge-)linjedekor, eller bølgelinje + øyedekor.
- Det er liten variasjon i materialer og materialkombinasjoner i mannsgravene.
- Glassperler er også vanligst i kvinnegraver, men her er variasjonen i materialer og materialkombinasjoner mye større. Hele 40% av materialkombinasjonene i kvinnegravene finnes ikke i mannsgravene. I tillegg er kvinnegravene med perler rikere på bronse og edelt metall.
- Mannsgravene med perler preges av våpen og personlig utstyr, og redskaper er ikke uvanlige. Selv om både våpnene og perlene må kunne regnes som verdifulle gjenstander, er mannsgravene ellers ikke utpreget rike. Et fåtall har fragmenter av bronsebeslag eller gjenstander av bronse, og en eller to graver har skålvekter.

9 Tolkning og diskusjon av analyseresultatene

9.1 Om forholdet mellom kvinners og menns bruk av perler

Den kvantitative analysen viste at perler i mannsgraver i jernalderen kanskje ikke er så uvanlig som man ofte får inntrykk av. I mitt materiale ser det ut til at perler finnes i mannsgraver i både eldre og yngre jernalder. Også i Danmark så vi at perler forekom i osteologisk bestemte mannsgraver både i eldre jernalder (romertid) og i yngre jernalder (vikingtid) (Sellevold et. al. 1984: 234). Det kan være interessant å spørre seg om dette representerer to adskilte tradisjoner, eller om det har vært kontinuitet i skikken med å legge perler i mannsgraver i hele dette tidsspennet. Selv om det er lite materiale å basere seg på fra eldre jernalder i Midt-Norge, er det her muligheter for at skikken med å bære perler har røtter helt tilbake til eldre jernalder, og at det i økende grad har blitt vanlig utover i yngre jernalder. Dessverre er kun ett av gravfunnene fra eldre jernalder datert mer spesifikt, til folkevandringstid. Det er derfor vanskelig å uttale seg med sikkerhet rundt spørsmålet om kontinuitet mellom eldre og yngre jernalder, uten at man har mer presise dateringer å bygge på. Jeg vil like fullt fremheve at muligheten for kontinuitet ikke er utenkelig, og at de perlene som ligger i yngre jernalders mannsgraver, dermed kan representere en lang tradisjon.

I yngre jernalder i Midt-Norge, hvor mitt hovedfokus har ligget, har antallet mannsgraver blant det totale antall perlegraver, vært 19% og antall kvinnegraver 51%. 30% kunne enten ikke bestemmes eller ble antatt å være flere begravelser. Blant disse 30% av ukjent kjønn vil det uten tvil skjule seg mange kvinnegraver, og kanskje også noen mannsgraver. Selv om alle disse skulle vise seg å være kvinner, endrer ikke det det faktum at *en femtedel* av alle gravfunn med perler fra yngre jernalder i mitt undersøkelsesområde er mannsgraver.

Med dette som bakgrunn vil jeg nå forsøke å svare på spørsmålene jeg stilte meg innledningsvis, om perler virkelig må betraktes som kvinnejenstander og hva forskjellene mellom menns og kvinners bruk av perler er. Jeg vil begynne med det andre spørsmålet først, da dette vil bidra til å svare på det første.

9.1.1 Finnes det forskjeller i menns og kvinners bruk av perler?

Resultatene fra gjenstandsanalysen viste at det sannsynligvis var en kjønn forskjell i antall perler og materialvariasjon i perlene brukt av menn og kvinner. Det kan virke som om materialbruken og materialsammensetningene følger et kjønnsspesifikt mønster, der kvinnene

kan ha svært mange perler, og samtidig en stor variasjon i materialsammensetningen. Kvinnenes perleoppsetningene inkluderer også ofte perler av spesielt verdifullt materiale, som sølv, bronse, bergkrystall, agat, jet, karneol etc. Derimot ser det ut til at det har vært restriksjoner på hvilke materialer mennene har kunnet bruke, de har ikke hatt den samme ”friheten” i antall og materialsammensetning, men stort sett holdt seg til et fåtall perler av glass og rav.

I tillegg til disse forskjellene, ser det også ut til at det er forskjeller mellom hvordan menn og kvinner har brukt eller *båret* perlene på. Flere forskere peker på at mens perlene i kvinnegravene ofte ser ut til å være del av et perlekjede eller en smykkeoppsetning båret i brystregionen, finnes perlene i mannsgravene ofte plassert ved hoftepartiet. Dette har ført til tolkninger om hvorvidt perlene har vært samlet i skinnpunger som har hengt i beltet (Vinsrygg 1979: 19-20, Bye Johansen 2005). Gräslund viser til mannsgraver fra Birka, hvor perler ser ut til å ha ligget i en skinnpung sammen med bl.a. mynter og rav (Gräslund 1972/73 :174). Også i Finland skal de få tilfellene av perler i sikre mannsgraver ha blitt funnet i punger eller vesker (Ranta 1995:47). Dessverre er funnomstendighetene for gravene i mitt undersøkelsesområde ikke alltid like godt gjort rede for, som jeg tidligere har vært inne på. Flertallet av gravene er usakkyndig framkommet, og perlenes plassering i forhold til eventuelle beinrester er som oftest ikke dokumentert. I noen tilfeller gir likevel tilveksten opplysninger på dette området. I kvinnegravene har som regel perlene blitt observert i skjellettets bryst- eller halsregion, ofte i oval- eller ringform og/eller i tilknytning til spenner³³. I to tilfeller nevnes alternative plasseringer i kvinnegravene, i ett tilfelle lå to perler ved kraniet, i et annet tilfelle lå to perler ved låret³⁴. Opplysningene om plasseringen i mannsgravene er dessverre ikke like gode. I to tilfeller er det oppgitt perlenes plassering i forhold til skjellettet. På Grande, Mosvik (T 12316:6 (f) skal perlen ha ligget like inne ved det øvre ledd av høyre overarmsbein. På Opphaug, Ørland (T 14456:5 - :7 (e) skal perlene skal ha

---

³³ T 7351 fra Hov, Dønna. T 7689 – 90 og T 7715 fra Skomo, Overhalla. T 8317 fra Tomeide, Nesna. T 9597 – 9600 fra Fasteraunet, Stjørdal. T 10650 – 51 fra Klingen Namsos. T 15313:5 - :6 (c) fra Solbakken, Frøya. T 15332:4, 18 - :29 (d) fra Trælnes indre, Brønnøy. T 16078:2 - :10 (b) fra Føling, Steinkjer. T 18961:3 (c) fra Øveraunet, Ørland. T 19424 f – h fra Dønnes, Dønna. T 19511 f - t fra Fossem, Steinkjer. Jf. i appendiks VI

³⁴ T2294-95 fra Sørkil, Stjørdal og T 18960:3 - :6 (c-e) fra Kirkebakken/Uthaug, Ørland. Jf. i appendiks VI

ligget litt nedenfor hoftene, og ifølge tilveksten har disse antagelig vært oppbevart i en pung ved beltet.

9.1.2 Er perler virkelig en kvinnelig gjenstandskategori i jernalder?

Hvis perler i yngre jernalder ble ansett som kvinnegjenstander, hvorfor har da så mange menn blitt gravlagt med dem? Er disse mennene såkalte ”kjønnsoverskridende individer” - *queer*? Og kommuniseres deres avvikende sosiale (og kanskje seksuelle) identitet ved at de assosieres med gjenstander som er kvinnelige?

Forutsetningen for at noe er queer, er at det er en sjeldenhet, et avvik, noe marginalisert og unormalt, sett i forhold til og satt opp mot en konstruert sosial norm (Fahlander 2006: 30). Som vist ovenfor er antallet menn gravlagt med perler er ikke ubetydelig, spesielt ikke i forhold til antall arkeologisk kjønnsbestemte kvinner gravlagt med perler, men også i forhold til den totale mengden perlegraver når de som ikke kunne kjønnsbestemmes regnes med. I tillegg kan det altså tenkes at det ligger en lang tradisjon bak perlene i mannsgravene i yngre jernalder. Dette tyder for meg på at de ikke er avvikere. Jeg skal nå argumentere ytterligere for dette synet.

9.1.3 Kjønnsoverskridende individer i jernalder

Jeg vil trekke fram et eksempel fra Vivallen i Härjedalen, Sverige, for å vise hvordan perler kan tenkes å inngå i kommunikasjon av genderidentiteter som faller utenom ”tokjønnsmodellen”. Her ble det under utgravning av det som trolig er en samisk gravplass fra sen vikingtid/tidlig middelalder, funnet et mannskjellett begravet med et perlekjede om halsen. Perlekjedet besto av 38 perler, hvorav én var en bergkrystallperle og resten glassperler (Price 2002: 271-272, Flygerfeldt 2005:16). Av gravgods som regnes som ”mannlig” hadde han fått med seg et spesielt belte, trolig av orientalsk opprinnelse. I tillegg hadde han en rekke gjenstander som ofte regnes som kvinnelige; en spenne og fingerring av sølv, og et nålehus. Han var også kledd i en linkjole/serk, noe som er karakteristisk for kvinnedraktene fra de rike kvinnegraver i Birka (Price 2002: 271-272, Hedenstierna-Jonson & Olausson 2006: 31). Mannen som har blitt gravlagt med det som anses å være både mannlig og kvinnelig utstyr, har blitt tolket som en mulig samisk sjaman – *noaide* (Price 2002: 272). Overskridelse av kjønnsgrenser, kjønnlige tvetydighet, ”cross-dressing” og i det hele tatt genderkonstruksjoner som går utenfor normen, knyttes til sjamanisme og sjamanens virke på hele den nordlige halvkule. Seiden i norrøn kontekst har mange likhetstrekk med sjamanistisk praksis, hvor man

gjennom transformasjoner og sjelereiser krysser grenser og oppnår innsikt i anliggender utenfor denne verden. (Solli 2004:258-259, Price 2002:271-272, 325). Evnen til kryssing av grenser, verdener og kategorier er karakteristikk for sjamanen og sjamanistisk praksis/seid. Utøvelsen av seiden var i det norrøne samfunnet sterkt knyttet til det feminine, og en direkte umandig foreteelse (Solli 2004: 258-259).

Som følge av at gjenstandene i graven kommuniserer en tvetydighet med hensyn til genderkategorier, og muligens også et *flertall* genderroller, støtter også jeg meg til tolkningen av mannen fra Vivallen som en mulig sjaman. Mannen er gravlagt med en perleoppsetning som i antall, materialer og gjennom sin bruk som halskjede, er sterkt feminint ladet, og jeg finner det derfor plausibelt at mannen kan ha vært en person, eller hatt en rolle, som gjorde at han utfordret og krysset kjønnskategoriene, og at dette markeres gjennom klær og ytre fremtoning. Mannen er gravlagt med perler som er arrangert på en måte som gir assosiasjoner til den kvinnelige måten å bære perler på.

Dette kan jeg ikke se er tilfellet i materialet fra mitt undersøkelsesområde. Her har mennene som er gravlagt med perler en perlesammensetning som skiller seg fra de fleste av kvinnenes; de ser ut til å ha en *egen* måte å bære perlene på. Mannens perler eksisterer tilsynelatende på sine egne premisser, som et *eget* fenomen, adskilt fra kvinnenes måte å bruke perler på. Jeg tror derfor at perlene ikke er ment å skulle symbolisere feminine tendenser eller trekk ved mannen. Det virker videre som om det har ligget bestemte føringer og begrensninger til grunn vedrørende de materialer og kombinasjoner av perler som finnes i mannsgravene. Det at det ikke finnes perler av sølv, bronse, bergkrystall, agat, karneol, ametyst etc i mannsgravene, mener jeg kan være et uttrykk for at disse var materialer som det ikke passet seg for en mann å bruke – materialer som gikk på tvers av det mannlige kjønn og brøt med maskulinitet fordi de symboliserte noe kvinnelig og var feminint ladet. Jeg mener derfor å se en kjønnsforskjell i menns og kvinners bruk av perler.

Selv om kvinnene jevnt over har et høyere antall perler, må vi likevel ikke glemme at det fantes mange kvinnegraver med bare et fåtall perler. Kanskje er det riktigere å anta at det å bære et fåtall perler var et *kjønnsnøytralt* uttrykk, mens om man gikk over en viss grense med tanke på antall og materialvariasjon, ble perleoppsetningen straks assosiert med kvinnelighet? Glass og rav er i likhet med i mannsgravene, de vanligste materialene i kvinnegravene med få perler. Likevel finnes det også perler av karneol, bergkrystall, jet, sølv og bronse representert blant kvinnegraver med færre enn ti perler. Kvinnene ser jevnt over ut til å ha hatt større frihet

i komposisjonen av perleoppsetningene uavhengig av antall perler, mens mennene måtte følge visse ”uskrevne regler”, for å ikke bli assosiert med den feminine uttrykksmåte.

Hvis Seniors (2000) postulerte modell for håndverk (jf. kap 5.3) også kan overføres til hvordan mennesker kommuniserer sosiale identiteter ved bruk av materiell kultur og drakt, kan man anta at om menn assosieres med en kvinnelig gjenstandskategori, endres noe ved mannens genderrolle³⁵, slik tilfellet kan være med mannen fra Vivalden. Videre kan vi anta om noe vesentlig ved gjenstanden (som f.eks sammensetningen og kombinasjonen) skiller seg fra den kvinnelige måten å bruke gjenstanden på, burde mannen kunne anvende denne/disse uten at det har betydning for hans sosialt oppfattede kjønn. Dette siste mener jeg *kan* være tilfellet i de mannsgraver jeg har undersøkt i Midt-Norge. Jeg forsøker på ingen måte å argumentere for at Seniors modell for håndverk fungerer som en slags univversell forklaringsmodell for bruk av materiell kultur i kommunisering av sosial identitet. Den er heller ikke den eneste fruktbare innfallsvinkel i så måte. Men jeg vil hevde at modellen kan brukes som en innfallsvinkel til å forstå hvordan slike prosesser *kan* ha foregått. I dette tilfellet synes jeg modellen gir en plausibel forklaring på hvordan to kjønn kan anvende samme gjenstandskategori, og samtidig opprettholde, og *signalisere*, en kjønnsdistinksjon.

For å gi et svar på de første delene av min formulerte problemstilling, vil jeg derfor hevde at perler i denne tidsperioden i Midt-Norge ikke ser ut til å være en utpreget kvinnelig gjenstandskategori. Jeg mener å ha vist at perlene i seg selv, med unntak av visse materialer, kan ha vært forholdsvis kjønnsnøytrale gjenstander, men at *bruken av dem* kan være høyst ”kjønnet”. Perlenes meningsinnhold og hvilke assosiasjoner de fører med seg, er etter min mening altså kontekstavhengige, og ikke knyttet til selve gjenstanden. Perler som en generell gjenstandskategori kan derfor ikke knyttes entydig til kvinner i yngre jernalder, og følgelig heller ikke anvendes som sikre kjønnsbestemmende kriterier.

9.2 Hva representerer perlene i mannsgravene?

9.2.1 Perler som del av det personlige utstyret

Perlene slik de fremtrer i mange av kvinnegravene, ofte tallrike i oppsetninger og med stor materialrikdom, og ofte sammen med annet rikt smykkeutstyr av bronse og edelt metall, er

---

³⁵ Her kommer naturligvis høna/egget-problematikken inn; blir man ansett som ’kjønnsoverskrider’ fordi man anvender kvinnegjenstander eller anvender man kvinnegjenstander for å vise at man er kjønnsoverskrider?

svært iøyenfallende. Tilsynelatende har det vært et sterkt fokus på det visuelle ved kvinnenes smykkeoppsetninger. Mange av kvinnegravene har en rikdom som indikerer at de tilhører det øvre sjikt av samfunnet. Perlene har kanskje en rolle som statusmarkører i denne sammenhengen, ment for å symbolisere den sosiale identiteten knyttet til velstående kvinner. Callmer vurderer perler i vikingtiden som viktige faktorer i kommunikasjon av rikdom. Han anser graver med våpen, særlig forseggjort hesteutstyr, smykker (inkludert funn av flere enn 9 perler) og importerte metallkar som såkalte ”*post mortem social display graves*”. Disse gravene mener han representerer de høyere sjikt i et sosialt differensiert samfunn (Callmer 1977: 105, 165). Perleoppsetningene i mange av kvinnegravene var utvilsomt ment å skulle ses, og ”social display” ser ut til å ha vært viktig, uavhengig av hva perlene spesifikt skal ha symbolisert eller kommunisert.

Mannsgravene stiller seg litt annerledes. Kombinasjonsanalysen viste at mannsgravene absolutt ikke er fattige graver. De er rike i den forstand at de inneholder verdifulle gjenstander som våpen og perler, og gjerne andre gjenstandskategorier i tillegg, som redskap og personlige eiendeler. Hvis man tar utgangspunkt i at det er mulig å tolke gravmaterialet som den døde eiendeler, og at det som ligger i graven har tilknytning til den døde liv og virke, må man kunne gå ut i fra at de gravlagte var frie menn, krigere og mange kanskje også bønder. Et fåtall kan ha hatt høyere sosial status, men ingen av gravene kjennetegnes av en visuell fremvisning av rikdom i samme grad som mange av kvinnegravene. I størst grad gjelder dette selve glassperlene.

Glassperlene som fantes i mannsgravene var av moderat størrelse og de skiller seg tilsynelatende ikke fra de perlene som kan inngå i kvinnenes smykkeoppsetning. Den samme tendensen har Nørgård Jørgensen (2008: 57) merket seg for merovingertid i Danmark. Glassperlematerialet fra mannsgravene her hjemme har en variert sammensetning, med både ensfargede og flerfargede perler med ulik form for dekor. Bortsett fra en liten overvekt av mørke blå glassperler og rødlige glassflusperler, er det ingen spesielle typer som utpeker seg. Gansum har foreslått at blå og røde perler i mannsgravene kan ha familie- eller blodsband-symbolikk og representerer et bånd mellom den døde mannen og en gjenlevende (Gansum 1999: 473-474).

Blå glassperler er svært vanlige fra 700-tallet og utover (Callmer 2003: 44), og de rødlige glassflusperlene er heller ikke en uvanlig form i yngre jernalder (jf. kap 4). Jeg kan derfor ikke se at det skal være spesielt at nettopp disse fargene forekommer, og jeg velger å ikke tillegge dette aspektet for mye mening i den videre tolkningen av hva perlene

representerer. Såvidt jeg kan se, skiller ikke perlene i mannsgravene seg fra kvinnenenes i annet enn antall og materialbruk, som vist ovenfor. Jeg har dessverre ikke hatt mulighet til å studere perlene i kvinnegravene fra mitt distrikt systematisk, siden de teller rundt 2000 stk. En mer inngående studie av begge kjønns perler er derfor nødvendig for å kunne si noe sikkert på dette punktet. Visuelt sett er ikke perlene som finnes i mannsgraver videre imponerende alene, verken i antall eller i typer. Kanskje var perlene menn brukte knyttet til en mer personlig sfære?

Ovenfor har jeg vist hvordan perlene ofte har blitt tolket som liggende i skinnpunger festet til beltet, slik vi kjenner fra Birka, og slik det antas i tilveksten for graven fra Grande, Mosvik. Om denne tolkningen er riktig, ble heller ikke perlene båret synlig, men skjult i en skinnpung. Jeg vil i det følgende argumentere for at perlene må forstås som en del av mannens personlige utstyr. Gjennomgangen av gravfunnene viste at personlig utstyr var fremtredende i mannsgravene med perler, og fantes i hele 22 av de 29 undersøkte gravene. Vanligst var kniver, bryner/heiner og flint. Ved Luistari-gravfeltet i Finland ble det i en del mannsgraver funnet enkeltvis perler sammen med flintstykker i skinnpunger (Petré 1984: 193 med litteraturhenvisninger, Ranta 1995:47). Ved Lundagravfeltet har det også blitt påpekt at det finnes en sammenheng mellom ildflint, enkeltvis perler, bryner og våpen i forbindelse med mannsgraver³⁶ (Petré 1984: 193). Denne sammenhengen mener jeg å se også i det Midt-Norske materialet. Jeg mener derfor at perlene må forstås som del av mannens personlige utstyr, som en privat eiendel, på linje med hans kniv, bryne, flint og ildstål etc, og oppbevart sammen med disse. Jeg tror derfor at deres funksjon ikke først og fremst var ment som en visuell markør eller ornament, men at selve det å være i besittelse av perlen(e) var viktigere enn fremvisningen av dem.

Hvilken funksjon kan så perlene ha hatt som del av det personlige utstyret? Det har blitt fremsatt tolkninger om at de kan ha en rent praktisk funksjon i tilknytning til en evt. skinnpung, f.eks som remstrammer eller lukkeanordning (jf. kap. 3.2). I lys av gravfunnene fra Birka, hvor det er gjort funn av rav og perler i skinnpunger sammen med mynt (Gräslund 1972/73 :174), er det heller ikke utenkelig at perlene representerer verdigjenstander på linje med mynter, og kan ha blitt brukt som byttemidler i denne sammenhengen. At glass- og ravperler må ha representert en viss verdi, er ikke vanskelig å tenke seg. For øvrig nevnes

---

³⁶ Petré kunne også se en sammenheng med reiste steiner i tilknytning til disse mannsgravene (Petré 1984: 193). Gravskikk, samt ytre og indre gravmarkering har ikke vært et tema i min masteroppgave, men det ville vært interessant om det hadde latt seg gjøre å undersøke også dette aspektet

perler av Ibn Fadlān i hans reisebeskrivelse fra sitt besøk hos Volgabulgarene i 922-923. Under hans beskrivelse av vikinger han treffer i dette området, nevner han kulturelle trekk ved vikingene; bl.a. beskrivelser av deres gravskikk, draktskikk og fremtoning, handel og religion etc (Bæk Simonsen 1981: 48 - 49):

”Det mest verdifulde smykke hos dem er grønne keramikperler, som findes på skibene. De købslår om dem og betaler en dirham³⁷ stykket. De trækker dem på kæde og giver dem til deres kvinder som halskæder.”

(Fra Ibn Fadlāns reisebeskrivelse fra Volga oversatt til dansk av J. Bæk Simonsen 1981: 52)

Uten at vi skal feste for mye lit til detaljene ved denne beretningen, er det interessant hvordan perlenes verdi og handel med perler nevnes. Handel med perler i denne perioden har også blitt bevist arkeologisk, og mange av glassperlene som finnes i de skandinaviske områdene har sitt opphav i områder lenger sør i Europa, og også i Midtøsten (Callmer 1977, 1995). Perler er både verdifulle og lette å transportere, og en tolkning av perlene som ren valuta kan derfor være en plausibel tolkning i så måte. Ser man perlene i mannsgravene som rene bytemidler, kan det forklare hvorfor det visuelle ikke har vært det sentrale ved bæremåten. En storslått perleoppsetning som bæres i bryst- eller halsregionen vil, selv om eieren oppfatter det som et personlig smykke/eiendel, henvende seg utover, til andre enn eieren selv. Perler som bæres skjult derimot, har intet publikum, og må være sterkere knyttet til den personlige enn til den sosiale sfære. I et slikt perspektiv kan det være interessant å se perlene som amuletter. Denne muligheten vil jeg utforske nærmere nedenfor.

9.2.2 Perler som amuletter

En amulett kan defineres som en gjenstand som eieren ved å være i besittelse av hindrer negative hendelser eller oppnår at positive hendelser skjer. Viktigheten ligger i det å være i *besittelse* av amulett, som følge av dens antatte medisinske eller magiske evner, eller evne til å beskytte mot ondskap eller ulykke, og det er dette som markerer den som en amulett (Hildburgh 1951:231). Når det å *være i besittelse av* amulett er det vesentlige for å oppnå beskyttelse, kan denne godt oppbevares bortgjemt, i en skinnpung eller lignende.

Det kjennes flere eksempler på at perler har blitt brukt som beskyttende amuletter, til vern mot sykdom, demoner etc. I muslimsk kultur er bruken av perler som amuletter utbredt.

---

³⁷ Arabisk myntenhet, slått i sølv (Bæk Simonsen 1981 :63).

Særlig er perler effektiv beskyttelse mot *det onde øyet*. Slike perler er ofte blå, og deres funksjon er å fange blikket til, og distrahere, det onde øyet og dets skadelige påvirkning. I tilfeller hvor perler skal beskytte mot det onde øyet, må de ifølge Torben Sode henge godt synlige. Perler kan også brukes som beskyttelse mot sykdom, demoner, ulykke, og andre hendelser man selv ikke råder over (Sode 1995: 55). Etnologiske studier viser at også inuitter i østlige deler av Grønland har tillagt perler en beskyttende egenskap (Hansen 1995: 60).

I arkeologiske sammenhenger har det også blitt funnet perler av en slik art eller i en slik kontekst at det har vært nærliggende å tolke dem som amuletter eller beskyttende gjenstander (Fuglesang 1989: 20, Samdal 2000:89, Meaney 1981).

”Ofringer” av perler ved gravleggelser finnes det indikasjoner på i en rekke arkeologiske kontekster, f.eks ved den senromerske gravplassen Skovgårde på Sjælland. Her ble det funnet over 20 perler strødd utover i fyllet over en skjellettgrav, og funnomstendighetene viste at disse ikke hørte til i selve graven (Ethelberg 1995 :93). Også i Finland finnes tilfeller hvor perler ser ut til å ha blitt strødd over graven, bl.a. i en vikingtids kvinnegrav (Ranta 1995: 47). Lise Marie Bye Johansen har også merket seg at perlene av og til ser ut til å ha blitt strødd over den døde (Bye Johansen 2005). I disse tilfellene av tilsynelatende ”ofringer” kan det tenkes at perlene var ment å skulle ha en beskyttende effekt ovenfor den døde.

I den grad opplysninger om perlenes plassering i graven gis i tilveksten, er det lite som tyder på at perlene fra mannsgravene i mitt undersøkelsesområde har blitt ofret på lignende måte. Ett unntak kan være T 2665/T 8694 fra Øvre Hemre, Stjørdal. Herfra kommer en ravperle og en glassperle, men tilveksten forteller at det opprinnelig skal ha hørt flere glassperler til funnet. Ravperlen ble her funnet for seg selv i toppen av haugen, og kan tenkes å ha inngått i et ofringsrituale i forbindelse med konstruksjonen av gravhaugen. De resterende perlene skal ha ligget i haugens nedre del. Magne Samdal skiller mellom amuletter som sendes med den døde i graven – *gravamuletter* - og amuletter som er den dødes personlige eiendel (Samdal 2000: 96-98). De resterende perlenes tilsynelatende tilknytning til mennenes personlige utstyr mener jeg kan tyde på at de ble brukt til daglig, og ikke bare ble gitt til dem i spesielle situasjoner, som ved begravelsen. Fra eldre jernalder finnes eksempler på funn av perler fra de store krigsbytteofringene, bl.a. Illerup-Ådal, Jylland, fra det 3. århundre e. Kr. Her ble det funnet det som antas å være våpnene og det personlige utstyret tilhørende en

beseiret hær bestående av ca 150 menn³⁸, som har blitt ofret i en innsjø av den seirende part (Skre 2007: 449). Funn av perler i en annen maskulin kontekst enn i graven, kan støtte oppfatningen av perlene som eiendeler som har vært brukt av menn i det virkelige liv, og ikke bare gitt med i graven som en gave eller gravamulett. De aktuelle perlene fra Illerup Ådal er blitt tolket som byttemidler, siden de ble funnet i små skinnpunger sammen med romerske mynter, og biter av gull og bronse (Skre 2007: 449). Perlenes oppbevaring sammen med disse gjenstandene, utelukker likevel ikke at perlene kan ha hatt en funksjon som amuletter. Det kan i såfall være forståelig at de følger med både på krigstokt og i døden. Audrey Meaney mener at i en voksen befolkning ville gravide kvinner og krigere ha vært de mest sårbare samfunnsmedlemmene, og derfor ha størst behov for amuletter (Meaney 1981: 28). Hvorvidt dette eksempelet fra eldre jernalder kan ha noen overføringsverdi til mannsgravene med perler i yngre jernalder, avhenger av hvorvidt det finnes kontinuitet i skikken med at menn bar perler, og ikke minst kontinuitet i tankesettet som ligger bak en slik bruk. En slik kontinuitet utelukkes ikke av resultatene fra den kvantitative analysen i kap 8.1., men kan heller ikke påvises, og dette spørsmålet må derfor foreløpig stå åpent.

Grunnen til at noen individer gikk i graven med amuletter, og andre ikke, kan være personlige preferanser eller overtro, eller at man har vært offer for sykdom e.l. Mange kan også ha blitt begravet med amuletter av organisk materiale (Meaney 1981: 32) Bruk av slike kjennes fra inuittene på Grønland (Hansen 1995:59) og et velkjent eksempel fra nyere tid er bruken av harelabb.

8 av de 29 mannsgravene som inngikk i min kombinasjonsanalyse inneholdt flint. Flinten kan naturligvis ha hatt en rent praktisk funksjon som ildflint. I to tilfeller (mulig tre), finnes også flinten sammen med ildstål i graven. De andre fem gravene inneholder kun flint. Dette kan kanskje skrive seg fra dårlige bevaringsforhold, eller at noen gjenstander kan ha blitt oversett under oppdagelsen av funnet. Som tidligere nevnt er det problemer knyttet til hvordan dette gjenstandsmaterialet har fremkommet. Likevel ser det ut til at det i enkelte tilfeller kan være en sammenheng mellom perlene i mannsgravene, og flint, noe som også har blitt bemerket andre steder (Petré 1984).

Ifølge Meaney er det ikke uvanlig å finne flintstykker og flintavslag i anglo-saksiske graver, og da ofte sammen med andre mulige amuletter. I moderne irsk og skotsk folketro skal flint ha blitt tillagt magiske krefter og blitt knyttet til både sykdomsbekjempelse, vær-magi og

---

³⁸ Utregnet på bakgrunn av funn av ca 150 stk ildflint (Skre 2007: 449).

godt hell (Meaney 1981: 210-213). En del av disse eksemplene jeg nå har trukket fram har kanskje ikke direkte overføringsverdi til mitt kildemateriale, men viser likevel hvilke oppfatninger og hvilken tro som kan ligge bak bruken av enkelte gjenstander og materialer. Jeg vil derfor nå ta for meg en spesiell perle fra mitt undersøkelsesområde som jeg mener kan gi mer konkret støtte til idéen om perlenes rolle som amuletter blant det personlige utstyret.

9.2.3 Perle av stein fra Vang, Oppdal – reiseamulett?

Fra haug 506 på gravfeltet på Vang i Oppdal kommer en sylindrisk perle av stein. Perlen skal ifølge tilveksten ha blitt funnet på bunnen av et steindekt brannflak. Her skal den ha ligget i umiddelbar nærhet til en avlstein, og i tillegg fantes det en rekke andre gjenstander i graven; pilespisser, fiskeutstyr (lystertinder), snekkerredskap, hesteutstyr, remspenner, fil, kniv (muligens til skinnbearbeiding), bryner, flintstykker, fragmenter av en beinkam, nagler, beslag og ulike gjenstander av jern hvis funksjon ikke kan bestemmes nøyaktig, samt brente bein. Høyt oppe i haugfyllen skal det også ha ligget samlet 11 vevlodd og 36 tinder til en linhekle samlet i en bunt oppå disse. Det er mulig at disse representerer en sekundær eller en samtidig

Figur 20: Perle av stein fra Vang, Oppdal. Rundt perlen er det risset inn runer. Foto: H. Haugen.

(kvinne?-)grav. Tekstilredskapene var ubrente, og noen få ubrente bein fantes like under torva. Haugen var en av flere ved gravfeltet som ble utgravd i årene 1966-67, og den primære brannflaksgraven antas å stamme fra overgangen mellom merovingertid – vikingtid, dvs tiden rundt år 800. e. Kr (Farbregd 1980: 6-8 / Tilvekstkatalogen, DKNVS) Spesielt ved den lille perlen fra Vang, er at den har innrisset en innskrift som går på langs rundt perlen.

Konservator Aslak Liestøl, som i sin tid undersøkte perlen, omtaler tegnene som ”runeliknande”. Videre fortsetter han: ”*Dei strekane som no er synlege, gir ikkje noko haldepunkt for å seia at ein her har ei runeinnskrift framfor seg. Det er likevel ikkje usannsynleg at teikna er skorne av ein ukunnig som har prøvd seg med magi. Vi kjenner fleire døme på slike "innskrifter"* (Tilvekstkatalogen, DKNVS).

Etter å selv ha sett på perlen i forbindelse med min gjenstandsanalyse, ble jeg nysgjerrig på hvorvidt det var mulig å få noe mening ut av denne innskriften. Jeg henvendte

meg derfor til prof. Jan Ragnar Hagland ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Han var svært hjelpelig og gikk med på å undersøke perlen. Han var i stand til å tyde vesentlige deler av denne, som kan gjengis slik:

i h s ? ? [r] ?

Ifølge Hagland kunne han lese runene – **i h s** – i begynnelsen av innskriften. Disse var tydelige nok til å kunne leses uten videre problemer. Deretter fulgte to sekvenser med stavliggende innrisninger, men som sannsynligvis er å regne som tilfeldig/uforståelig krot. Etter dette mente han å kunne lese en R, selv om denne er mer usikker enn de første tre runene. Den ser ut til å skille seg ut med en skarpere og tynnere strek, og kan ha vært risset med et annet redskap. Etter **r** var det så en konfigurasjon som gir inntrykk av å være tilfeldig krot (Hagland pers. medd. juni 2009).

IHS et Kristusmonogram, en forkortelse for det greske *Iesous Christos* (IHΣΟΥΣ), med utgangspunkt i de tre første bokstavene. Forkortelsen er utbredt på latin, og Kristusmonogrammet skrevet i runer har store likhetstrekk med både den greske og latinske skrivemåten (se figur 21). Utfra formen på runene ser disse ut til å være runer av enten eldre form eller overgangsruner³⁹. Innskriften kan dermed stemme overens med dateringen av graven som er gitt i tilveksten. Ifølge Hagland er slike IHS-innskrifter ellers ikke kjent før i middelalder (Hagland, pers. medd. juni 2009). Det er naturligvis mulig at runene er tilfeldig skåret av en ukyndig, slik Liestøl mente, og at kombinasjonen av runene IHS er kommet til ved en ren tilfeldighet. Det er også mulig at runene kan være en forkortelse for et navn, for eksempel perlens eier. Det er likevel påfallende at perlen skal ha innrisset akkurat disse runene.

Figur 21: Kristusmonogrammet IHS skrevet med greske og latinske bokstaver, samt i runer slik de er risset inn på perlen fra Vang.

Vi må derfor undersøke mulighetene for at dette virkelig er et Kristusmonogram. Hva kan det i så tilfelle ha seg at en slik innskrift finnes på en perle fra Oppdal i årene omkring

---

³⁹ En overgang fra den eldre futhark (24 tegn) til yngre futhark (16 tegn) har sammenheng med språkendringene ved overgangen fra urnordisk til norrønt, og settes ved 500-700/800-tallet. Flere overgangsformer av runene finnes (Spurkland 2005: 84-90), bl.a. på spenna fra Strand i Åfjord (T 1010), N 450 i Magnus Olsens (1960) *Norges innskrifter med de yngre runer*). Denne finnes utstilt på Vitenskapsmuseet i Trondheim (Hagland pers. medd. juni 2009).

800 e. Kr? På dette tidspunktet antar man at det er den norrøne mytologien som er den rådende trosretning her til lands (Steinsland 2005: 11-12). Var den gravlagte så kristen? Jeg anser dette som svært lite trolig, både som følge av den tidlige dateringen, og den utpregede hedenske gravskikken. For det første er vedkommende blitt kremert, et element som vanligvis unngås i den tidlige, kristne begravelsesskikken (Gräslund 1983/85: 297). I tillegg var restene av den døde hauglagt, sammen med ikke ubetydelige mengder gravgods, begge deler sterkt hedenske trekk. I kristne begravelser fra middelalder kan man også finne gjenstander, men da helst i form av draktilbehør knyttet til klærne den døde ble begravet i (Gräslund 1983/85: 301). Gjenstandsmaterialet som finnes i graven på Vang er derimot av en helt annen karakter; her finnes praktiske, funksjonelle eiendeler og hverdagslige bruksgjenstander og redskaper. Gräslund skiller dette fra draktilbehøret, og regner det som karakteristisk for hedenske begravelser (Gräslund 1983/85: 299-301). Den døde ser altså ut til å være rustet til et liv etter dette, ikke i den kristne Guds rike, men i en verden med sterke paralleller til de levendes verden.

Hva kan så være forklaringen på en perle med et tilsynelatende Kristusmonogram risset inn på den? Tilveksten forteller at prof. I. Rosenquist har undersøkt bergarten perlen er laget av, og han konkluderer med at *"Bergarten hvor slik stein kan forekomme, har vi i serpentinkupper hvorav det finnes flere mellom Oppdal-Sunndal-Lesja"* (Tilvekstkatalogen DKNVS). Selve råmaterialet til perlen ser altså ut til å finnes lokalt. Det er heller ingen andre gjenstander i graven som peker mot å være importsaker. Jeg finner det derfor sannsynlig at selve perlen har et hjemlig opphav. Som en følge av at både gravmaterialet og innskriften peker mot at denne er betraktelig eldre enn tiden da kristen innflytelse for alvor begynner å gjøre seg gjeldende her til lands, må innskriften imidlertid ha blitt påført perlen enten i forbindelse med reise eller på annen måte gjennom kontakt med kristne/mennesker med kjennskap til kristen kultur.

9.2.3.1 Bevisst eller ubevisst meningsinnhold?

Vedkommende som sto for innrisningen kan tenkes å under reise ha sett innskriften og kopiert denne uten å ha full oversikt over hva eller hvem innskriften representerte eller hva den betød. Som vist over har både den greske og latinske innskriften store likheter med runestavene, og burde være lett å overføre til runer, selv for en med begrenset kjennskap til skrift. Det kan være naturlig å tenke seg at dette er tilfellet, siden den gravlagte ikke ser ut til å være en

kristen. Jeg vil likevel i det følgende argumentere for at det er fullt mulig at vedkommende var fullt klar over innskriftens betydning.

Den norrøne religionen er en utpreget folkereligion, noe som innebærer at den mytologiske forestillingsverden er koblet til folkegruppen og er en integrert del av folkets kultur og tradisjon. Her hører det også til at gudene i den mytologiske forestillingsverden er hjemmehørende i det samme området som folkegruppen har sin tilhørighet. Folkereligioner kjennetegnes også ved at de er tolerante overfor andre religioners guder, og at de ofte anerkjenner disse kreftene (Steinsland 2005: 31-32). Gro Steinsland formulerer det slik; ”*På annen manns territorium rår fremmede guder, men på ens eget landområde rår ens egne makter*” (Steinsland 2005: 32).

Det kan tenkes at personen som eide perlen, har hatt denne med seg ute på reise, kanskje som en form for reiseamulett. På sin reise ut i ”fremmede territorier” kan vedkommende ha stiftet bekjentskap med kristne eller kommet i befatning med en kristen kultur på en slik måte at vedkommende så grunn til å ta til seg innskriften som en form for beskyttelse eller vern på sin ferd på denne gudens territorium.

Tilbedelse av et flertall guder og makter er sentralt i norrøn religion, og i motsetning til den monoteistiske kristendommen, ligger det heller ikke et forbud mot dyrking av flere guder. Det ville altså ikke for en mann av hedensk tro vært noe galt i det å sette sin lit til andre guder. Det burde ifølge Ljungberg ha vært naturlig for den norrøne befolkningen med sin allerede polyteistiske religion, å innordne Kristus blant sine guder (Ljungberg 1938: 211, 306-316, Gräslund 1983/85: 292)

Eksempler på ”både/og-tro” som Gräslund formulerer det, finnes både i arkeologiske og skriftlige kilder fra vikingtid. Helgenbiografien *Vita Anskarii* beskriver erkebiskop av Hamburg-Bremen – Ansgars (801 - 865 e. Kr.) liv og virke. Biografien er forfattet av Rimbart, Ansgars etterkommer, i tiden etter hans død frem til 876. Ansgar foretok flere misjonsreiser til Birka på midten av 800-tallet, og biografien inneholder således opplysninger forbundet med hans reiser i disse områdene (Fra G. Rudbergs (1930: 5-47) oversettelse av Rimbarts *Vita Anskarii*).

Her finner vi en beskrivelse av Kong Olaf og svearnes tokt til Kurland, hvor de forsøkte å ta byen Apulia⁴⁰. Men her møtte de sterk motstand, og den niende dagen, slitne etter beleiringen, forsøker svearne ved loddkasting å finne noen av sine guder som kunne

---

⁴⁰ Trolig by i nåværende nordvestre Litauen. (kilde: Wikipedia 2009b; *Apuole*.)

hjelp dem i situasjonen. Men det var ingen hjelp å få blant noen av deres guder. Noen kjøpmenn kom da til å huske Ansgars undervisning, og foreslo at man kunne kalle på den kristne guden om hjelp. De kastet så lodd om det, og de fant at Kristus ville komme dem til unnsetning (Rudberg 1930: 120-124, kap 30).

Man må innha en kritisk sans, og naturligvis utøve forsiktighet ved bruken av slike kilder som Vita Anskarii. Erkebiskop Rimbert var ikke førstehåndsvitne til hendelsen, og han kan ha hatt mange motiv for å ville formidle en historie om en gruppe hedenske krigere som fikk hjelp av Kristus når alle deres egne guder hadde sviktet dem. Men det virkelig interessante ved fortellingen blir imidlertid likevel hvordan hedningene henvender seg til et spekter av ulike krefter for hjelp i en vanskelig situasjon.

Ljungberg spør seg også om ikke det hedenske folkets toleranse og åpenhet mot kristendommen under Ansgars besøk i Birka skjønnes av erkebiskop Rimbert. Han fremholder videre at toleransen eller intoleransen vekslet i takt med presset fra denne religionen som kom utenfra, og at enkelte religiøse funksjoner eller kontekster tillot en mer åpen tilnærming til kristendommen enn andre (Ljungberg 1938: 178-179, 210). Problemene oppsto først, ifølge Gräslund, når kristendommens forkjempere krevde at Kristus skulle være den *eneste* guden (Gräslund 1983/85: 292). På et så tidlig tidspunkt som overgangen mellom merovingertid/vikingtid på Oppdal, har jeg vanskelig for å tro at kristen innflytelse innebar en særlig trussel mot den norrøne religionens eksistens. Jeg vurderer derfor en lesning av innskriften på perlen som et bevisst påført Kristusmonogram som plausibel, i det en eventuell innlemmelse av den kristne guden på i det dette tidspunktet ville ikke ha stridt mot det gjeldende mytologiske forestillingsverden.

En parallell til steinperlen fra Oppdal kan kanskje finnes på Vikingtidsgravplassen ved Birka. Her fantes i en kvinnegrav en fingerring av sølv med en innlagt ametyst. På steinen står det gravert med kufisk skrift; ”Allah”. Plasseringen av gjenstanden i graven gjør at det ikke kommer tydelig frem hvorvidt ringen ble brukt som fingerring eller som anheng (Aiken & Arwidsson 1986: 75). Kanskje kan denne ringen representere samme fenomen, hvor mennesker med hedensk tro kommer i kontakt med fremmede kulturer, blir kjent med deres trosforestillinger og tar til seg elementer fra denne. Gräslund er ikke i tvil om at mange av de som hørte hjemme i Birka, var påvirket av kristendommen, selv om de ikke var kristne (Gräslund 1983/85: 301-303). Flere graver fra 900-tallets Birka inneholder hengekors. En klart hedensk dobbeltgrav med en mann og en kvinne inneholdt både hengekors og torshammer av sølv. Slike kombinasjoner av elementer fra ulike religioner reflekterer trolig

individuelle variasjoner i perioden før og under kristningen (Gräslund 1983/85: 301-303, Gräslund 1984: 111-118).

Uansett hvordan innskriften har kommet seg på perlen og hvilket meningsinnhold vedkommende la i ristningen, mener jeg det er høy sannsynlighet for at ristningen har kommet til ved en reise eller kontakt med fremmede. Årsaken bak en slik kontakt, forblir spekulasjoner, men gjenstandsmaterialet i graven indikerer at vedkommende som ligger her må ha vært en kyndig håndverker, som behersket både smedarbeid og trehåndverk, i tillegg til at han sannsynligvis hadde tilgang til jakt- og fangstprodukter. Det kan tenkes at det var hans evner som håndverker/håndverkstjenester som kan ha sendt mannen ut i Europa. Dette kan støtte ideen om perlen som en form for en reiseamulett.

9.2.3.2 R - reið

Perlen hadde som nevnt over ytterligere en rune risset inn. R-runen så ut til å skille seg ut ved en tynnere og skarpere innrisning. Ifølge Hagland kan det dreie seg om en såkalt ”begrepsrune”, hvor én rune kan brukes for å representere et begrep eller fenomen (Hagland pers. medd. 2009). R-runen - *reið*, har betydningen ridning, rideferd, vogn (Spurkland 2001: 21). Det kan tenkes at denne runen i tillegg til å ha blitt risset med et annet redskap, også har blitt risset på et annet tidspunkt, f.eks ved begravelsen av den døde. I graven finnes hesteutstyr som seletøy, remspenner, munnbitt, ledd fra en grime og sledekrok (Farbregd 1980: 8 / DKNVS Tilvektskatalogen). Skulle runen sikre den døde en god reise/rideferd over til en andre siden? Ristningen av *reið*-runen kan i så tilfelle ytterligere forsterke ideen om perlen som en reiseamulett, brukt i reiser foretatt både i livet og i døden.

9.2.4 Store, skiveformede ravperler – sverdperler?

Som tidligere nevnt under kap. 8 var det en del av perlene i mannsgravene som skilte seg ut fra de øvrige med hensyn til materiale og form. Det fantes det flere, tidvis svært store, skiveformede perler av rav. De seks største ravperlene var mellom 22,5 – ca 30 mm i diameter. De kan naturligvis ha hatt samme funksjon som jeg har foreslått for de øvrige perlene, men disse skiller seg visuelt tydelig fra de andre glass- og ravperlene av middels størrelse som finnes i gravene. Jeg vil derfor diskutere hvorvidt de kan tenkes å ha en annen funksjon. De store ravperlene ligner i form og i størrelse på ravperler fra blant annet danske myrofferfunn som ofte benevnes som *sverdperler*.

9.2.4.1 Opprinnelse, utbredelse og brukstid

Sverdperler er et fenomen som er lite behandlet i norsk arkeologisk litteratur. Hovedtyngden av litteratur på emnet er tysk og til en viss grad dansk, mens noen publikasjoner fra anglo-saksisk område også eksisterer. I tillegg kjenner jeg til én svensk publikasjon som inkluderer et avsnitt om sverdperler (Werner 1956, Raddatz 1957/58, Davidson 1962, Hagberg 1967, Evison 1967, Evison 1976, Meaney 1981, Menghin 1983, Anke 1998, Carnap-Bornheim 2003, Jørgensen, Storgaard & Thomsen 2003, Steuer 2004, von Krosigk 2005, Nørgård Jørgensen 2008).⁴¹

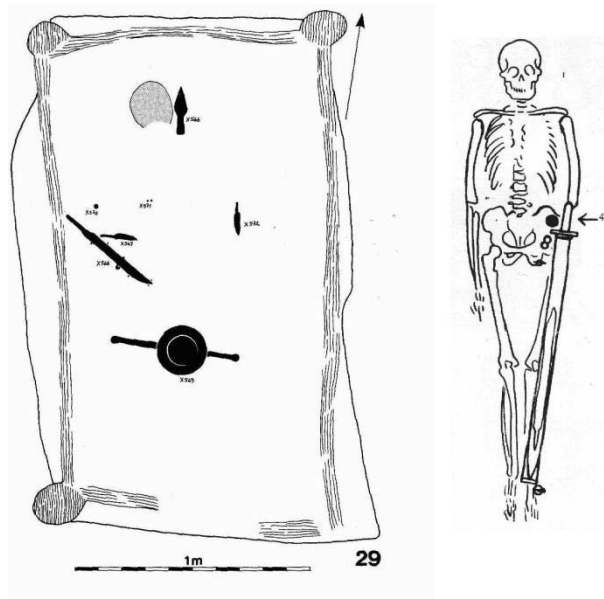
Sverdperler som tema har hovedsaklig fått oppmerksomhet i forbindelse med de tallrike publikasjonene omkring de mange våpenofringene fra jernalder som er blitt funnet i danske og nordtyske myrer og våtmarker. Perler tolket som sverdperler er funnet i våpenofferfunnene fra Nydam, Illerup Ådal, Vimose, Porskjær, Kragehul, Thorsbjerg og Ejsbøl, i tillegg til i det svenske offerfunnet fra Skedemosse på Öland. Sverdperlene fra våpenofferfunnene kan tidfestes til hovedsaklig til 4. - 6. århundre e.Kr. Carnap-Bornheim mener at perlene fra krigsbytteofringene med stor sannsynlighet kan avskrives som kvinnegjenstander, siden de er funnet i rene militære (og dermed maskuline) kontekster (Carnap-Bornheim 2003: 371-372, Hagberg 1967: 44-45, Nørgård Jørgensen 2008: 57). I tillegg finnes det et betydelig antall mannsgravfunn med perler, hvor disse har blitt tolket som sverdperler (Werner 1956, Hagberg 1967, Evison 1976, Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997, Nørgård Jørgensen 2008 m. fl.).

---

⁴¹ Davidson, E. 1962: *The Sword in Aglo-Saxon England*, Evison, V. I., 1967: *The Dover Ring-Sword and Other Sword-rings and Beads*, Raddatz, K. 1957/58: *Zu den "magischen" Schwertanhängern des Thorsberger Moorfundes* og Anke, B. 1998: *Studien zur reiternomadischen Kultur des 4. bis 5. Jahrhunderts* har jeg dessverre ikke lyktes å få tak i.

Gravfunn med perler tolket som sverdperler forekommer i store deler av Øst-, Sentral- og Vest-Europa, samt Sør-Skandinavia. Eksempler kjennes også fra Norge og Sverige. Ulf Erik Hagberg nevner under funn av sverdperler fra 4. og 5. århundre mosaikkperlene B4285f fra Eken⁴², Vest-Agder og C 339 fra Veien, Buskerud (Hagberg 1967: 44, Menghin 1983). Gravfunnene fra store deler av Europa viser at det i dette aktuelle tidsrommet, i tiden rundt år 400 e.Kr., ikke var uvanlig for ”fornemme krigere” å ha sverdperler av ’eksotiske materialer’ (Jensen 1982: 166). Den eldste kjente sverdperlen fra Norden er fra Lilla Vi, Djursdala i Sverige, og er blitt datert til romertid fase C1b (andre halvdel av 200-tallet e.Kr). Perlen er av glass, og ble funnet in situ i en skjelettgrav, plassert like nedenfor sverdskjeden (Nørgård Jørgensen 2008: 57, Hagberg 1967: 45).

Sverdperlene opptrer imidlertid hyppigst i gravfunn i Sentral- og Sentraløst-Europa (Werner 1956: 120-128, Tempelmann-Mączyńska 1985: 145-146, Jensen 1982: 166). I tiden 400-450 e.Kr. er sverdperler av rav vanlige i krigergraver, spesielt i områdene rundt dagens Ungarn, Østerrike, Rhinland og Kaukasus. Joachim Werner så for seg at skikken med å bære sverdperler eller sverdanheng opprinnelig skrev seg fra det persiske riket, men ble spredt vestover i forbindelse med ekspansjonen av hunernes rike i årene rundt 400 e. Kr. Dette mente han å kunne se på bakgrunn av sammenligning av arkeologisk materiale med huniske kulturtrekk, som bl.a. deformerte kranier, metallspeil og ridepisker, og utbredelsen av sverdperler. I tiden etter ca 480 har sverdperlene av rav en stadig mer vestlig utbredelse, og er vanlige i Østerrike, Sveits, saksiske områder, Rhinland og Gotland. Meaney mener skikken med å bære sverdperler spredte seg til England via frankerne. I frankiske og anglosaksiske

Figur 22: Gravfunn med sverdperler in situ. Til venstre: grav nr 29 fra Nørre Sandegård Vest, Bornholm. Hentet fra Jørgensen & Nørgård Jørgensen 1997. Til høyre: Gravfunn fra Szirmabesenyo, Ungarn. Hentet fra Werner 1956.

⁴² Hagberg referer til perlen som BM 4285 fra Eiker. Etter å ha undersøkt gravfunnet i Bergens Museums digitaliserte hovedkatalog, har jeg kommet fra til at funnstedet må dreie seg om *Eken* i Lister og Mandals amt, Vest-Agder (museumsnummer B4285f), og ikke *Eiker*.

områder ser det ut til at skikken med å bære sverdperler holdt seg inn i det 7. århundre (Werner 1956: 1-4, 26-37 Hagberg 1967: 43 – 45, Meaney 1981:68, Jensen 1982: 166).

Klaus Raddatz mener derimot at gravfunnet fra Lilla Vi i Sverige, sammenstilt med dateringen på perlene fra Thorsbjergfunnet, viser at sverdperlene allerede var godt kjent i Skandinavia i romertid periode C1, med andre ord lenge før den huniske invasjonen. Raddatz anser også sverdperlene som en østlig skikk, men er usikker på hvordan den kan ha bredt seg til Skandinavia på dette tidspunktet (se Hagberg 1967: 45, med litteraturhenvisning). En mulighet er at fenomenet kan ha spredt seg med romerske soldater som har kommet i kontakt med persisk militære i tjenesten ved Romerrikets østlige grenser. Siden de romerske soldatene ofte ble sendt til ulike deler av riket for å tjene, ville de ha fungert som et medium for rask spredning av skikker og kulturelle trekk (Hagberg 1967: 45).

Usikkerhetene rundt opprinnelse og spredning av fenomenet til tross, ser det ut til å være bred enighet blant forskere om at skikken med å bære sverdperler hadde en brukstid hovedsaklig fra andre halvdel av romersk jernalder, folkevandringstid og til noe inn i merovingertid. Likedan er det bred enighet om at skikken var mest utbredt i Sentral- og Sentraløst-Europa, og at den sannsynligvis hadde en østlig opprinnelse.

9.2.4.2 Definisjon og funksjon

Gjennom min gjennomgang av litteratur om sverdperler har det blitt klart for meg at det råder liten enighet rundt hva en sverdperle egentlig er, hvordan den skal se ut og hvordan den er blitt brukt. Menghin har definert sverdperler som perler med en diameter på vanligvis mellom 25 og 50 mm (Menghin 1983: 142). Nørgård Jørgensen på sin side mener at denne definisjonen utelukker mange perler som ifølge henne må ses i sammenheng med sverdmaterialer, og at definisjonen derfor bør mykes opp. Blant annet ville alle ”sverdperlene” fra Kragehul falle bort etter Menghins definisjon. Det samme gjelder mange av perlene fra Porskjær (Nørgård Jørgensen 2008: 56 - 57). Tempelmann-Mączyńska stiller seg kritisk til at alle perlene som er funnet i mannsgraver skal dreie seg om sverdperler, men hun avviser ikke at sverdperler forekommer. Likevel påpeker hun at perlenes betydning i mannsgravene ikke alltid er klar, og åpner for muligheten for at perlene kan ha fungert som alminnelige anheng, spinnehjul, smykkeknapper til drakten etc (Tempelmann-Mączyńska 145-146).

Perler tolket som sverdperler er ofte av rav (Meaney 1981: 68), men finnes også av ulike materialer som glass og glassfluss, kalcedon, agat, bergkrystall, jet, ”merskum”, horn,

bein, og et eksempel av sølv kjennes fra Nydamfunnet. De største sverdperlene kan ha en diameter på over 50 mm. Glassperlene kan ofte være rikt dekorerte (Carnap-Bornheim 2003: 371, Hagberg 1967: 43-45, Jørgensen & Petersen 2003: 274, Nørgård Jørgensen 2008: 54-56, Meaney 1981: 195-196). En del av sverdperlene, som den ene ravperlen fra Porskjær, en ravperle fra Vimose 3 og to bergkrystallperler fra henholdsvis Nydam Id og Nydam IV har fester i form av nagler/”kapper” av metall (gjerne sølv). Eksempler på slike perler kjennes også fra gravfunn (Nørgård Jørgensen 2008: 54, Jensen 2003: 230, Jørgensen & Petersen 2003: 274, 281, Menghin 1983). En slik nagle/kappe av gull skal ha blitt funnet i folkevandringstidsgraven Snartemo V, i Vest-Agder, og antas å ha tilhørt en perle av organisk materiale (Andreas Rau, pers medd. april 2009).

Hvilken funksjon og anordning sverdperlene skal ha hatt er videre et tema for diskusjon. Ifølge Joachim Werner er bruken av sverdperlene en gåte. I de tilfellene hvor man har dokumentasjon om perlene in situ fra gravfunn, kan man ifølge Werner konkludere med at de har tilhørt tveeggede sverd, og at de har hatt sin plass i nærheten av sverdhåndtaket, uten at det kan avgjøres nærmere hvor og hvordan de var festet eller har hatt sin funksjon (Werner 1956: 33, Hagberg 1967: 43). Meaney påpeker at de fleste som er funnet i graver, ligger ca 1/3 ned på sverdet, og i en grav i Kleinhünigen, Sveits, var en ravperle med metallnagle festet til sverdskjeden v.h.a. en lærreim (Meaney 1981: 198). Werner hadde vanskeligheter med å bestemme eksakt hvordan perlen har vært tilknyttet sverdet. Hans tolkning på 1950-tallet var at sverdperlene ikke hadde noen praktisk funksjon, men hovedsaklig har hatt sin rolle som amuletter, og har blitt kjent for sin beskrivelse av fenomenet som ”die magischen Schwertanhänger”. Han tillegger i denne sammenheng materialene betydning; materialer som rav, bergkrystall og kalsedon antar man har hatt en magisk betydning i oldtiden. Også flere forskere støtter oppfatningen om at sverdperlene, og materialet de var laget av, hadde magiske funksjoner (Hagberg 1967: 43, Werner 1956: 35, Meaney 1981: 68-71).

Hagberg påpeker at mange av sverdperlene Werner behandler, sannsynligvis har hatt sin funksjon som sverdknapper. Hagberg tolker sverdperlene som mulige remstrammere på en rem festet til sverdgrepet, og han refererer til sverdperlene tidvis

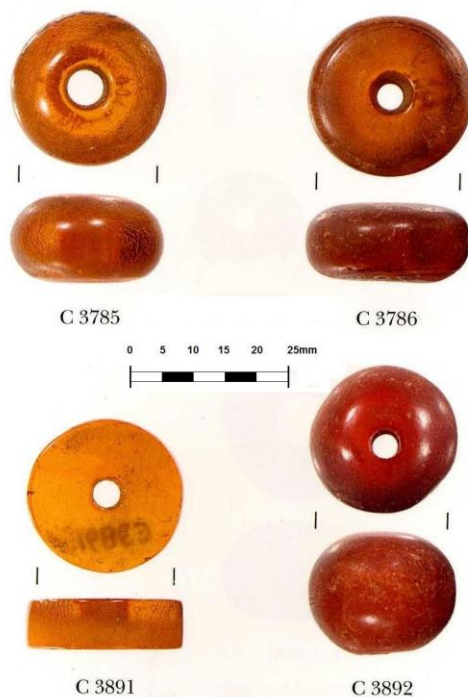
Figur 23: Sverd og sverdskjede med ravperle fra det 5. årh. Fra grav 58 i Villingendorf, Baden-Württemberg. Gjengitt med tillatelse fra Alamannenmuseum, Ellwangen, Tyskland. Foto: Landesamt für Denkmalpflege im Regierungsbezirk Stuttgart, Esslingen.

som ”sword-knot beads”. Disse skal ifølge Hagberg ha hatt sin opprinnelse i det persiske militæret. Lignende innretninger skal ha vært i bruk i det svenske kavaleriet frem til 1943 (Hagberg 1967: 43-45).

Heller ikke i dag har man kommet til enighet omkring forklaringen av disse perlene. Perlene diskuteres som hengende fra sverdgrepet, som sverdknapp, og det er også tenkelig at perlen kan ha vært festet på et eller annet vis til sverdopphenget/beltet eller til sverdskjeden. Carnap-Bornheim fremhever at funnkonteksten er avgjørende for forståelsen av hvordan disse perlene har blitt brukt (Carnap-Bornheim 2003: 372).

9.2.5 Sverdperler i yngre jernalder i Midt-Norge?

I tillegg til de seks særlig store ravperlene fra yngre jernalder som jeg nevnte innledningsvis i kap. 9.2.4., fantes det i tillegg opplysninger om en sjuende ravperle i

Figur 25: Sverdperler av rav fra Porskjær. Hentet fra Nørgård Jørgensen 2008. Målestokken er lagt til av meg for at man bedre kan sammenligne størrelsesforholdene på perlene fra Porskjær og fra Midt-Norge. Jeg har tatt utgangspunkt i opplysningene om en diameter på 25 mm på perle C 3891 (Nørgård Jørgensen 2008: 208) i utarbeidelsen av målestokken.

Figur 24: Sverdperler eller 'bare' ravperler? T 11003 er et udatert funn fra Troms, de øvrige fra yngre jernalder, Midt-Norge. Perlene er fotografert av O. B. Pedersen, ved NTNU, Vitenskapsmuseet. Opphavsrett: NTNU, Vitenskapsmuseet. Tverrsnittet på perlene fra Midt-Norge kan best sammenlignes med C 3786 fra Porskjær (se bildet t.v.).

tilveksten. Denne har en diameter på 24 mm og stammer fra et udatert gravfunn med bl.a. våpen fra Meløy i Troms, som hadde blitt innlevert til Vitenskapsmuseet. Dette funnet er ikke med i min hovedanalyse fordi det er udatert og ligger utenfor mitt geografiske hovedområde. Jeg har likevel valgt å trekke frem denne perlen her, da den deler mange likheter med de andre store ravperlene. I alle sju tilfellene (inkl. perlen fra Troms) ble det funnet sverd sammen med perlene. T 1697 fra Legran, Steinkjer, inneholdt to slike ravperler. I samme grav ble det også funnet to sverd. Likhetene disse perlene har med mange av ravperlene som ofte benevnes som sverdperler, og at de tilsynelatende opptrer i sammenheng med sverd, gjør det nærliggende å tenke seg at ravperler av denne typen *kan* være tilknyttet sverdet.

Som vist var skikken med å bære sverdperler i Europa og Sør-Skandinavia hovedsaklig knyttet til eldre jernalder. Ifølge Nørgård Jørgensen ser skikken ut til å falle bort i løpet av merovingertid, og de ser ikke ut til å ha vært i bruk i vikingtid (Nørgård Jørgensen 2008: 57). Jeg fant derfor grunn til å undersøke dateringene av gravfunnene fra Midt-Norge som er oppgitt i tilveksten nærmere. Graven med den ene ravperlen – T 14456 fra Opphaug, Ørland – er av Nørgård Jørgensen (1999) datert på grunnlag av en typekronologisk studie av våpnene i graven til tidlig merovingertid. Denne *kan* således være del av den europeiske sverdperletradisjonen jeg tidligere har gjort rede for. T 4976 fra Stavne er derimot av Nørgård Jørgensen datert til første del av vikingtid. For å få undersøkt dateringene på de resterende fire gravfunnene nærmere, henvendte jeg meg til Anne Stalsberg, som gjorde en tidsmessig

	Datering etter tilvekst	Datering etter Nørgård Jørgensen	Datering vurdert av Stalsberg
T 14456 - Opphaug	tidl. MVT (500-tall?)	610/20 - 680 e. Kr.	
T 4976 - Stavne	YJA	830/40 - 900 e. Kr.	
T 1398 - Veisletten	YJA		955-1010 e. Kr.
T 1694 - Legran	YJA		Første halvdel av 800-t
T 1695 - Legran*	YJA		VT (800-tall?)
T 16991 - Ramberg	VT		tidlig 800-tall
		(Nørgård Jørgensen 1999)	(Stalsberg pers. medd. juni 2009). Vurdert på basis av sverdgrep.
* Sverdet er i tilveksten oppgitt som tveegget. Stalsberg mener derimot at det trolig er enegget (Stalsberg pers. medd. juni 2009)			

vurdering basert på sverdenes hjalter. De fire resterende gravfunnene med de fem sverdene og ravperlene har alle fått en datering til vikingtid.

Figur 26: Datering av gravene med mulige sverdperler i Midt-Norge. Graven med perlen fra Troms er ikke tatt med. Oversikten er utarbeidet på bakgrunn av tilvekstkatalogen, Nørgård Jørgensen 1999, og Stalsberg (pers. medd. 2009).

(Se figur 26). Disse faller dermed noe

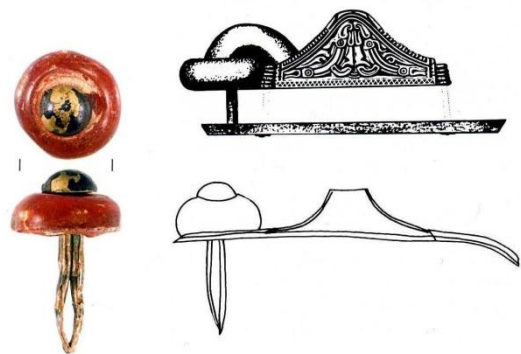
utenfor sverdperlenes kronologi for øvrig. Det eneste sene eksemplet jeg har funnet på mulig sverdperle utenfor Midt-Norge er et gravfunn Meaney trekker frem under sin gjennomgang av sverdperler. I en krigergrav fra Harrold, Bedfordshire, England, tilhørende det hun anser kan være en viking fra 800-tallet, fantes det en perle. Hun nevner ikke hvilket materiale perlen var laget av, men den skal ha ligget ca 15 cm fra sverdet (Meaney 1981: 196-198).

De sene dateringene på gravfunnene fra Midt-Norge med disse ravperlene er svært interessante dersom perlene virkelig har vært tilknyttet sverdene. Representerer perlene i så fall en direkte fortsettelse av sverdperletradisjonen fra eldre jernalder, eller har bruken av sverdperlene og/eller meningsinnholdet bak bruken endret seg? Jeg vil nå forsøke å se hvorvidt sverdperlenes utvikling kan ha en sammenheng med bruken av såkalte ringsverd.

Ringsverd er betegnelsen på sverd med ring festet på den ene siden av sverdknappen, ofte er denne av gull eller forgylt bronse. I Norge kjennes et slikt sverd fra bl.a. fra Åkerfunnet i Hedmark. Gravfunn med slike ringsverd er ofte svært rike (Menghin 1983, Nørgård Jørgensen 1999, Arwidsson 1954). Ringsverdene forekommer i Skandinavia hovedsaklig i perioden 500 – 700 e. Kr. De tidligste ringsverdene har ringer som sitter løst/er bevegelige. Etterhvert blir ringene større, og de er ikke lenger bevegelige, og kan dermed ikke tilskrives en praktisk funksjon. Nerman tolker dem derfor som symbolske, og åpner for at kanskje ringene på de tidligste ringsverdene også kunne ha en symbolsk funksjon. Slike ringsverd blir ofte tolket som verdighetstegn gitt av en frankisk småkonge eller stormann, eller overrakt etter/ under tjeneste i Merovingerriket. Andre igjen mener at ringsverdene er uttrykk for en militær organisasjon i Norden, som eksisterte parallellt med den merovingiske militæreliten, og at bærere av ringsverd derfor ikke var hjemvendte krigere. Med retten til å bære et ringsverd fulgte en forhøyet og allment erkjent personlig status (Nørgård Jørgensen 1999: 197-199, Lamm 2001: 187, Nerman 1962: 76-77). Det har blitt foreslått at sverdperlene kan ha samme symbolske betydning som ringene på de germanske ringsverdene; et symbol på vennskap og brorskap mellom to krigere (Arwidsson 1954: 61-67, Werner 1956: 35).

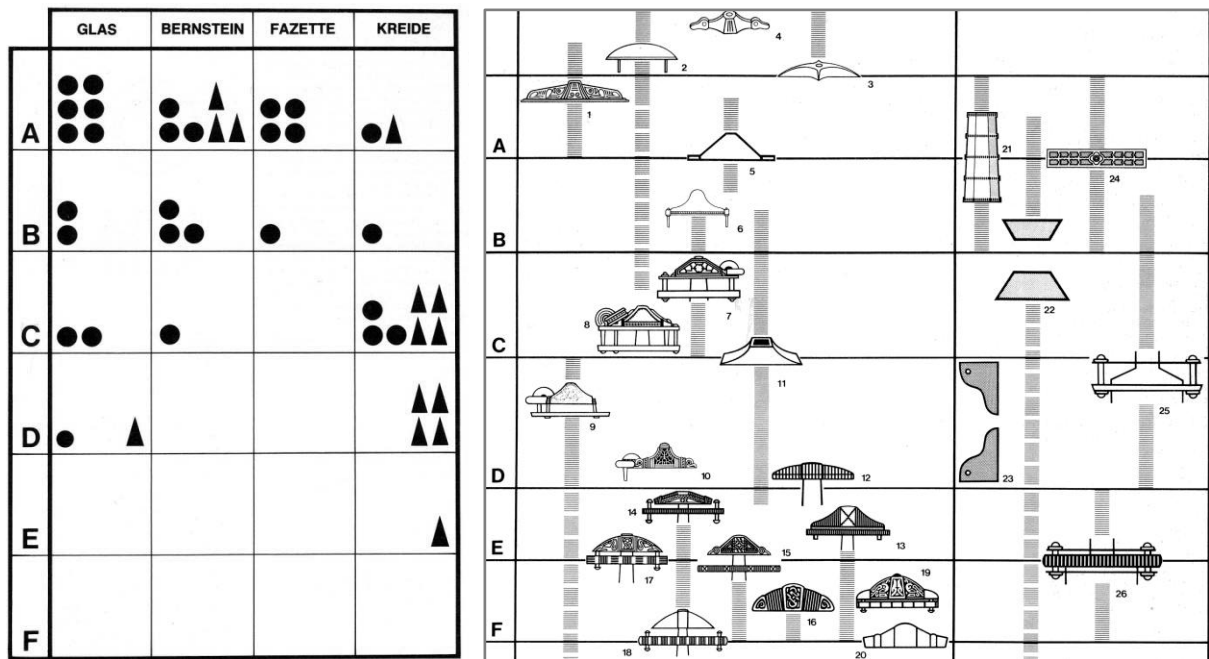
I denne sammenhengen kan det være interessant å undersøke det kronologiske forholdet mellom sverdperler og ringsverd nærmere. Sverdperletypen med nagler/kapper av metall knyttes til folkevandringstid og merovingertid. Nørgård Jørgensen ser for seg at deres bruksområde kan ha vært som en tidlig

form for ”ringknapp” til slike ringsverd, jf. figur 27. (Nørgård Jørgensen 2008: 52-55, Menghin 1983). Wilfred Menghin (1983) har en god oversikt over utbredelsen av sverdperler

Figur 27: Bildet viser en ravperle med metallnagle fra Porskjær mosefund, og rekonstruksjonsforslag til hvordan perlen kan ha vært brukt som ringknapp. Den pyramideformede sverdknappen er fra samme funn. Hentet fra Nørgård Jørgensen 2008. Over ses eksempel på ringsverdknapp fra Endrebacke, Gotland. Hentet fra Menghin 1983.

med og uten metallnagle/kappe og deres kronologiske forhold til ringsverdene (se figur 28). Sverdperlene uten metallnagler er vanligst i fase A og noe mindre vanlig i fase B. I fase C og D øker antall sverdperler med metallnagle til fordel for sverdperlene uten, som blir stadig færre. Dette er på samme tidspunkt som ringsverdene kommer inn i materialet. Sverdperlene med metallnagle finnes så side om side meg ringsverdene, til de ser ut til å forsvinne i fase E/F.

Figur 28: Til venstre: Relativ kronologi for sverdperler av glass, rav, fasetterte perler av glass eller bergkrystall, og perler av krittaktig masse (merksum, kalsedon). Sverdperlene finnes både alene (●) eller med metallnagle/-kappe (▲). Til høyre ses en relativ kronologi for sverdknapper/-grep. Faseinndelingen tilsvarer i årstall: Fase A: ca.450 – ca.480. Fase B: ca.480/90 – ca.520. Fase C: ca.530 – ca.570. Fase D: ca.580 – ca.620. Fase E: ca.630-650. Fase F: ca.650 – ca.680. Årstallene er omtrentlige. Hentet fra Menghin 1983).

Det ser altså ut til at endringer i sverdperlernes utvikling kan ha en sammenheng med ringsverdenes oppkomst. I Menghins oversikt over gravfunn finnes det både graver med funn av sverdperler *uten* ringsverd, sverdperler med metallnagle *sammen med* ringsverd, og funn av ringsverd alene (Menghin 1983). Kanskje kan forholdet mellom kombinasjoner av ulike sverd og sverdperler representere rangsforskjeller i den militære eliten i de tidligste fasene. I et slikt perspektiv kan det tenkes at oppkomsten av ringsverdene (og den utbredte bruken av sverdperler med nagler) representerer oppkomsten av en ny militær elite eller at deler av allerede eksisterende militære eliten fikk endret status. Sverdperlene ser så ut til å forsvinne i løpet av tidlig merovingertid, kanskje som en følge av at ringsverdene i løpet av denne perioden helt overtar sverdperlernes symbolske funksjon? Ringsverdenes brukstid strekker seg til ca år 700, før de også forsvinner, og de finnes ikke i vikingtid. Sannsynligvis har dette

sammenheng med endringer i samfunnsorganiseringen i Norden i løpet av 600-tallet, som gjorde at den militære klassen som bar ringsverd etterhvert opphørte. Kanskje kan det ha sammenheng med en mer selvstendig, nordisk militær organisasjon rettet mot andre geografiske områder, og med blant annet en begynnende flåteorganisasjon under utvikling (Nørgård Jørgensen 1999: 197-198).

I tiden mellom ringsverdene i Norden forsvinner og de første mulige sverdperlene dukker opp i mitt undersøkelsesområde, går det omtrent tre, kanskje fire, generasjoner⁴³. Kan ravperlene fra Midt-Norge dermed forstås som sverdperler i denne tradisjonen? I så fall var de trolig ikke ment å skulle representere et tilsvarende sjikt i samfunnet. Våpenggravene med disse ravperlene i Midt-Norge er ikke spesielt rike sammenlignet med de rike gravene hvorfra vi tidligere finner ringsverdene. Jeg har derfor vanskelig for å se disse gravlagte mennene som medlemmer av det toppsjiktet i en militær organisasjon. Hvis bruken av sverdperler og ringsverd hadde en sammenheng på 500- og 600-tallet, og hvis ravperlene fra Midt-Norge fra begynnelsen av 800-tallet også har blitt båret i forbindelse med sverdet, kan dette kanskje være et uttrykk for at man ønsket å identifisere seg med den fortidige eliten på et eller annet vis. Ringsverdenes brukstid ligger ikke så langt bak i tid at man ikke kan ha hatt kjennskap til bruken av dem gjennom muntlige overleveringer. Skikken kan også ha blitt gjenopptatt med et lignende symbolinnhold; som et verdighetstegn eller vennskapstegn, eller som et symbol på fred og overensstemmelse, uten at den var direkte forsettelse av tradisjonen.

En tolkning som ikke forutsetter noen sammenheng med de tidligere ringsverdene, er at sverdet har vært bundet til sverdskjeden med et ”fredsbånd”, hvor sverdperlen også skal ha vært festet. Ble båndet kuttet, betød dette at freden ble brutt, men så lenge perlen henger i båndet, symboliser det fredelige hensikter, og at sverdet ikke trekkes (Meaney 1981: 198, Nørgård Jørgensen pers. medd 2009).

Ravperler forekommer hyppig gjennom store deler av jernalderen (Nørgård Jørgensen 2008: 55). Store ravperler kan også finnes i kvinnegraver, og kan inngå i kvinnelige perleoppsetninger, og det finnes eksempler på dette også i mitt undersøkelsesområde. En formlikhet til sverdperlene fra eldre jernalder og begynnelsen av yngre jernalder trenger derfor ikke å bety at ravperlenes funksjon var den samme. Likevel mener jeg å se at de visuelt sett skiller seg distinkt ut som en egen kategori sammenlignet med de andre perlene i manssgravene. Videre er alle funnet i graver med sverd, og gravfunnet fra Legran, Steinkjer

---

⁴³ Under forutsetning av at man regner én generasjon til ca 30 år.

(T 1697) med de to ravperlene sammen med to sverd, gjør at jeg mener det er verdt å utforske muligheten for at disse kan ha hatt en funksjon tilknyttet sverdet. Det vil imidlertid kreves en mye grundigere undersøkelse av sverdperlefenomenet enn det som har vært mulig å gi her, før man kan begynne å gi et svar på dette spørsmålet. Hvilken, om noen, tilknytning sverdperler har hatt til ringsverd, er også av betydning for tolkningen av hva de store ravperlenes rolle i mannsgravene har vært.

10 Avsluttende bemerkninger

Etter to års arbeid med dette emnet, føles det fortsatt som om jeg kun har skrappt litt i overflaten av et svært omfattende og spennende tema. Spørsmål og tanker har dukket opp underveis, som jeg har ønsket å forfølge, men som jeg av tidsmessige årsaker dessverre ikke har hatt anledning til. Likevel mener jeg at jeg med dette arbeidet har fått belyst sider ved bruken av perler i jernalder som ofte ikke kommer fram i publikasjoner og formidling. Selv har jeg fått et mer nyansert bilde av perler som gjenstandskategori enn det som tradisjonelt har blitt presentert; som kvinnegjenstander. Jeg håper jeg med denne oppgaven har fått vist hvordan arkeologiens oppfatning av gjenstanders kjønnsstilørighet ofte kan bidra til å skjule sammenhenger som ikke passer inn i vårt generelle bilde av fortiden. Jeg håper mitt arbeid kan bidra til å inspirere andre til å utforske temaet nærmere, slik at man kan få supplerende undersøkelser på annet materiale, og med andre innfallsvinkler og perspektiv.

Avslutningsvis vil jeg fremheve betydningen av en mer dekkende typekronologi og en systematisering av det svært omfattende perlematerialet. En ordning av materialet vil innebære at mer inngående studier av sosiale spørsmål muliggjøres. En god kronologi, samt godt dokumenterte funnkontekster, vil kunne bidra til at spørsmål omkring menns og kvinners anvendelse av perler, sammenhengenene og ulikhetene ved de ulike anvendelsesmåtene og hva de er uttrykk for, samt utviklingen over tid vil kunne utforskes nærmere enn det som har vært mulig i denne studien.

Litteraturliste

Aiken, E & Arwidsson, G. 1986: Armringe, Armbügel und Fingerringe. I: G. Arwidsson (red.): *Birka. II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde.* s. 73 – 76. Del av serien; Birka. Untersuchungen und Studien. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Andersson, K. 1993: *Romertida Guldsnida i Norden II. Fingerringar.* Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala, Societas.

Andersson, K. 1995: *Romertida Guldsnida i Norden III. Övriga smycken, teknisk analys och verkstadsgrupper.* Aun 21. Uppsala.

Arrhenius, B. 1960: *En vendeltida smyckeuppsättning.* Fornvännen 55. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning, s. 65-91. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell/Gebers förlag, Stockholm.

Arrhenius, B. 1963: *Smycken från järnåldern (yngre germansk tid).* Ur Statens historiska museums samlinger. Bindnr 8. Stockholm, Almqvist & Wiksell.

Arwidsson, G. 1954: *Die Gräberfunde von Valsgärde, II. Valsgärde 8.* Acta Musei Antiquitatum Septentrionalium Regiæ Universitatis Upsaliensis, bind 4. Almqvist & Wiksell, København

Arwill-Nordbladh, E. 2001: *Genusforskning inom arkeologin.* Höskoleverket, Stockholm.

Bandlien, B. 2006: Maksulinitet, Marginalitet og Liminalitet i tidlig Norrøn Middelalder. I: Skogstrand, L. & Fuglestvedt, I. (red.) 2006: *Det Arkeologiske kjønn. Foredrag fra et seminar om kjønn og arkeologi. Vitlycke Museum 30. januar - 1. februar 2003.* s. 11-26. Oslo arkeologiske serie, bind 7. Unipub, Oslo.

Berge, V. 2003: *Det synlege og usynlege. Gender og kjønn i romertid. Ei analyse av eit vestnorsk gravmateriale.* Upubl. Hovedfagsoppgave ved UiB.

Bergstøl, J. 1995: *Om gravrituale, makt og kjønn. En nytolkning av gravfeltet på Kvassheim.* Upubl. hovedoppgave ved UiO.

Bertelsen, R., Lillehammer, A. & Næss, J.R. (red). 1987: *Were they all men? An examination of sex roles in prehistoric society.* Acts from a workshop held at Utstein Kloster, Rogaland. 2.-4. November 1979. NAM-Forskningsseminar nr. 1. AmS-Varia 17. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Blindheim, C. 1947: *Drakt og smykker. Studier i jernalderens drakthistorie i Norden.* Særtrykk av Viking 11, 1947. Oslo, Norsk Arkeologisk Selskap.

Bourdieu, P. 2004: *Outline of a Theory of Practice.* Oversettelse ved Richard Nice. 18.opplag. University Press, Cambridge.

Brugmann, B. 2004: *Glass Beads from Early Anglo-Saxon Graves. A Study of the Provenance and Chronology of Glass Beads from Early Anglo-Saxon Graves, Based on Visual Examination.* Oxbow Books, Oxford.

Butler, J. 1993: *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "Sex".* Routledge, New York.

Bye Johansen, L. M. 2005: *Perler i nordisk jernalder. Mote eller mening?* Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi, UiO.

Bæk Simonsen, J. 1981: *Vikingerne ved Volga. Ibn Fadlāns rejsebeskrivelse.* Sammendrag, deloversetning og kommentarer av Jørgen Bæk Simonsen. Højbjerg, Wormanium.

Callmer, J. 1977: *Trade beads and bead trade in Scandinavia ca. 800-1000 A. D.* Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4, Bind 11. Lunds universitets historiska museum. Gleerup, Lund.

Callmer, J. 2003: Beads in Scandinavia in the Early and High Medieval Periods, ca. AD 400-1200. I: Glover, Hughes Brock & Henderson (red.) 2003: *Ornaments from the past. Bead studies after Beck. A book on glass and semiprecious stone beads in history and archaeology for archaeologists, jewellery historians and collectors.* s. 38-46. The Bead Study Trust, London.

Carnap-Bornheim, C. von 2003: Zu "magischen" Schwertperlen und propellerförmigen Seitenstangen in kaiserzeitlichen Moorfundten. I: Carnap-Bornheim, C. Von (red) 2003: *Kontakt, Kooperation, Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus.* Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998. Schriften des Archäologischen Landesmuseums. Bind nr: 131 Neumünster, Wachholtz.

Conkey, M. W. & Spector, J. D. 1984: Archaeology and the Study of Gender. I: Schiffer, M. B. (red.) 1984: *Advances in Archaeological Method and Theory.* Bind 7. S. 1-38. Academic Press, New York.

Damm, C. 1991: From Burials to Gender Roles: Problems and Potentials in Post-Processual Archaeology. I: Walde, D. & Willows, N.D. (red.) 1991: *The Archaeology of Gender. Proceedings of the Twenty-Second Annual Conference of the Archaeological Association of the University of Calgary.* s. 130 – 135. Archaeological Association, Calgary.

Dommasnes, L. H. 1979: *Et gravmateriale fra yngre jernalder brukt til å belyse kvinners stilling.* Viking XLII. Oslo, Norsk Arkeologisk Selskap.

Eisner, W. R. 1991: The Consequences of Gender Bias in Mortuary Analysis: A Case Study. I: Walde, D. & Willows, N.D. (red.) 1991: *The Archaeology of Gender. Proceedings of the Twenty-Second Annual Conference of the Archaeological Association of the University of Calgary.* s.352 – 357. Archaeological Association, Calgary.

Ekberg, A. 1991: *Vendeltida pärlor. En kronologisk och korologisk studie av det vendeltida pärlmaterialet från Skandinavien och kontinenten.* Upubl. uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms Universitet, Stockholm.

Ethelberg, P. 1995: The Glass Beads from the Skovgårde Cemetery. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 91-94. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Evison, V. I. 1976: *Sword Rings and Beads.* Archaeologia 105, s. 303-315. London, Society of Antiquaries of London.

Farbregd, O. 1980: *Gravfeltet på Vang.* I: Haugland, K. (red.): Bøgda vår 1980. Årsskrift for lokalhistorie. Oppdal Historielag.

Fahlander, F. 2006: Kön & Gender som seriekollektivsociala aspekter på korporealitet & handling. I: Skogstrand, L. & Fuglestedt, I. (red.) 2006: *Det Arkeologiske kjønn. Foredrag fra et seminar om kjønn og arkeologi. Vitlycke Museum 30. januar - 1. februar 2003.* s. 27-42. Oslo arkeologiske serie, bind 7. Unipub, Oslo.

Fuglesang, S. H. 1989: *Viking and medieval amulets in Scandinavia.* Fornvännen 84, Stockholm.

Flygerfeldt, L. 2005: *Stenen som brinner. Om amulettliknande föremål i senvikingatida gravar.* Institutionen för Arkeologi och Antik historia Uppsala Universitet. Upubl. C-uppsats, universitetet i Uppsala.

Freeden, U. Von & Wiczorek, A. 1997 (red.): *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994.* Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, bind 1. Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a.M., Eurasien-Abteilung, Berlin des Deutschen Archäologischen Instituts. Habelt, Bonn.

Gansum, T. 1999: Mythos, Logos, Ritus. Symbolisme og gravskikk i lys av gudediktene i den eldre Edda. I: Fuglestedt, I., Gansum, T. & Opedal, A. (red.) 1999: *Et hus med mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen.* AmS-Rapport 11, bind B s. 441-503. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Geijer, A. 1938: *Die Textilfunde aus den Gräbern.* Birka. Untersuchungen und Studien. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien, bind 3. Almqvist Wiksell International, Uppsala.

Giddens, A. 1984: *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration.* Polity Press, Cambridge.

Gilchrist, R. 1999: *Gender and Archaeology. Contesting the Past.* Routledge, London.

Gjessing, G. 1934: *Studier i norsk merovingertid. Kronologi og oldsakformer.* Skrifter, Det Norske videnskaps-akademi i Oslo. J. Dybwad, Oslo.

Glover, Hughes Brock & Henderson (red.) 2003: *Ornaments from the past. Bead studies after Beck. A book on glass and semiprecious stone beads in history and archaeology for archaeologists, jewellery historians and collectors.* The Bead Study Trust, London.

Gräslund, A. S. 1972/73: *Barn i Birka.* Tor, Vol. XV. Tidskrift för nordisk fornkunnskap. s. 161-179. Gustavianum, Uppsala.

Gräslund, A.S. 1983/85: *Den tidiga missionen i arkeologisk belysning.* Tor, Vol. XX. Tidskrift för nordisk fornkunnskap. Gustavianum, Uppsala.

Gräslund, A.S. 1984: Kreuzanhänger, Kruzifix und Reliquiar-Anhänger. I: G. Arwidsson (red.): *Birka. II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde.* s. 111 – 118. Del av serien; Birka. Untersuchungen und Studien. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Grøn, O. Krag, A. H. & Bennike, P. 1994: *Vikingetidsgravpladser på Langeland.* Meddelelser fra Langelands Museum. Langelands Museum, Rudkøbing.

Grieg, S. 1920/1922: *Smedverktøi i norske gravfund.* Oldtiden. Tidsskrift for Norske Forhistorie. Bind IX. Kristiania, A.W. Brøggers boktrykkeri.

Gudesen, H. G. 1980: *Merovingertiden i Øst-Norge. Kronologi, Kulturmønstre og Tradisjonsforløp.* Varia 2. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Guido, M. 1978: *The glass beads of the prehistoric and Roman periods in Britain and Ireland.* Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London, bind 35. Society of Antiquaries of London, Thames and Hudson, London.

Guido, M. & Welch, M. (red) 1999: *The glass beads of Anglo-Saxon England, c. A.D. 400-700. A preliminary visual classification of the more definitive and diagnostic types.* Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London, bind 56. Boydell Press, Woodbridge.

Hagberg, U. E. 1967: *The Archaeology of Skedemosse II. The Votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland, Sweden.* Royal Academy of Letters, History and Antiquities, Uppsala Universitet. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Hanisch, M. 2001: *Gravritualene - fortelinger om ære? Et nytt perspektiv på vestnorsk gravmateriale fra romertid og folkevandrings tid.* Upubl. Hovedfagsoppgave ved UiB.

Hansen, K. 1995: Beads in the Arctic. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 59-63. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Hauken, Å. D. 1984: *Vestlandskittlar. En studie av en provinsialromersk importgruppe i Norge.* Magistergradsavhandling i Nordisk Arkeologi, UiB. Bergen.

Hedeager, L. 1992: *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat.* Århus, Aarhus Universitetsforlag.

Hedenstierna-Jonson, C & Olausson, L. H. 2006: *The Oriental mounts from Birka's Garrison. An expression of warrior rank and status.* Antikvariskt arkiv 81. Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, Stockholm.

Henderson, J. 1995: The scientific analysis of glass beads. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 67-73. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Heyerdahl-Larsen, B. 1979: *Import av halvedelstener til Kaupang.* Universitetets Oldsakssamling Årbok. s. 150-157. Jubileumsårbok 1979. Universitetets Oldsakssamling, Oslo.

Hildburg, W.L. 1951: Psychology underlying the employment of Amulets in Europe. *Folklore.* Bind 62, Nr. 1. s. 231-251. Taylor & Francis, Ltd. Folklore Enterprises, Ltd., London.

Hjørungdal, T. 1991: *Det skjulte kjønn. Patriarkal tradisjon og feministisk visjon i arkeologien belyst med fokus på en jernalderkontekst.* Acta archaeologica Lundensia. Series in 8°, nr 19. Institute of Archaeology, University of Lund. Lund, Almqvist & Wiksell International.

Hägg, I. 1967/68: *Some Notes on the Origin of the Peplos-Type Dress in Scandinavia.* TOR Vol. XII. Meddelanden från Institutionen för Nordisk Fornkunskap vid Uppsala Universitet, s. 81-127. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal. 3 Die Gürtel. Bestandteile und Zubehör.* Jysk Arkæologisk Selskab. Århus, Aarhus University Press.

Ilkjær, J. 2000: *Den første Norgeshistorien. Illerupfunnet: Ny innsikt i skandinavisk romertid.* Tønsberg, Kulturhistorisk Forlag.

Insoll, T. 2007: Introduction: Configuring Identities in Archaeology. I: Insoll, T. (red.) 2007: *The Archaeology of Identities. A reader.* s. 1-16. Routledge, London.

Jensen, J. 1982: *Nordens Guld. En bog om oldtidens rav, mennesker og myter.* København, Gyldendal

Jensen, X. P. 2003: Vimosefundet. I: Jørgensen, L., Storgaard, B. & Thomsen, L. G. (red) 2003: *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium.* København, Nationalmuseet.

Johansen Kleppe, E. 1986: Religion Expressed Through Bead Use: An Ethno-Archaeological Study of Shilluk, Southern Sudan. I: Steinsland, G. (red.) 1986: *Words and objects. Towards a dialogue between archaeology and history of religion.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Bind 71. S. 78-90. Universitetsforlaget AS, Oslo.

Johnsson, C., Ross, K. & Welinder, S. 2000: Gender, Material Culture, Ritual and Gender System: A Prehistoric Example Based on Sickles. I: Donald, M. & Hurcombe, L. (red.) 2000: *Gender and Material Culture in Archaeological Perspective*. s. 169-184. Macmillan, Basingstoke.

Jönsson, M. & Hunner, P. 1995: Gold-foil Beads. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark*. s. 113-116. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Jørgensen, E. & Petersen, P. V. 2003: Nydam Mose – nye fund og iagttagelser. I: Jørgensen, L., Storgaard, B. & Thomsen, L. G. (red) 2003: *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København, Nationalmuseet.

Jørgensen, L. & Nørgård Jørgensen, A. 1997: *Nørre Sandegård Vest. A cemetery from the 6th-8th Centuries on Bornholm*. Nordiske fortidsminder, bind 14. København, Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Jørgensen, L., Storgaard, B. & Thomsen, L. G. (red) 2003: *Sejrens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*. København, Nationalmuseet.

Kaland, S. H. H. 1992: *Drakt og smykker*. I: Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800-1200. s. 192-193. Roesdahl, E (red.). Den 22. Europarådsudstilling/ Nordisk Ministerråd/ Europarådet. København, Ministerrådet.

Kristoffersen, S. 2000: *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Nr 13. i serien Studia Humanitatis Bergensia. Kristiansand, Høyskoleforlaget AS/Norwegian Academic Press.

Lamm, J. P. 2001: *Det nordligaste av alla. Ett karolingiskt dräktspänne från Hammarby socken i Uppland i belysning av ett äldre praktfynd*. Fornvännen 2001/1. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning, s. 187-190. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell/Gebers förlag, Stockholm.

Lillehammer, G. 1996: *Død og grav. Gravskikk på Kvasseheimfeltet, Hå i Rogaland, SV Norge*. AmS-skrifter, bind nr 13. Stavanger, Arkeologisk museum i Stavanger.

Ljungberg, H. 1938: *Den nordiska religionen och kristendomen. Studier över det nordiske religionsskiftet under vikingatiden*. Nordiska texter och undersökningar, bind 11. Hugo Gebers Förlag, Stockholm. Levin & Munksgaard, København.

Krosigk, H. von 2005: *Über "Magische Schwertperlen" bei Sarmaten, Alanen und Abchasen*. Prähistorische Zeitschrift nr 80, s. 110-133. Walter de Gruyter, Berlin.

Løken, T. 1987: The Correlation Between the Shape of Grave Monuments and Sex in the Iron Age, Based on Material from Østold and Vestfold. I: Bertelsen, R., Lillehammer, A. & Næss, J.R. (red). 1987: *Were they all men? An examination of sex roles in prehistoric society*. Acts from a workshop held at Utstein Kloster, Rogaland. 2.-4. November 1979. NAM-

Forskningsseminar nr. 1. AmS-Varia 17. s. 53-64. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Meaney, A. L. 1981: *Anglo-Saxon Amulets and Curing Stones*. BAR, British Series 96, Oxford.

Menghin, W. 1983: *Das Schwert im Frühen Mittelalter. Chronologisch-typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5. bis 7. Jahrhunderts n. Chr.* Wissenschaftliche Beibände zum Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums Bind 1. K. Theiss, Stuttgart.

Mortensen, M. 1991: *De kom i tusentall? Migrasjoner i forhistorien. En studie fra Vest-Norge i yngre romertid og folkevandrinstid*. Upubl. Hovedfagsoppgave ved UiB.

Näsman, U. 1995: Introduction. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark*. s. 9-10. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Nerman, B. 1962: *Ett Gotländskt ringsvärd av äldsta typ*. Fornvännen 57. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning, s. 74-78. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell/Gebbers förlag, Stockholm.

Nørgård Jørgensen, A. 1999: *Waffen und Gräber. Typologische und chronologische Studien zu skandinavischen Waffengräbern 520/30 bis 900 n.Chr.* Nordiske fortidsminder. Serie B. Bind 17 Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, København.

Nørgård Jørgensen, A. 2008: *Jernalderen i Nordeuropa. Porskjær Mosefund*. Jysk Arkæologisk Selskab. Århus, Aarhus Universitetsforlag.

Olldag, I. E. 1992/94: *Glasperler i danske fund fra romersk jernalder*. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. s. 193-280. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.

Olsen, M. 1960: *Norges Innskrifter med de Yngre Runer*. Femte bind. Utgitt for Kjeldeskriftfondet. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. A/S Bokcentralen, Oslo.

Parker Pearson, M. 1999: *The archaeology of death and burial*. Stroud, Sutton.

Petersen, J. 1919: *De Norske Vikingsverd. En Typologisk-Kronologisk Studie over Vikingetidens Vaaben*. Videnskabsselskabetsskrifter. II. Historisk-filosofisk klasse. Kristiania, Dybwad.

Petersen, J. 1928: *Vikingetidens smykker*. Stavanger, Stavanger Museum.

Petersen, J. 1951: *Vikingetidens redskaper*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-akademi i Oslo. Oslo, Dybwad.

Petersen, Th. 1922: *Oversikt over Videnskapsselskapets Oldsakssamlings Tilvekst i 1921 av saker ældre end reformationen.* Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1921, Nr 1. Aktietrykkeriet i Trondhjem.

Petré, B. 1984: *Bebyggelsearkeologisk analys. Arkeologiske undersøkingar på Lovö del 4.* Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European archaeology 10. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.

Price, N. S. 2002: *The Viking Way. Religion and War in Late Iron Age Scandinavia.* Aun 31. Dept. of Archaeology and Ancient History, Uppsala.

Rabben, A. M. 2002: *Med vevsverd og stekepanne. Tekstilredskaper og kjøkkenredskaper i vestnorske mannsgraver fra yngre jernalder.* Upubl. Hovedfagsoppgave, UiB.

Ranta, H. 1995: Glass Beads from Iron Age Graves in Finland. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 45-48. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. 1995 (red.): *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Resi, H. G. 2005: Perler. I: Østmo, E. & Hedeager, L. (red.) 2005: *Norsk Arkeologisk Leksikon.* s. 287-289. Pax Forlag AS, Oslo.

Riddervold, J. 2004: *Glassperler i Trøndelag. En kvantitativ analyse med perspektiv på sentrumslokalisering i yngre jernalder.* Upubl. hovedfagsoppgave i Arkeologi. NTNU, Trondheim.

Ringstad, B. 1987/1986: *Vestlandets største gravminner. Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra.* Magistergradsavhandling, UiB. Bergen.

Robinson, C. 2003: Size does not Matter – the Nature of Celtic Bead-making Sites. I: Glover, Hughes Brock & Henderson (red.) 2003: *Ornaments from the past. Bead studies after Beck. A book on glass and semiprecious stone beads in history and archaeology for archaeologists, jewellery historians and collectors.* s. 79-91. The Bead Study Trust, London.

Rudberg, G. 1930: *Ansgars Levnad.* Forfatter: Rimbart. Oversatt av G. Rudberg, innledning av N. Ahnlund. 2. opplag. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm.

Rygh, O. 1999: *Norske Oldsager. Ordnete og forklarede af O. Rygh.* Trondheim, Tapir Forlag.

Samdal, M. 2000: *Amuletter. Gjenstander med amulettkarakter i vestnorske graver i tidsrommet 350-1000 e. Kr.* Upubl. Hovedfagsoppgave ved UiB.

Sasse, B. & Theune, C. 1995: Merovingian glass beads – a classification model. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 75-82. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Sauvage, R. 2005: *Jern, smie og smed. Jernhåndverkere og jernhåndverk i Midt-Norge ca 600-1100 e.Kr.* Upubl. masteroppgave, NTNU.

Sellevoid, B. J., Lund Hansen, U. & Balslev Jørgensen, J. 1984: *Iron Age Man in Denmark.* Prehistoric Man in Denmark, Vol. III. København, Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.

Selling, D. 1942: *Mosaikpärlor med ansiktsmasker.* Fornvännen. Årgang 37. s. 23-48. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Almqvist & Wiksell/Gebbers förlag, Stockholm.

Senior, L. M. 2000: Gender and Craft Innovation: Proposal of a Model. I: Donald, M. & Hurcombe, L. (red.) 2000: *Gender and Material Culture in Archaeological Perspective.* s.71-87. Macmillan, Basingstoke.

Shetelig, H. 1912: *Vestlandske graver fra jernalder.* Bergens Museums Skrifter. Bd II, No I. Bergen.

Shetelig, H. 1944: *Smykker av jet i norske vikingefunn.* Bergens Museums Årbok, Historisk-antikvarisk rekke, nr.1. Museet, Bergen.

Shetelig, H. 1947: Traces of the Custom of "Suttee" in Norway during the Viking Age. I: Shetelig, H. 1947: *Arkeologi, historie, kunst, kultur. Mindre avhandlinger. Utgitt til syttiårsdagen 25. juni 1947.* s. 29-39. Griegs forlag, Bergen.

Skogstrand, L. 2006: Kjønn som analytisk kategori og kroppslig og kulturelt fenomen. I: Skogstrand, L. & Fuglestad, I. (red.) 2006: *Det Arkeologiske kjønn. Foredrag fra et seminar om kjønn og arkeologi. Vitlycke Museum 30. januar - 1. februar 2003.* s. 109-126. Oslo arkeologiske serie, bind 7. Unipub, Oslo.

Skogstrand, L. 2006: *Krigere og andre menn. Forestillinger om maskulinitet fra bronsealder til jernalder uttrykt gjennom gravskikk ca.1000 f.Kr.-400 e.kr.* Ph.D-prosjekt under forberedelse, KHM, Oslo.

Skre, D. 2007: Towns and Markets, Kings and Central Places in South-western Scandinavia c. AD 800-950. I: Skre, D. (red.): *Kaupang in Skiringssal.* Kaupang Excavation Project. Publication Series, Volume 1. s. 445-469. Norske Oldfunn XXII. UiO. University Press, Århus.

Slomann, W. 1959: *Sætrangunnet. Hjemlig tradisjon og fremmede innslag.* Norske Oldfunn IX. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Sode, T. 1995: The Traditional use of Magic Glass Beads in the Islamic World. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992*

at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark. s. 55-57. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Sode, T. 2003: Viking Age Glass Beads from Ribe, Denmark, in the Light of Ethnographic Research. I: Glover, Hughes Brock & Henderson (red.) 2003: *Ornaments from the past. Bead studies after Beck. A book on glass and semiprecious stone beads in history and archaeology for archaeologists, jewellery historians and collectors.* s. 47-58. The Bead Study Trust, London.

Sofaer, J. R. 2006: *The Body as Material Culture. A Theoretical Osteoarchaeology.* University Press, Cambridge.

Solberg, B. 2003: *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus.* Cappelen Akademiske Forlag, Oslo.

Solli, B. 2004: Det norrøne verdensbildet og ethos. Om kompleksitet, kjønn og kontradiksjoner. I: Andréén, A., Jennbert, K. & Raudvere, C. (red.) 2004: *Ordning mot kaos. Studier av nordisk førkristen kosmologi.* Vågar till Midgård, bind 4. s. 253-287. Nordic Academic Press, Lund.

Spurkland, T. 2001: *I begynnelsen var futhark.* Norske runer og runeinnskrifter. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Stalsberg, A. 2001: Visible Women Made Invisible. I: Arnold, B. & Wicker, N. L. (red) 2001: *Gender and the archaeology of death.* Alta Mira Press, Walnut Creek.

Steinsland, G. 2005: *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn.* Pax Forlag AS, Oslo.

Steuer, H. 2004: Schwertanhänger. I: Hoops, J. 2004: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde.* Bind 27, s 597-601. De Gruyter, Berlin.

Szilágyi, K. Nagy-Balogh, J. & Sóllymos, K. G. 1995: Similar beads of type 60 from ninth-century Magna Hungaria and tenth-century Hungary. I: Rasmussen, M., Lund Hansen, U. & Näsman, U. (red.) 1995: *Glass beads. Cultural history, technology, experiment and analogy. Proceedings of the Nordic glass bead seminar 16.-18. October 1992 at the Historical-Archaeological Experimental Centre in Lejre, Denmark.* s. 83-87. Lejre, Historical-Archaeological Experimental Centre.

Sørensen, M.L.S. 2000: *Gender Archaeology.* Polity Press, Cambridge.

Tempelmann-Maczyńska, M. 1985: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum.* Römisch-germanische Forschungen / Römisch-germanische Kommission des Deutschen archäologischen Instituts zu Frankfurt A. M., Bind 43. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Vedel, E. 1890: *Bornholmske undersøgelser med særligt hensyn til den senere jernalder.* Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie (II. række, 5.bind). Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.

Vinsrygg, S. 1979: *Merovingartid i Nord-Noreg. Studie i utvalt materiale frå gravfunn.* Arkeologiske avhandlinger. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Voss, B. L. 2007: Feminisms, queer theories, and archaeological study of past sexualities. I: Insoll, T. (red.) 2007: *The Archaeology of Identities. A reader.* s. 124-136. Routledge, London.

Waller, J. 1996: *Dräktnålar och dräktskick i Östra Mälardalen. Kontinuitet och förändring under folkvandringstid och vendeltid.* Aun 23. Uppsala, Department of Archaeology.

Werner, J. 1956: *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.* Abhandlungen. Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Bind 38 A. Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München.

Wylie, A. 1991: Gender Theory and the Archaeological Record. Why is there no Archaeology of Gender? I: Gero, J. M. & Conkey, M. W. (red.) 1991: *Engendering archaeology. Women and prehistory.* s. 31-54. Blackwell, Oxford.

Muntlige kilder

Hagland, Prof. Jan Ragnar v/Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Personlig kommunikasjon mai-juni 2009.

Nørgård Jørgensen, Anne v/Kulturarvstyrelsen, Danmark. Personlig kommunikasjon april-juli 2009.

Rau, Andreas v/ Archäologisches Landesmuseum, Schloß Gottorf, Tyskland. Personlig kommunikasjon april-mai 2009.

Stalsberg, Anne Førsteamanuensis ved NTNU Vitenskapsmuseet. Personlig kommunikasjon juni 2009.

Internettkilder

Bergen Museums arkeologiske hovedkatalog:

<http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/bergen/hovedkat.html> Sist besøkt: 02.08.09

NTNU Vitenskapsmuseets digitaliserte tilvektskatalog (DKNVS tilvektskatalog):

<http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/trondheim/hovedkat.html> Sist besøkt: 02.08.09

NTNU Vitenskapsmuseets magasindatabase: <http://www.vm.ntnu.no/magasin/> Sist besøkt: 25.07.09

Wikipedia 2009a: Jet (lignite). [http://en.wikipedia.org/wiki/Jet_\(lignite\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Jet_(lignite)) Sist besøkt: 03.08.09

Wikipedia 2009b: Apuole. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Apuol%C3%A9> Sist besøkt: 03.08.09

Appendiks

- Appendiks I:** Merknader til gjenstandsanalysen
- Appendiks IIa:** Klassifiseringsskjema for perler fra mannsgraver, yngre jernalder
- Appendiks IIb:** Oversikt over fargekombinasjoner og dekorteknikk på glassperler i mannsgraver fra yngre jernalder
- Appendiks IIc:** Oversikt over glassperlenes form, størrelse, proporsjoner og grad av gjennomsiktighet i mannsgraver fra yngre jernalder
- Appendiks IId:** Oversikt over form, størrelse og proporsjoner på perler av rav, brent leire, stein og bein i mannsgraver fra yngre jernalder
- Appendiks IIE:** Sammenligning av materialkombinasjonene blant perlene i manns- og kvinnegravene fra yngre jernalder
- Appendiks IIIa:** Skjema fra kombinasjonsanalysen av mannsgravene fra yngre jernalder
- Appendiks IIIb:** Oversikt over våpenkombinasjoner i 29 mannsgraver og redskapskombinasjoner i 11 mannsgraver
- Appendiks IIIc:** Oversikt over kombinasjoner av personlig utstyr i 21 mannsgraver
- Appendiks IIId:** Oversikt over innholdet av edelmetall og bronse i manns- og kvinnegravene med perler fra yngre jernalder
- Appendiks IV:** Notat fra Prof. J. A. Hagland angående T 18817, innskrift på perle av stein fra Vang, Oppdal
- Appendiks V:** Katalog over mannsgraver med perler fra yngre jernalder
- Appendiks VI:** Katalog over kvinnegraver med perler fra yngre jernalder
- Appendiks VIIa:** Liste over gravfunn med perler fra yngre jernalder uten kjønnsbestemmelse
- Appendiks VIIb:** Liste over mannsgraver, kvinnegraver og ubestemte graver med perler fra eldre jernalder

Merknader:

Av de som enten ikke ble fullstendig undersøkt, eller utelatt fra undersøkelsen, gjelder:

T 2665, T 8694 Øvre Hemre, Stjørdal – 2 glassperler er analysert. Det skal opprinnelig ha vært funnet en mengde andre glassperler, disse er nå bortkommet.

T 4099 Malefetten, Fræna – Om graven inneholder 12 eller 13 perler, er et definisjonsspørsmål. Den trettende perlen er det som i tilveksten beskrives som ”en pæreformet duppe af rav, der har havt et hul gennem et tapformet fremspring ved den tykke ende”. Muligens er det mer korrekt å benevne ravperlen som et anheng som følge av den asymmetriske formen i forhold til gjennomhullingen, slik Sasse & Theune skiller mellom perle og anheng (Sasse & Theune 1995: 78). Jeg har likevel i gjennomgangen av antall perler og materialfordelingen av perlene har valgt å regne duppen sammen med perlene, siden det er høyst sannsynlig at duppen og perlene har hatt samme funksjon. I den delen av gjenstandsanalysen hvor jeg har kikket nærmere på karakteristikk ved perlene, som form, størrelse, proporsjon etc., har jeg utelatt radduppen fordi den er svært fragmentert, og lar seg ikke undersøke i henhold til disse kriteriene.

T 11880 Øvre Ingdalen, Agdenes – De fire perlene fra dette funnet kunne ikke vurderes nøyaktig med hensyn til form, størrelse og proporsjoner, da disse stammer fra en branngrav og er sterkt ildskadet. Gjennomsiktighet, farge, og til en viss grad dekor kunne likevel bestemmes, og har blitt analysert.

T 13518 Vinnan, Stjørdal – Gravfunnets ene perle er bortkommet, og har ikke blitt undersøkt.

T 14456 Opphaug, Ørland – Gravfunnets 4 perler befinner seg i skrivende stund i Vitenskapsmuseets utstilling. Det kunne ikke la seg gjøre å ta nøyaktige mål av perlene. De har derfor kun blitt vurdert visuelt.

T 16134 Værnes, Stjørdal – 2 glassperler og 1 ravperle fra funnet er blitt undersøkt. Den siste glassperlen (T 16134:17) er bortkommet, og har ikke latt seg undersøke.

T 18027 Øksnes Vestre, Steinkjer – De 3 perlene som nevnes i tilveksten, er blitt undersøkt. I tillegg fantes det to glassperler pakket sammen med dette funnet, som ikke nevnes i tilveksten. Jeg har valgt å utelate de siste to, og kun analysere de 3 som sikkert hører til funnet.

YNGRE JERNALDER	T 1238 - glass	T 1295 - glass	T 1404 - glass	T 1404 - glass	T 1404 - glass	T 1404 - rav	T 1404 - rav	T 1404 - br. leire	T 1697 - rav	T 1697 - rav	T 1698 - glass	T 1699 - glass	T 2665 - glass	T 8694 - rav	T 3086 - glass	T 3435 - glass	T 3436 - rav	T 3623 - glass	T 3623 - glass	T 3624 - skifer	T 3716 - glass	T 4087:1 - glass	T 4087:1 - glass	T 4087:2 - rav	T 4087:2 - rav
	Farge																								
Ufarget																									
Hvit	*		*		?																	*	*		
Gråhvit																							X		
Grå																									
Svart																					X				
Gul	*	X									?	X				*						*			X
Grågul							X																		
Oransje						X			X																
Rød	*		*		*				X	*	*		X	X				X	X		*				
Gulbrun												X												X	
Brunrød			X			X											X								
Mørk Brun										X															
Grårosa?																				X					
Mørk Blå	*		X																			*			
Lys Blå																									
Blågrå																							X		
Blågrønn																									
Blek turkis																									
Lys grønn															X										
Mørk grønn					X																				
Gull-/sølvfoliert													G?												
Tofarget											X				X										
Flerfarget	X	X	X	?	?					X											X	X			
Dekor																									
Enkel											X				X										
Kompleks	X		X	X	X					X					X						X	X			
Pålagt			X	X	X					X	X				X						X	X			
Composite	X																								
Form																									
Sfærisk/rund																									
Avrundet m/ flater	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X		X				X							
Avrundet u/ flater														X			X		X		X	X	X		
Firkantet/prisme																									
Polyedrisk																									
Fasettert																									
Sylindrisk								X					X		X					X					X
Rillet																									
Dobbeltkonisk																									
Segmentert/leddet													X		X										
Størrelse, diameter																									
Mikro 0-8 mm		X											X												
Medio 9-17 mm	X		X	X	X	X					X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Makro 18-26 mm							X	X		X	X														
Makro + > 26 mm								X																	
Proporsjon, lengde:diameter																									
Kort < 1:2		X	X			X	X		X	X	X										X				
Medium 1:2 - 1,5:	X			X	X			X				X		X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X
Lang > 1,5:1												X													

X = hovedfarge/bunnfarge * = dekorfarge G? = gullfoliert?

YNGRE JERNALDER	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:1 - glass	T 4099:2 - rav	T 4106 - glass	T 4660 - glass	T 4976 - rav	T 6085 - glass	T 7497 - glass	T 9280 - skifer	T 11880:6 - glass	T 11880:6 - glass	T 11880:6 - glass	T 11880:6 - glass	T 12316:6 - glass	T 14039:15 - glass	
	Farge																												
Ufarget																													
Hvit			*		*	*																	*		*		*		
Gråhvit																													
Grå																													
Svart																													
Gul			*																										
Grågul																													
Oransje																		X	X										
Rød						*									X	X					X						*		
Gulbrun																													
Brunrød																		X				X							
Mørk Brun																						X					X		
Grårosa?															F														
Mørk Blå		X	X		X	X	X	X					X	R									X	X	X				
Lys Blå													A																
Blågrå			X							X			G																
Blågrønn	X												M		X														
Blek turkis											X		E													*			
Lys grønn													N												X		X		
Mørk grønn										X			T																
Gull-/sølvfoliert													E																
Tofarget					X								R																
Flerfarget			X		X								T														X		
Dekor																													
Enkel					X																		X		X				
Kompleks			X		X																						X		
Pålagt			X		X																		X		X		X		
Composite						X																							
Form																													
Sfærisk/rund													P																
Avrundet m/ flater	X		X									*	Æ			X	X	X					i		i		X		
Avrundet u/ flater		X			X	X			X	X			R	X	X								?	l	?	l	X		
Firkantet/prisme													E										i	d	i	d			
Polyedrisk													F										l	s	l	s			
Fasettert							X	X					O										d	k	d	k			
Sylindrisk	X			X				X					R									?	s	a	s	a			
Rillet	X												M										k	d	k	d			
Dobbeltkonisk							X						E										a	e	a	e			
Segmentert/leddet	X			X								?	T									d	t	d	t				
Størrelse, diameter																													
Mikro 0-8 mm			X		X			X	X		X	X											t		t				
Medio 9-17 mm	X	X		X		X	X			X			X	X		X	X		X	X			?	?	?	?	X	X	
Makro 18-26 mm																						X	?						
Makro + > 26 mm																X													
Proporsjon, lengde:diameter																													
Kort < 1:2																X					X		?						
Medium 1:2 - 1,5:	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X		?	?	?	X	X
Lang > 1,5:1																													

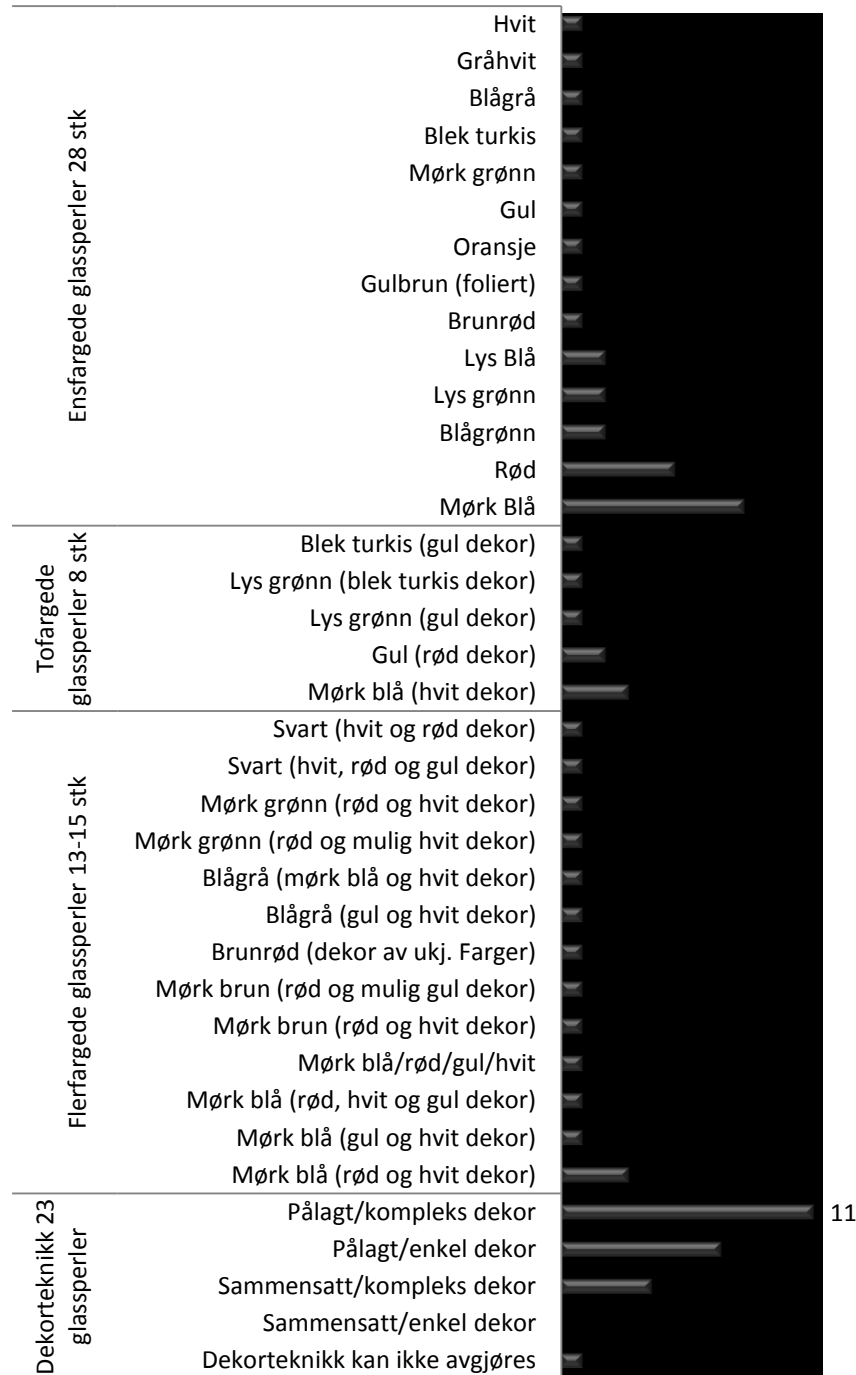
X = hovedfarge/bunnfarge * = dekorfarge

YNGRE JERNALDER	T 14456 - rav	T 14456 - bein	T 14456 - bein	T 14456 - br. leire	T 16134:15 - glass	T 16134:16 - glass	T 16134:18 - rav	T 16991:5 - glass	T 16991:6 - glass	T 16991:7 - rav	T 16991:8 - rav	T 17853:4 - glass	18027:5 - glass	18027:5 - glass	18027:4 - glass	18027:4 - glass	18027:4 - glass	T 18086:9 - glass	T 18817:59 - stein	T 18820:9 - glass	T 18820:10 - glass	T 18820:11 - glass	T 18820:12 - glass	T 20248 - glass	
Farge																									
Ufarget																									
Hvit					*			*	X			*						*						*	
Gråhvit													*												
Grå																			X*						
Svart					X																				
Gul						X												*	*					*	
Grågul																									
Oransje							X			X	X														
Rød					*	*		*		X	X	*	*											*	
Gulbrun																									
Brunrød							X																		X
Mørk Brun																									
Grårosa?																									
Mørk Blå												X						X			X	X		X	
Lys Blå														X		X							X		
Blågrå																									
Blågrønn																									
Blek turkis													X					X							
Lys grønn														X											
Mørk grønn								X																	
Gull-/sølvfoliert																									
Tofarget						X													X						
Flerfarget					X			X				X	X					X						X	
Dekor																									
R																									
Enkel					X													X		U					
Kompleks					X			X				ui	X					X		N				X	
Pålagt					X	X		X					X					X	X	E					
Composite												X							R					X	
Form																									
Sfærisk/rund																									
Avrundet m/ flater				X	X	X		X	X				X			X	X								X
Avrundet u/ flater	X	?	?				X			X	X	X		X	X			X			X	X			
Firkantet/prisme																				X					
Polyedrisk																									
Fasettert																				X					
Sylindrisk																			X					X	
Rillet																	X				X	X			
Dobbeltkonisk						?																			
Segmentert/leddet																									
Størrelse, diameter																									
Mikro 0-8 mm																									
Medio 9-17 mm		?		?	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X		X	X	X	X	X		X	
Makro 18-26 mm	?		?									X						X						X	
Makro + > 26 mm										X															
Proporsjon, lengde:diameter																									
Kort < 1:2	?		?				X			X		X		X				X							
Medium 1:2 - 1,5:		X		X	X	X		X	X	X		X		X		X	X		X	X	X	X	X	X	X
Lang > 1,5:1																									

X = hovedfarge/bunnfarge * = dekorfarge ui = uintensjonell dekor

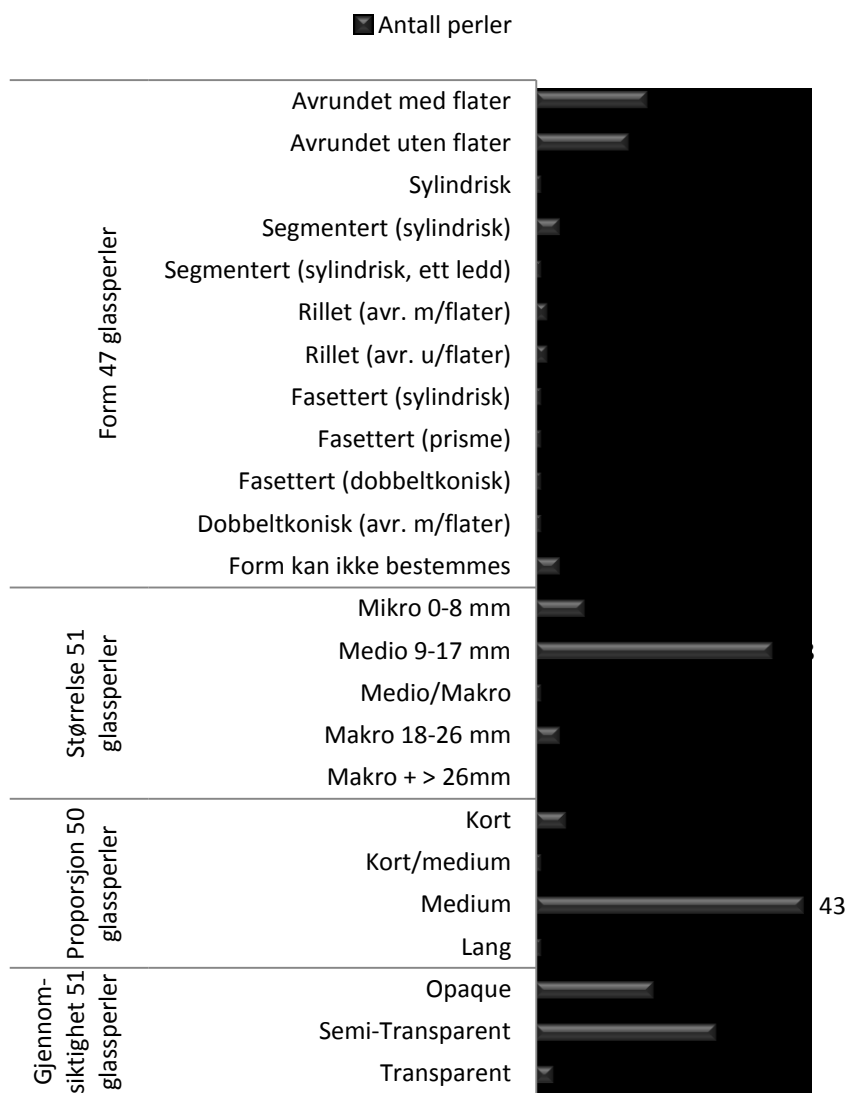
Fargekombinasjoner og dekorteknikk 51 glassperler

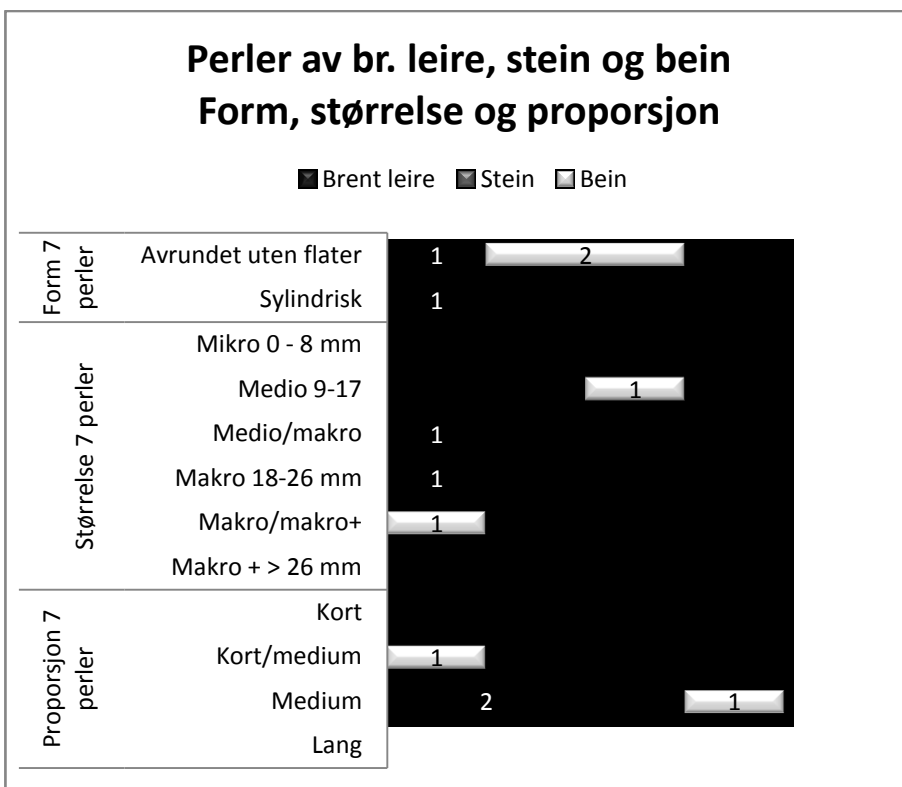
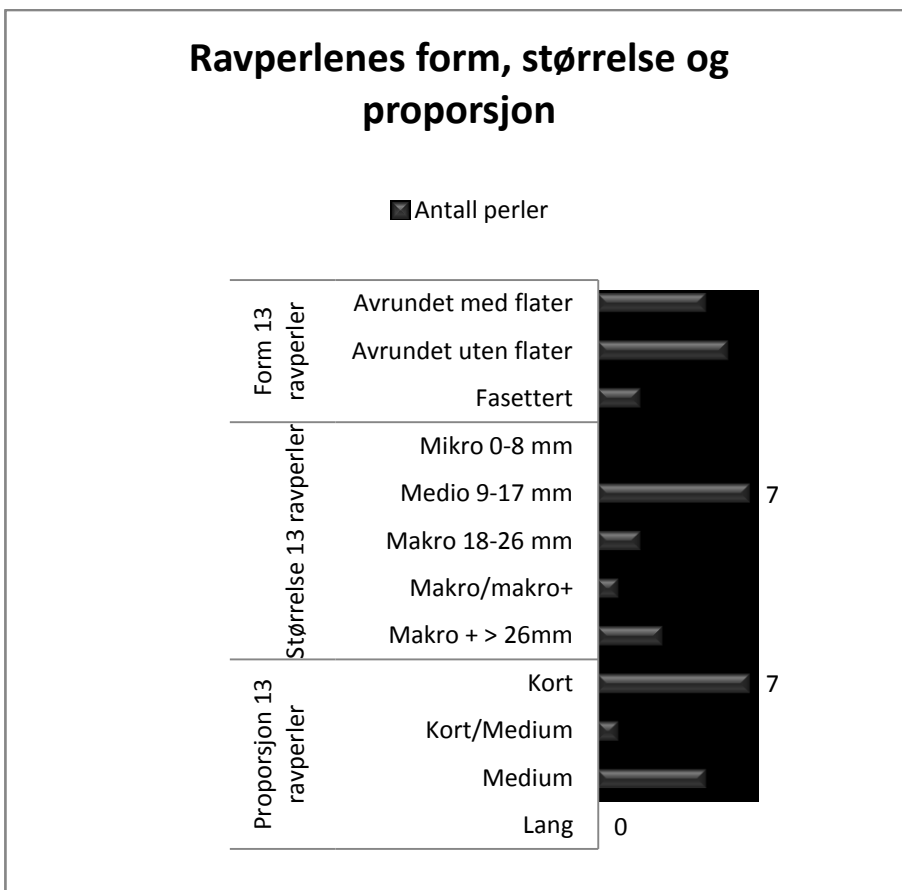
■ Antall perler

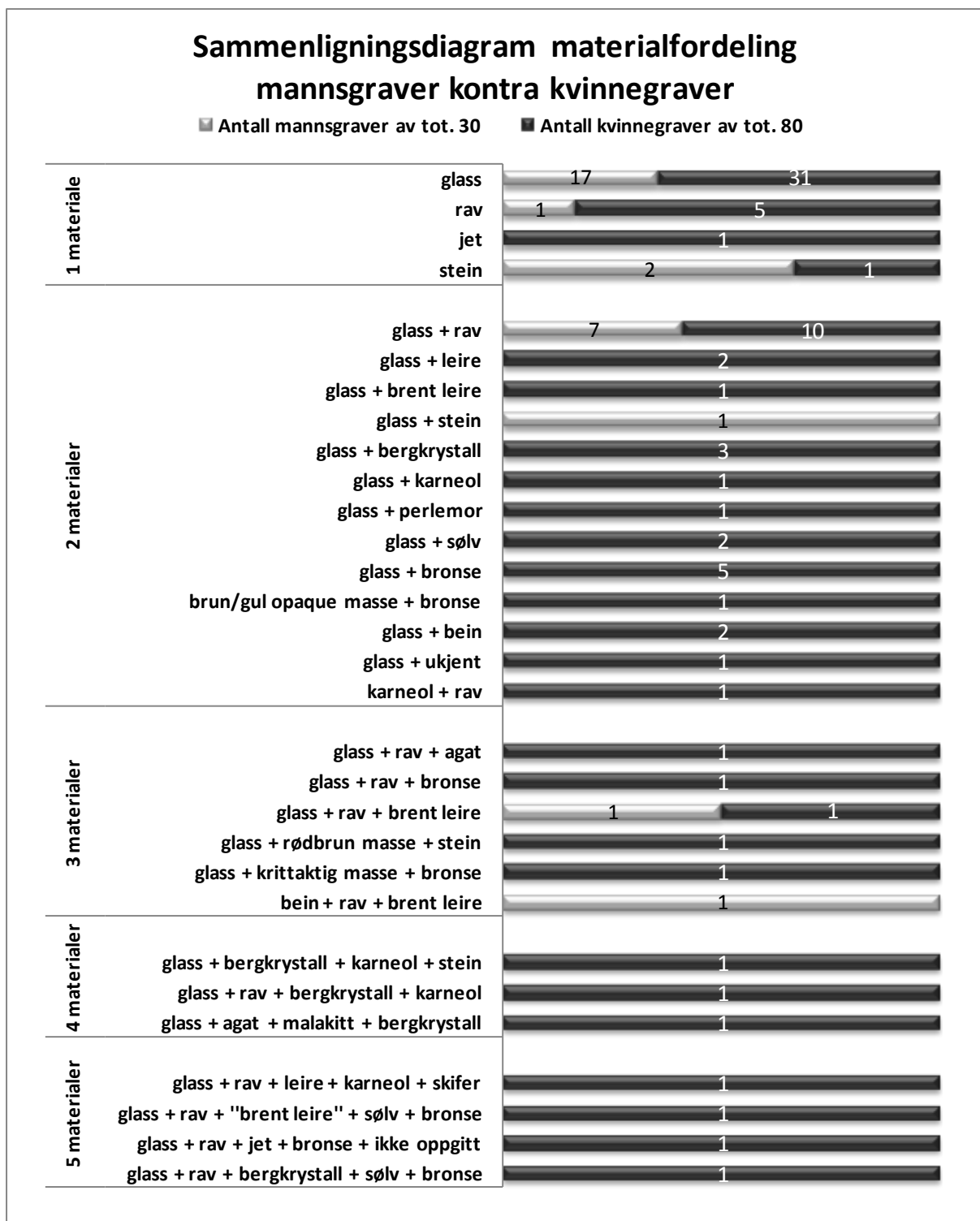

Glassperlenes form, størrelse, proporsjon og grad av gjennomsiktighet

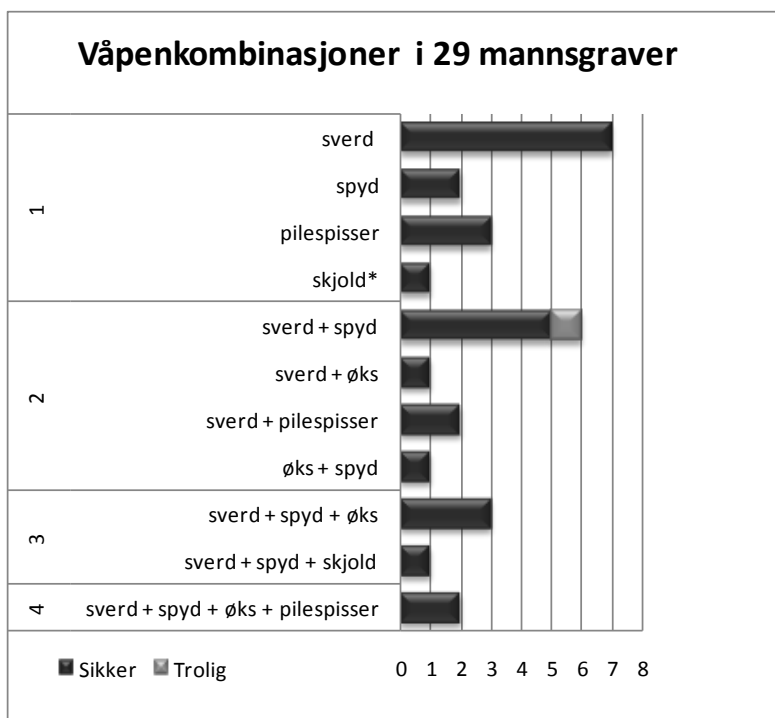

Yngre jernalder		Perler		Våpen		Redskap		Personlig utstyr		Diverse	
Class	Mann	T 1404	Mann	Drakttilbehør/smykkeg	Drakttilbehør/smykkeg	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger
Rav	Mann	Veisletten	Mann	Hestestyr	Hestestyr	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd
Annnet materiale	Mann	Trondheim	Mann	Jordbruksutstyr	Jordbruksutstyr	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Sverd	Mann	T 1697-99	Mann	Smed-/snekkerredskap	Smed-/snekkerredskap	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd
Spyd	Mann	Legran	Mann	Andre redskap	Andre redskap	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Skjold	Mann	Steinkjer	Mann	Drakttilbehør/smykkeg	Drakttilbehør/smykkeg	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Øks	Mann	T 3086	Mann	Kam	Kam	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Pilspisser/piler	Mann	Valum	Mann	Kniv	Kniv	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Annnet våpen	Mann	Levanger	Mann	Saks	Saks	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Hestestyr	Mann	T 3435-36	Mann	Flint	Flint	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Jordbruksutstyr	Mann	Flå	Mann	Idstål	Idstål	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Smed-/snekkerredskap	Mann	Sunddal	Mann	Bryne/heim	Bryne/heim	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Andre redskap	Mann	T 3716	Mann	Pinsett	Pinsett	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Drakttilbehør/smykkeg	Mann	Grande	Mann	Kar/beholdere	Kar/beholdere	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Kam	Mann	Overhalla	Mann	Spillebrikker/ferninger	Spillebrikker/ferninger	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Kniv	Mann	T 4087	Mann	Vekt/vektlodd	Vekt/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Saks	Mann	Holden	Mann	Gull/vektlodd	Gull/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Flint	Mann	Hemne	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Idstål	Mann	T 4099	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Bryne/heim	Mann	Malefetten	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Pinsett	Mann	Fræna	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Kar/beholdere	Mann	T 11880	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Spillebrikker/ferninger	Mann	Ø. Ingdalen	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Vekt/vektlodd	Mann	Agdenes	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Gull/vektlodd	Mann	T 12316	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Sølv/vektlodd	Mann	Grande	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
Bronse/vektlodd	Mann	Mosvik	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	T 14456	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	Opphaug	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	Ørland	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	T 16134	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	Værnes	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd
	Mann	Stjørdal	Mann	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd	Sølv/vektlodd

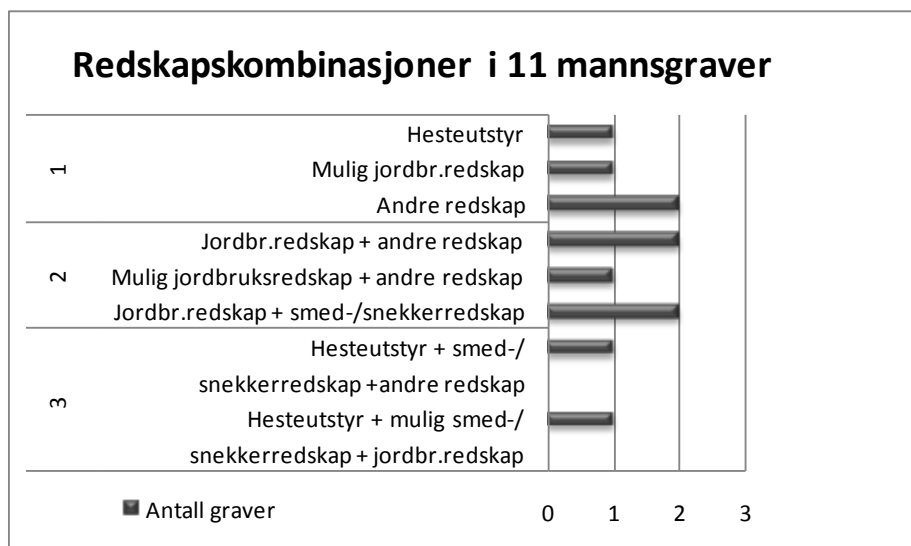
ovale ring
m/ beslag

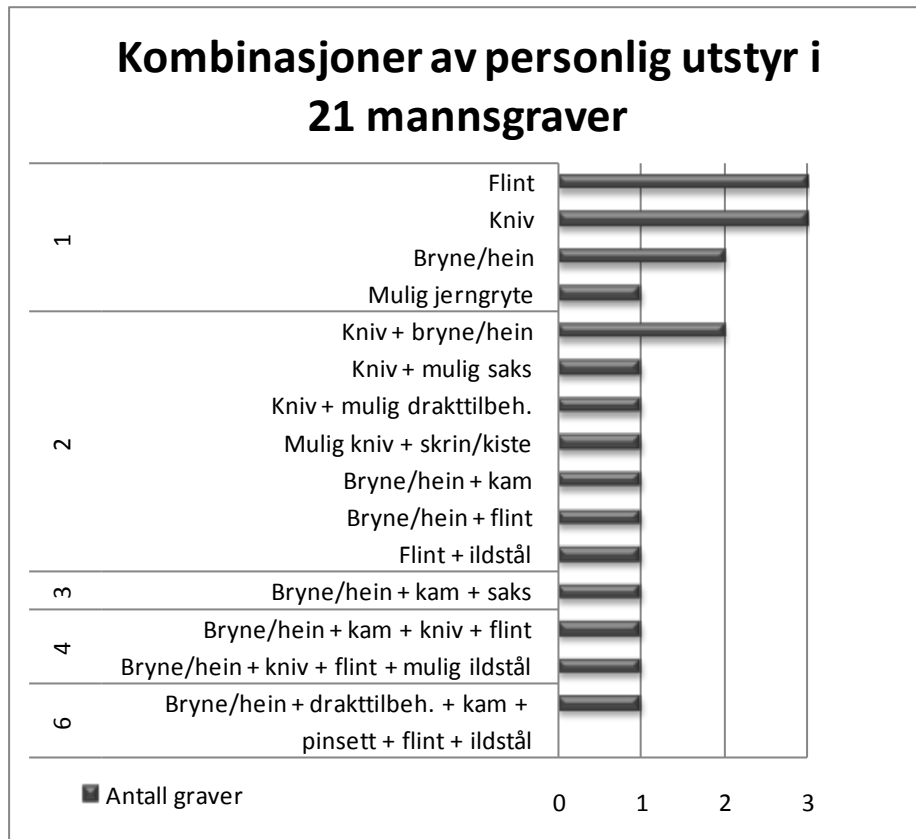
Yngre jernalder		Class	Perler	Våpen	Redskap	Personlig utstyr	Diverse
T 18027	Mann	3					
Øksnes V. Steinkjer							
18086	Mann	1					
Kirkevuku Verdal							
T 3623-24	Mann?	2	1		X		
Risegjerdet Oppdal					X		
T 4106	Mann?	1			fl?		
Malefetten Fræna							
T 4976	Mann?	1			X		
Stavne Rennebu					?		
T 7497	Mann?	1					
Nedre Vist Steinkjer							
T 9280	Mann?	1			X		
Røttingsnes Tingvoll					sy?		
T 13518	Mann?	1					
Vinnan Stjørdal							bestag
T 17853	Mann?	1					
Sollia/Gjørv Inderøy							
T 1295	Mann Δ	1					
Bjernes Overhalla							skålvækt
T 4660	Mann Δ	1					
Stegebakk Sunddal							

Yngre jernalder		T 16991 Mann Δ	T 18817 Mann Δ	T 18820 Mann Δ	T 1238 Mann? Δ	T 2665/8694 Mann? Δ	T 6085 Mann? Δ	T 20248 Mann? Δ
Perler	Glass	2		4	1	1+	1	1
	Rav	2				1		
Våpen	Annet materiale		1					
	Sverd	E		X	E	X		T
	Spyd	X						X
	Skjold	X						
	Øks							
	Pilspisser/piler		X	X			X	
Redskap	Annet våpen							
	Hestestyr		X				X	
	Jordbruksutstyr							X
	Smed-/snekkerredskap		X					
Personlig utstyr	Andre redskap		X	X				fil
	Drakttilbehør/smykkeg			X			?	
	Kam		X	X				X
	Kniv		X				X	
	Saks							X
	Flint		3	X				
	Idstål			X				
	Bryne/heim		2	2				X
	Pinsett			X				
	Kar/beholdere							
Diverse	Spillebrikker/terninger							X
	Vekt/vektlodd					?		
	Gullgjenstander							
	Sølvgjenstander							
	Bronsegjenstander			bronsesplikk		skålvett?		

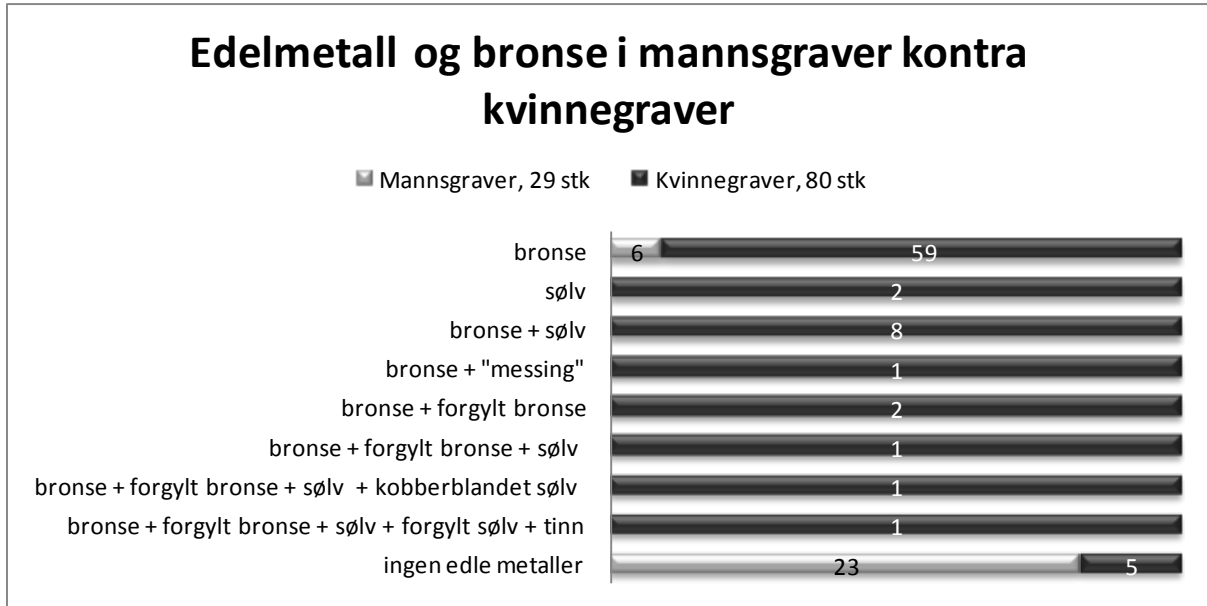

* T 9280 Røttingsnes: tilveksten opplyser at det skal ha blitt funnet rustmerker av flere oppløste jerngjenstander, "deriblandt vistnok vaaben".

T 18817:59

Den 4. juni 2009 var student Hanne Haugen og underskrivne i Vitenskapsmuseets magasin og undersøkte gjenstanden T 18817:59. Gjenstanden har innrissa fleire teikn, der (avhengig av kor ein startar å lesa) ein sekvens på tre teikn bestemt må seiast å ha runeform. Rune 1 er ein rett dregen stav og kan lesast som **i** uavhengig av runetype. R. 2 har to stavar, den første avskala nedst, med mellomliggjande tverrstrek. Denne går på skrå oppover frå første stav, godt ovanfor basen, og når søndre stav godt nedanfor toppen. Har såleis tydeleg form som **h** frå den eldre runerekkje. Kan og vera av overgangstypen, slik vi finn på spennet frå Strand i Åfjorden (N450). R. 3 har tydeleg form av å vera ein såkalla høg **s**, som både samsvarar med eldre og yngre typer runer (inkludert overgangstypen). Etter **s** følgjer to stavliknande riss (sannsynlegvis krot), så ein **r** (med skarpare riss enn dei andre teikna). Etter denne ein konfigurasjon som også ser ut til å vera krot.

Dragvoll den 18. juni 2009

Jan Ragnar Hagland /s/

T 1238	Borgfjord	Bjugn, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd.		
Merknad: Funnet i en liten forhøyning, uten observasjon av kull eller bein. Stedet antas ikke fullstendig gjennom søkt.		

T 1295	Bjørnes	O verhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 sverd, 1 spydodd, rester av tre; 1 spydkraft, 1 dreiet trefat med rester av skinn og tøy, 1 trestykke med form som sverdknapp med messing, 1 skålvækt, 1 vektlodd av bly, tøyestykke (mulig futteral for vekten), klinknagler, spiker, ubestemmelige jernfragment.		
Merknad: Funnet i haug. Finneren oppfattet plasseringen av klinknaglene som etter en båt, hvor gjenstandene lå i denne, sammen med kull og aske. Haugen ble over halvveis undersøkt. Trolig kremasjon.		

T 1404	Veisletten	Trondheim, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 6	Materiale/råstoff: Glass (3), Rav (2), Brent leire (1)	
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd, 1 økseblad, 1 tveegget spydodd, 1 pileodd (?) av jern, 1 ildstål, klinknagler, spiker, flate beslagstykker i jern, rester av 1 pileskaft(?) av tre, et stykke flint.		
Merknad: Funnet under flatmark.		

T 1697 - 1699	Legran	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (2), Rav (2)	
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd, 1 tveegget sverd, 1 økseblad.		
Merknad: Funnet i haug.		

T 2665, 8694	Øvre Hemre	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 2 (opprinnelig flere)	Materiale/råstoff: Glass (1+), Rav (1)	
Annet gravmateriale: Se merknad.		
Merknad: Funnet i en haug sammen med et ubrent lik. I tillegg skal det ha blitt funnet et sverd, en skål av gull og en mengde andre glassperler, men disse er bortkommet. I tilveksten foreslås det at "gullskålen" kan være en vektskål i bronse. Ravperlen skal være funnet i toppen av haugen, mens resten skal ha ligget i haugens nedre del.		

T 3086	Valum	Levanger, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 2 tveeggede sverd, 8-9 pilespisser i jern, del av kantbeslag til sverdslire, jernfragment (mulig fra ljåblad), 11-12 klingsøm, 1 kam av bein, 2 heiner.		
Merknad: Funnet i haug av jord og stein.		

T 3435 - 3436	Flå	Sunnal, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 2	Materiale/råstoff: Glass (1), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 1-2 spydspisser, 1 tveegget sverd, ringer og en hvirvel av jern (mulig tilhørende et kjede/kjetting), 1 større ring av jern, en del klingsøm og spiker av jern, 1 hein, et stykke flint.		
Merknad: Funnet i en langhaug. Klingsømmene lå spredt i hele haugen.		

T 3623 - 3624	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Yngre jernalder
Antall perler: 3	Materiale/råstoff: Glass (2), Skifer (1)*	
Annet gravmateriale: 2 tveeggede, 1 tveegget og 1 kløftet pilespiss i jern, 6 knivblad i jern, 4 sigdblad i jern, bisselmunnbitt av jern, avlangt flatt jernbeslag, jernbeslag (mulig hengesmykke til ridetøy), hugjern(?) med tange, 2 rembeslag i jern, 1 ring av jern, bryne av sandstein.		
Merknad: Funnet er gjort under flytting av et hus. (*I tilveksten er T 3624 betegnet som en perle av "lys violet glasmasse", men ser etter min mening ut til å være av grårosa skifer. Jeg velger derfor å bruke den benevnelsen.)		

T 3716	Grande	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd, 1 tveegget spydspiss, 1 økseblad, 1 knivblad (alle av jern).		
Merknad: Funnet samlet i bunnen av en rund haug av jord, med grøft omkring. Noe kull, ingen brente bein.		

T4087	Holden	Hemne, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (2), Rav (2)	
Annet gravmateriale: 1 økseblad av jern, bruddstykker av falen av 1 spydspiss av jern, 6 klingsøm av jern.		
Merknad: Funnet i haug.		

T 4099	Malefetten	Fræna, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Yngre jernalder
Antall perler: 13		Materiale/råstoff: Glass (12), Rav (1)
Annet gravmateriale: 1 tveegget spydspiss i jern, bruddstykker av 1 spydspiss i jern, bruddstykker av 2 knivblad i jern, samt klinksøm og andre jernfragmenter.		
Merknad: Funnet i en stenrøys. Klinksømmene fantes spredt over hele røysa, med konsentrasjoner i øst og vest. Perlene ble funnet blant klinksømmene. Førstnevnte spydspiss ble funnet litt høyere opp i røysa sammen med ubrente bein. "Ravperlen", nå istykker, beskrives som en pæreformet duppe, med hull gjennom et tapformet fremspring i den tykke ende.		

T 4106	Malefetten	Fræna, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 tveegget spydspiss i jern, bruddstykker av 1 firesidet spydlignende redskap i jern (kanskje en fil), bruddstykker jern bl.a. 2 knivblad og et beslag, klinksøm, 1 firesidet hein.		
Merknad: Funnet i en røys med ubrente bein.		

T 4660	Stegebakk/Hoven	Sunddal, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd av jern.		
Merknad: Funnet i utkanten av en haug. Det opplyses at funnet er gjort i samme haug hvor det tidligere er funnet og innkommet en mengde klinksøm, en jerngryte, falen av en spydspiss i jern, hvirvel i jern, samt en del ubestemmelige jernfragmenter (T 4070-4074).		

T 4976	Stavne	Rennebu, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Rav (1)
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, 1 tveegget spydspiss av jern, 1 økseblad av jern, 1 jernredskap (lauvkniv?), 1 jernredskap (muligens kniv av en linklamre), hein av skifer.		
Merknad: Funnet under flatmark i forbindelse med jordarbeid. I området skal det tidligere ha ligget gravhauger.		

T 6085	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 knivblad av jern, 1 tveegget pilespiss av jern, 1 firesidet nål av jern med kubisk hode, 1-2 munnbitt av jern, 1 trekantet bøyle av jern (muligvis til grimelenke).		
Merknad: Funnet under jorddyrking. Tilveksten gir ingen andre opplysninger om funnomstendighetene.		

T 7497	Nedre Vist	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, noen klinksøm.		
Merknad: Funnet i en haug.		

T 9280	Røttingsnes	Tingvoll, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Skifer (1)	
Annet gravmateriale: 1 skjoldbule av jern, 1 firkantet rømspenne med nål av jern (fastrustet masse; lær?), 1 sigdblade av jern, 1 syl(?) av jern, et jernbeslag, en stor samling klinksøm og spiker av jern, 3 flintstykker.		
Merknad: Funnet i en røys med nedsatt båt. I tillegg til nevnte gravgods ble det også observert rustmerker av flere oppløste jerngjenstander, "deriblandt vistnok vaaben". Graven er ifølge tilveksten en mannsgrav. Røysens oppbygning og anordning skal være lik T 9263, en kvinnegrav fra samme sted.		

T 11880:6 (f)	Øvre Ingdalen	Agdenes, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Vikingtid (800-tallet?)
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (4)	
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd av jern, 1 sigdblade av jern, 1 hammer av jern, 1 fil av jern, jernfragmenter, deler av 1 hein av skifer.		
Merknad: Funnet under planeringsarbeid. Perlene var ildpåvirket. Branngrav under flatmark. (<i>R. Sauvage har med denne graven i sin oversikt over graver med smedverktøy. Han mener på grunnlag av sverdtypen (Petersen type H) at graven sannsynligvis hører hjemme på 800-tallet. Sauvage 2005: 106</i>)		

T 12316:6 (f)	Grande	Mosvik, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Vikingtid/1. halvdel av 900-tallet.
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, 1 økseblade av jern, 1 knivblade av jern, en samling klinknagler av jern (med fastrustet tre).		
Merknad: Funnet i haug, noe overpløyd, med kjerne av stein. Denne røysen har delvis fylt en båt nedsatt nv-sø. Funn av kranie og høyre overarmsbein. Perlen skal ha ligget like inne ved det øvre ledd. Ved beltestedet lå kniven, sverdet lå ved likets venstre side, parallellt med armbeinet. Utenfor sverdet lå øksen. Spydet har ligget på høyre side med spissen vendt mot føttene. Hodet lå mot nv. Tilveksten sier videre; "Av særlig interesse er den enkelte perle i denne mandsgrav. Fund av en enkelt perle i en mandsgrav er ikke sjeldne, og perlen maa vel i dette tilfælde opfattes ikke som et smykke, men snarest som en amulet eller kjærlighetspant."		

T 13518:6 (e)	Vinnan	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Vikingtid (eldre)
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 øvrehjalt og knapp av 1 sverd, deler av beslag, spiker, små nagler av jern (med fastrustedede trerester), små rester av bronsebeslag, fra et skrin eller en kiste, et lite bruddstykke jern (antagelig kniv), små beslagstykker av bronse, en samling store skipssøm m/trerester.		
Merknad: Funnet i en utpløyd gravhaug. Ubrent skipsgrav fra eldre vikingtid. Skipet (ca 17 m) nedsatt i retning N-S. Innenfor skipets nordre del var bunnen dekket av et lag kuppelstein. Et annet lag kuppelstein var anlagt midt i skipet. Det ble funnet kull og skjell i vestre kant. I tilveksten står det at det dreier seg om en mannsgrav, hvor den enkelte perlen kan være del av hans utstyr, men det står også at det ikke kan utelukkes at det opprinnelig har vært flere perler, og at graven også kan ha inneholdt en kvinne. Perlen er i dag bortkommet, og lar seg ikke undersøke.		

T 14039:15 (II k)	Løykja	Sunndal, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann (i dobbeltgrav) ?		Vikingtid
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, 1 knivblad av jern, 1 saks av jern, bruddstykker av jern (sigd, samt muligens et ljàblad, beslag m.m.), 1 ildflint, 1 krøknøkkel av jern, 2 ovale skålformede spenner av bronse (med rester av tøy og never), 1 beslag av bronse med irsk ornamentikk (mulig nålefeste, brukt som spenne?).		
Merknad: Funnet i en haug hvor det er flere graver (6-7). Denne, grav II er en dobbeltgrav. Usikkert hvorvidt begge individer er nedlagt samtidig, men begge er skjelettgraver fra vikingtid. I tilveksten står det at perlen muligens kan tilhøre mannens utstyr. <i>(Jeg velger å støtte meg til tilveksten på dette punktet, men merker graven som usikker kontekst).</i>		

T 14456:5 - :7 (e)	Opphaug	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann Osteologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Folkevandringstid/Merovingertid 500-t/tidlig merovingertid?
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Rav (1), Bein (2), Brent leire (1)	
Annet gravmateriale: 1 kort enegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, 1 knivblad av jern (med rester av treskaft), et blad og tange av jern (enten til kniv eller saks)		
Merknad: Gjenstandene er funnet sammen med ”betydelige skjelettrestre av menneske” bestemt av prof. K. E. Schreiner til en mann på minst 60 år. I tillegg fantes skjelettrestre fra en hund og en liten okse. I følge prof. Aug. Brinkmann er hunden et ungt individ, halt som følge av et beinbrudd, og typen ”dogge-mynde bastard”, en form for jakthundrase. Funnet under grøftegraving i en dybde av 0,5 m, nede i undergrunnens skjellsand. Liket lå med hodet mot nord, med bøyde knær og føttene pekende mot Ø-SØ. Spydet ble funnet ved høyre kne med spissen mot N-NV. Sverdet lå noe høyere oppe ved liket og med grepet mot nord. Perlene skal ha ligget litt nedenfor hoftene, og har ifølge tilveksten antagelig vært oppbevart i en pung ved beltet. Hunden lå med hodet mot S og med bakre del over likets lårbein og knær, dvs orientert i motsatt retning av liket.. Ingen antydning til haug på stedet, sannsynligvis en flatmarksgrav fra tidlig Merovingertid, men det kan ikke utelukkes at graven kan gå tilbake til 500-tallet.		

T 16134:15 -:18 (l)	Værnes	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Vikingtid/første halvdel av 900-t.
Antall perler: 4		Materiale/råstoff: Glass (3), Rav (1)
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, 1 knivblad av jern, deler av 1 ljå- eller sigdblade, 1 tynnsehammer av jern (med rester av skaftet), deler av et kjede av jern, noen spiker av jern og ubest. stykker av jern (deriblant et vinkelbøyd stykke), 2 ildflint (fastrustet jern, mulig av ildstål), 1 hein av skifer, 1 hengebryne av skifer, 1 oval ring av bronse med et tynt beslag av bronse og rester av lær.		
Merknad: Funnet under utgravning av haug nr 1 på flyplassen på Værnes. Rund haug, 15 m tverrmål, av sand og grus tatt fra en grøft som går rundt haugen. Rester av tre vitner om skjelettgrav i kiste eller kammer av tre. Mannsgrav fra første halvdel av 900-t. Sverdets orientering tyder på at hodet har vært mot N. I følge tilveksten må perlene tilhøre mannens utstyr siden det ikke finnes noe kvinnelig utstyr i graven som kan tyde på en dobbeltgrav; ”de er vel å betrakte som amuletter”.		

T 16991:5 - :8 (e)	Ramberg	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann ?		Vikingtid
Antall perler: 4		Materiale/råstoff: Glass (2), Rav (2)
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, deler av 1 skjoldbule av jern, 2 nagler av jern.		
Merknad: Funnet av arbeidere i et sandtak da gjenstandene raste ut. Jernsakene ble funnet samtidig, og senere ble perlene oppdaget i den samme utraste sanden. Ingen rester etter gravkonstruksjon, haug eller kull. Skjelettgrav under flatmark.		

T 17853:4 (b)	Sollia/Gjørvi	Inderøy, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann?		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern.		
Merknad: Funnet på samme sted under jordarbeid. Ingen haug eller gravminne observert.		

T 18027:4 - :5 (d)	Øksnes vestre	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Vikingtid
Antall perler: 3-5		Materiale/råstoff: Glass (3-5)
Annet gravmateriale: Fragment av 1 øse av bronse med kort skaft, fragmenter av 2 sverd av jern, 1 flint med rustflekker (ant. ildflint), noen jernfragmenter (bl.a. et beslag som ender i en krok).		
Merknad: Funnet i en åker under pløying, påfølgende befarig og utgravning av museet. Ingen synlig haug, kun en svak forhøyning. Sannsynligvis en flatmarksgrav. (Kun 3 perler er nevnt i tilveksten, men ytterligere 2 perler er pakket sammen med de nevnte.)		

T 18086:8 (h)	Kirkevuku	Verdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann		Vikingtid
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, falen til 1 spydspiss av jern, fragment av 1 øks av jern, i alt 12 fragmenter av pilespiss av jern, 1 fullstendig pilespiss av jern, noen få klinknagler av jern, noen ubest. jernfragmenter, 3 små flintstykker (delvis med retusj).		
Merknad: Funnet ble gjort i en sandaur midt på gårdsplassen. Ikke synlig gravminne. Sverdet lå orientert S-N og spydspissen og pilespissene lå tett sammen oppå dette.		

T 18817:59 (xx)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann ?		Merovingertid-Vikingtid
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Stein (1)	
Annet gravmateriale: 4 pilespiss, 1 kniv av jern, 1 fil av jern, 1 båndformet sagblad, fragment av 1 lignende sagblad, 1 sledekrok av jern, 2 seletøybeslag av jern, 1 løkke av jern, 3 trapezoide høvelblad, 3 lystertinder (?), 1 pinsett-lignende gjenstand av jern, 1 ankerformet knapp av jern, fragment av 1 bøyde jernplate, flere fragmenter av jernbånd, og over 3 jernteiner, 3 remspenner i ulik utforming og størrelse, 12 beslag av jern av ulik form og funksjon. 2 kramper av jern, 1 klinknagle, 2 hele jernnagler og ca 30 mindre nagler og spiker, 2 skiferheiner, 3 små flintstykker, 1 avlstein og 1 beinkam. (I tillegg: 1 ringspenne av bronse, 7 pilespiss, minst 36 linheketinder av jern, 11 vevlodd, 1 leirkarsskår. Se merknad).		
Merknad: Funnet i en rundhaug. I haugfyllen var et steindekke, og under dette et brannflak. Omtrent midt på fulgte brannflaket en senkning i terrenget, og her lå de fleste funnene. Avlsteinen og steinperla lå sammen helt i bunnen av brannflaket. På perlen er det innrisset streker som minner om runer. Konservator A. Liestøl opplyser følgende: <i>"Teikna på perla frå Vang, Oppdal, bør helst kallast runeliknande teikn. Dei strekane som no er synlege, gir ikkje noko haldepunkt for å seia at ein her har ei runeinnskrift framfor seg. Det er likevel ikkje usannsynleg at teikna er skorne av ein ukunnig som har prøvd seg med magi. Vi kjenner fleire døme på slike "innskrifter".</i> Angående gjenstandene i parentes: 2 av pilespissene og leirkarsskåret ble funnet ved ytterkanten av brannflaket, og kan ha kommet med i haugfyllen fra eldre, ødelagte graver. Det samme kan gjelde for ringspennen som lå ved midten av haugen, men over selve brannflaket. 5 av pilespissene lå i en bunt like ved spennen, men 10 cm dypere. Også ved midten, men høyt i haugfyllen lå linheketindene (ca 36 stk) i en bunt oppå de 11 vevloddene. De ubrente beina ble funnet like under torva. <i>(Gjenstandene i parentes ble altså funnet utenfor brannflaket og tildels i betydelig avstand fra dette. De ser altså ikke ut til å ha en direkte tilknytning til brannflaksgraven. Det er derfor sannsynlig at disse kan skrive seg fra andre graver. Det er også tenkelig at de kan ha blitt nedlagt som offer/gave av pårørende i forbindelse med begravelsen).</i>		

T 18820:9 - :12 (i, k-m)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann ?		Merovingertid-Vikingtid
Antall perler: 4		Materiale/råstoff: Glass (4)
Annet gravmateriale: 1 sverdknapp av jern, 2 pilespisser av jern, fragment av 1 ildstål, 1 pinsett av jern, 2 beslag av jern, 5 ulike teiner av jern, 1 remspenne av jern, 3 nagler av jern, 1 liten spenne av jern, fragment av tynt båndformet beslag av jern, fragment av to tynne jerntråder som er sammenbundet med to løkker som går inn i hverandre, 1 oval jernring, 1 plate av jern, ubest. fragmenter av smale jernbånd og jernteiner, deler av 2 heiner av skifer, 1 flintstykke, deler av en kam av bein, del av en hestetann, fragmenter av uornert bronseblekk, 2 sammenrustete synåler av jern.		
Merknad: Funnet sammen med brente bein i en rundhaug (haug 561). Et litt uregelmessig steindekke under torven, av forholdsvis stor stein. Innimellom og under dette var det et uregelmessig kull-lag som strakk seg over storparten av den nordlige delen av haugen. Ved midten av haugen var det tildels mulig å skille mellom flere kull-lag, - det underste av disse dekt av et lag flate steinheller, men ikke mulig å skille ut flere begravelser. Spor etter plyndring. Funnene lå spredt, og i ulik dybde, må regnes som et omrotet brannflak. Det ene beslaget av jern som sannsynligvis hører til en ene skiferheinen ble funnet i et område der haugene 558 og 561 grenser til hverandre, og det er uvisst hvilken haug gjenstandene stammer fra.		

T 20248 k	Aunvøllen	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Mann? ? Osteologisk kjønnsbestemmelse: Trolig kvinne		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 tveegget sverd av jern (med avtrykk av tekstil og fjær på hjaltet) og treslire av selje foret med pels og håndtak av bjørk, tekstil og lær, 1 saks av jern, 1 sigd- eller ljàblad, 1 fil av jern, ca 120 fragmenter av jern (hovedsaklig spiker og nagler), 1 hein av skifer, 1 sammensatt kam av bein, 8 spillebrikker av bein, 1 rund glattslipt hvit stein av kvartsitt (brukt sammen med spillebrikkene?), 1 spydspiss av jern.		
Merknad: Funnet under grøfting. Skjelettresten fra menneske; trolig kvinne, alder 19-20 år. Beinfragmenter av en voksen hund (på størrelse med en buhund). Det skal ha blitt planert på stedet, men det skulle ikke ha vært antydning til haug der. Liket var orientert med hodet mot S. Ved Ø-siden av hodet lå spillebrikkene, fil, hein, beinkam, saks og en del nagler. Sverdet og sigden, som ble tatt opp under grøftingen, har trolig ligget ved hoftepartiet, på venstre side. Massen som var utgravd med maskin under grøftingen, ble først gjennomført av grunneieren etter at ettergravningen hadde funnet sted. Da ble spydspissen, en perle av glassfluss og en god del spiker/nagler og bein funnet.		

T 271- 280	Borgsåsen	Levanger, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 21		Materiale/råstoff: Glass (16), Rav (1), Agat (4)
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse, 1 rund, hvelvet plate av tynn bronse og bruddstykker av skål i bronse (mulige deler av skålvekt), 3 smykker av sølv, 2 smykker av forgylt bronse, 1 sylindrisk stykke jern		
Merknad: Funnet i grus og sand under noen små steinheller.		

T 381-385	Gravråk	Melhus, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 8		Materiale/råstoff: Glass (5), Rav (3)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålspenner, klinknagler av jern, en spiker av jern, fragment av kjevebein og tenner.		
Merknad: Funnet i haug. Klinknaglene og spikeren skal ha blitt funnet i nærheten, det øvrige lå samlet.		

T 1218	Sul	Vikna, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 2 skålformede spenner, 1 "kløverbladformet messingspende".		
Merknad: Funnet i haug. Spennene har gått tapt, men oppgis som funnet sammen med perlen.		

T 1458	Fløan	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Rav (1)
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse.		
Merknad: Funnet i steinrøys.		

T 1474/75, T 1505, T 2738	Alvstad	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: 133		Materiale/råstoff: Glass (132), Leire (1)
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse, 1 beslag i bronse, 1 stykke bronse (mulig spennetorn), 1 båndformet ring av glass, 1 hein, flintstykke.		
Merknad: Funnet i en røys. Levninger av kull, ingen bein. Funnet har innkommet i flere omganger. Mulig kremasjonsgrav. (Perlene deler i tilveksten T-nr med bronsebeslaget og begge er oppført under T 1474. I magasindatabasen står perlene under T 1475).		

T 1676 - 1678	Re	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: 75	Materiale/råstoff: Glass (75)	
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse, rester av 1 kjede av bronsetråd som sannsynligvis har gått mellom spennene, rester av tøy, 1 beltebeslag, 1 bronsebeslag, deler av belegg av en knapp i tynt sølvblikk, 1 knivblad, jernstykker (bl.a. spennenål), trestykke gjennomtrukket av rust (muligens skaft til pilspiss e.l.).		
Merknad: Få opplysninger om funnomstendighetene, men i tilveksten regnes det som sannsynlig at det skriver seg fra samme funn. På samme gård skal det også være oppbevart noen våpen av jern, men det er uvisst om disse skriver seg fra samme funn. <i>(Jeg har derfor utelatt disse).</i>		

T 1749 - 1751	Haugen	Trondheim, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 7	Materiale/råstoff: Glass (6), Brent leire (1)	
Annet gravmateriale: 1 brakteatformet hengesmykke med hempe, 1 rundt litt skålformet hengesmykke/spenne av bronse, grønne glasstykker (sannsynligvis sømglattere, ildpåvirket), runde flate knapper av bronsebelagt jern, 1 rund stift av sølv, et stykke flint, jernfragmenter av bl.a. 1 knivblad, brente bein, never og kullag.		
Merknad: Brent begravelse, funnet i haug.		

T 2294-2295	Sørkil	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 2	Materiale/råstoff: Glass (1), Leire (1)	
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse.		
Merknad: Funnet i myrjord ved en bekk. Relativt godt bevarte skjelettrestre. Spennene lå ved brystet, perlene ved låret.		

T 2462	Ulvset	Tingvoll, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 2	Materiale/råstoff: Glass (2)	
Annet gravmateriale: 1 håndleddsbyøyle i bronse, fragment av 1-2 ovale skålspenner, 1 sigd, jernfragment og klingsøm.		
Merknad: Funnet i en haug.		

T 2622	Følstad	Inderøy, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Yngre jernalder
Antall perler: 9	Materiale/råstoff: Glass (9)	
Annet gravmateriale: 1 håndleddsring av bronse, brente bein.		
Merknad: Kremasjonsgrav funnet i røys.		

T 2630, T 6799	Vikaunet	Roan, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 10	Materiale/råstoff: Glass (9), Karneol (1)	
Annet gravmateriale: Deler av 1 jernkar med tøyrester og rester av tre (skaft?), jernfragment (deriblant fra 1 liten saks), 1 håndsnellehjul av bly.		
Merknad: Funnet i haug. Glassperlene er innkommet senere, ved ettergraving i haugen.		

T 2997	Stamnes	Hemne, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 13	Materiale/råstoff: Glass (13)	
Annet gravmateriale: 2 skålspenner i bronse, fragment av 1 håndleddsring(?) av bronse, bruddstykker av 1 bøyd nål eller ring av bronse. (Tveegget sverd, tveegget spydspiss). Se merknad.		
Merknad: Funnene skal være gjort i to forskjellige røyser, hvor sverdet og spydspissen (begge ildpåvirket) skal ha vært i den ene. Perlene skal ha tilhørt den andre røyseren, sammen med spennene, håndleddsringen og bronsenålen/-ringen.		

T 3172 - 3173, T 3655	Tornes	Åfjord, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 3	Materiale/råstoff: Glass (1), Rav (2)	
Annet gravmateriale: 1 oval skålspenne av bronse.		
Merknad: Funnet i utkanten av en haug med kjerne av stein, sammen med ubrente bein. Kjernen av haugen er ikke undersøkt. Glassperlen (T 3655) skal være funnet i samme haug, men innkommet ved en senere anledning.		

T 3400 - 3401	Re	Stjørdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: "En samling perler"	Materiale/råstoff: Glass (?), Bronse (1)	
Annet gravmateriale: 3 skålspenner i bronse, 2 ubestemmelige tynne bøyde plater av bronse, 1 økseblad		
Merknad: Funnet ble gjort i en åkerrein. (<i>Jeg velger å regne konteksten som noe usikker, da gjenstandene er oppgitt funnet i en åkerrein. Det kan dermed tenkes at gjenstandene har samlet seg der gjennom årenes løp som følge av pløying, og trenger ikke ha blitt lagt ned samlet i forbindelse med en begravelse.</i>)		

T 4215	Smulan	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 3	Materiale/råstoff: Glass (3)	
Annet gravmateriale: 1 ringspenne av bronse, 2 ovale skålspenner av bronse, en klinksøm og noen jernfragmenter.		
Merknad: Funnet i haug.		

T 4511 - 4516, T 4640 - 4641	Tiltrem	Bjugn, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 8	Materiale/råstoff: Glass (6), Rav (1), Brent leire (1)	
Annet gravmateriale: 2 skålformede spenner i bronse, et par klinksøm av jern.		
Merknad: Funnet i en haug.		

T 5299 - 5301	Berg	Trondheim, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 20	Materiale/råstoff: Glass (17), Rav (1), Bergkrystall (1), Karneol (1)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålspenner i bronse, 2 treflikede spenner i bronse.		
Merknad: Funnet ble gjort i en haug i forbindelse med fjerning av denne. Det ble observert et kullag, og i utkanten noen store bein, som ifølge tilveksten må være dyrebein. Ellers ingen beinfunn. Brent begravelse.		

T 6341	Dorrås	Namdalseid, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 30 +	Materiale/råstoff: Glass (30+)	
Annet gravmateriale: 1 skålformet spenne i bronse, 2 nøkler i bronse, bruddstykke av 1 økseblad av jern.		
Merknad: Funnet i en gravhaug.		

T 6577	Melhus	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: 137	Materiale/råstoff: Glass (136), Sølvtråd (1)	
Annet gravmateriale: 1 bøyleformet spenne/ryggknappspenne i forgylt bronse, 2 skålformede spenner i bronse, 2 bronsestykker (sannsynligvis av en spenne), 1 tveegget spydspiss av jern, 1 saks av jern, 1 firesidet ten/jernredskap, klinksøm, deler av 3 firesidete heiner.		
Merknad: Funnet i øvre del av en haug. Gjenstandene ble gravd frem av et par gutter, som skal ha observert en del kull. I tilveksten regnes graven som en kvinnegrav, da "ogsaa tidligere er spydspidser fundne i saadanne". Samtidig opplyses det at spydspissen skal ha blitt funnet tidligere enn de øvrige gjenstandene, og det åpnes for at denne kanskje ikke kommer fra samme sted.		

T 7351	Hov	Dønna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Yngre jernalder
Antall perler: Ca 100	Materiale/råstoff: Glass (ca 100)	
Annet gravmateriale: 1 vevspyd av hvalbein, 1 rund konisk spenne i bronse, 1 økseblad av jern.		
Merknad: Funnet i en haug, inneholdende en adskillig mengde stein. Det skal også ha blitt funnet et skjelett, som ikke er innsendt. Perlene skal ha ligget ved halsen, og det skal ha vært spor etter tråd i noen av perlene. Vevspydet og øksebladet skal ha ligget ved den ene siden. Ifølge tilveksten må dette dreie seg om en kvinnegrav fra tidlig del av yngre jernalder.		

T 7689 - 7690	Skomo	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder (tidlig del)
Antall perler: 23		Materiale/råstoff: Glass (22), Bronsetråd (1)
Annet gravmateriale: 3 ovale skålformede spenner i bronse (hvorav 1 uornert), små fragment av dobbeltsnodd metalltråd (sannsynligvis sølv), 1 håndtenshjul av brent leire, 3 deler av en hvalbeinsplate, 1 saks av jern, 1 knivblad av jern, 1 sigdblade av jern, hank av jern og gangjern (sannsynligvis til et skrin), trerester (muligens rester etter et skrin), klinksøm og beslagstykker i jern.		
Merknad: Båtbegravelse i haug med båten nedsatt NV-SØ. Ubrent begravelse. Perlene må ifølge tilveksten ha ligget øverst på brystet, med spennene på rekke nedenfor (den uornerte i midten og en smule lavere). Kniven har sittet i beltet på høyre side, saks og skrinbeslagene til venstre for hodet, resten av sakene også til venstre for den døde. Utenfor båten og lavere fantes en kullrand, som inneholdt noen brente bein og stykker av brent leire. Funnet tilhører en tidlig del av yngre jernalder.		

T 7715	Skomo	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder (tidlig del)
Antall perler: 19		Materiale/råstoff: Glass (18), Bein? (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner, 1 bøyelformet spenne i bronse, 1 håndteinsjule av brent leire, deler av en hvalbeinsplate, 1 sigdblade av jern, 2 nøkler av jern, 1 knivblad av jern, jernstykker, derav noen flate stykker som muligens er båtbeslag.		
Merknad: Båtbegravelse i haug med båten nedsatt NV-SØ. Ubrent begravelse. Perlene har ligget øverst på brystet og nedenfor de 3 spennene i rekke, med bøyelsspennen i midten. På venstre side lå sigden ved beltestedet, beinplaten ved føttene og håndtenshjulet lenger ned. Tidlig del av yngre jernalder.		

T 8036	Skomo	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: Bruddstykker av 1-2 ovale skålformede spenner i bronse, fragmenter av ull- og lintøy, filt eller dyrehår, samt trerester, jernstykker (blant annet sannsynligvis av en nøkkel og knivblad eller pilespiss), en stor samling klinksøm av jern.		
Merknad: Funnet i en langhaug, hvor det sannsynligvis har vært nedsatt en båt (ca 5 m lang). Spennene og perlen lå i midten av denne.		

T 8053	Skomo	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 8		Materiale/råstoff: Glass (8)
Annet gravmateriale: Bruddstykker av ovale skålformede spenner, 1 sigdblade av jern, 1 kroknøkkel av jern, en stor samling klinksøm av jern.		
Merknad: Funnet i en langhaug, hvor det har vært nedsatt en båt (ca 6 m). Gjenstandene lå i midten av båten og på bunnen. Høyere oppe fantes et tynt kullag med et stykke brent bein.		

T 8293	Eidem	Vega, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (i dbl.grav) ?		Vikingtid
Antall perler: "En samling" - 75 totalt (se merknad)		Materiale/råstoff: Glass (72), Rav (3)
Annet gravmateriale: 1 enegget sverd av jern, 1 tveegget spydspiss av jern, deler av bitt og ringer av bisselmunnbitt av jern, jernfragment (sigdblاد?), jernstykke (muligens plogjern), 1 hein av skifer, 1 likearmet spenne av bronse, 2 ovale skålformede spenner i bronse, halvdel av 1 tykk, glatt bronsering (muligens av en ringnål), håndtenshjul av kleber, 1 stykke kvarts dekket med jernrust.		
Merknad: Funnet er gjort i en stor haug, hovedsaklig av sand. Ubrente begravelser. Funnene skal ha ligget under noe stein. Perlene ble funnet i to samlinger, på tilsammen 75 perler. Den ene samlingen ble funnet sammen med gjenstandene i dobbeltgraven, under de hvelvede ovale spennene (det oppgis ikke hvor mange). Spennene ble av finneren ble oppfattet som en eske. Den andre samlingen ble funnet for seg selv ca 6 m unna de øvrige gjenstandene, også disse under noe stein, og stammer ifølge tilveksten fra en tredje grav (se nedenfor). Begge perlesamlingene skriver seg sannsynligvis fra kvinnegraver. Et knivblad, klinksømmer og et stykke av et kleberkar har innkommet i ettetertid, og kan ikke tilskrives noen av gravene (verken dobbeltgraven eller kvinnegraven). I tillegg kommer en senkestein og et flintstykke som sannsynligvis har kommet i graven med haugfyllet.		

T 8293	Eidem	Vega, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Vikingtid
Antall perler: "En samling" - 75 totalt (se merknad)		Materiale/råstoff: Glass (72), Rav (3)
Annet gravmateriale: Se merknad.		
Merknad: Funnet i samme haug som foregående, men i en egen samling ca 6 m unna. Over denne andre samlingen av perler mener finneren også å ha sett en eske som smuldret opp ved opptak. I tilveksten regnes det som sannsynlig at dette kan dreie seg om tynnskallede ovale spenner. Også denne perlesamlingen skriver seg dermed sannsynligvis fra en kvinnegrav. Et knivblad, klinksømmer og et stykke av et kleberkar har innkommet i ettetertid, og kan ikke tilskrives noen av gravene (verken dobbeltgraven eller kvinnegraven). I tillegg kommer en senkestein og et flintstykke som sannsynligvis har kommet i graven med haugfyllet.		

T 8317	Tomeide	Nesna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 3 +		Materiale/råstoff: Glass (3+)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner i bronse, 1 armring i bronse, stykker av 1 hvalbeinsplate, 1 sigdblاد i jern, jernfragmenter.		
Merknad: Funnet under pløying. Funnene lå i skjellsand, som utvilsomt har blitt bragt til stedet. Det fantes et velbevart skjelett, som ikke ble innbragt. Armringen lå rundt den ene armen, spennene på hver side av hodet (over skuldrene?) og perlene over halsen. Det har tidligere vært en haug på stedet, som har blitt utplanert til dyrkning. Av perlene fantes 3 hele, samt bruddstykker av flere.		

T 8534	Huseby	Skaun, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 11		Materiale/råstoff: Glass (11)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålspenner i bronse, 2 beslagstykker av tykk bronse (muligens del av en ryggknappspenne), 1 trefliket hengesmykke av sølv (oppr. beslag), deler av et kjede av sølv, deler av 2(?) små ringer av sølv (mulig fingerring), 1 liten fingerring i sølv, 2 nøkler av bronse, deler av en bronsenål, 1 endebeslag til et drikkehorn av bronse, foten av en kole(lampe) i jern, deler av 1 saks av jern, 1 knivblad av jern, 1 sigdblاد av jern, noen klinksøm av jern og jernfragmenter.		
Merknad: Funnet under flat mark i forbindelse med arbeid på stedet. Det har sannsynligvis tidligere vært en haug her.		

T 8748	Skålviken	Åfjord, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 2	Materiale/råstoff: Glass (1), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 1 oval skålføremet spenne i bronse.		
Merknad: Funnet er gjort under grøftegraving, ved siden av en grav med lange smale steiner på sidene, og med en stor dekkhelle, som var tom. Det er uklart om funnene stammer fra steinkisten eller om de stammer fra en yngre begravelse i nærheten, kanskje fra samme haug.		

T 9263	Røttingsnes	Tingvoll, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 27	Materiale/råstoff: Glass (27)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålføremede spenner i bronse, 1 nøkkel av bronse, 1 hengeduppe av stein, 1 tolvsidig granat, 1 håndteinsjul av brent leire, 1 stekepanne av jern, deler av 1 linhekle av jern, 1 sigdblade av jern, 1 celt av jern, deler av 1 saks av jern, deler av 1-2 knivblade av jern, noen beslagstykker av jern (minst et av dem har tilhørt et låsbeslag), en stor samling klinksøm i jern, jernstykker (deriblant en krok og en bøyle), 2 flintstykker (hvorav den ene tydelig ildflint), 2 firsidede heiner i skifer, deler av et klebersteinskar.		
Merknad: Funnet en i røys. Nedsatt båt (ca 4,5 m) i N-S retning. Liket lå med hodet mot nord. Funn av både menneske- og dyrebein.		

T 9362 - 9363	Hov	Dønna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Yngre jernalder
Antall perler: 8	Materiale/råstoff: Glass (6), Sølv (2)	
Annet gravmateriale: 1 oval skålføremet spenne i bronse, deler av 1 stekepanne av jern, en stor samling klinksøm av jern.		
Merknad: Funnet i en røys. Båtgrav.		

T 9368	Tomeide	1828 Nesna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (i dbl.grav) Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (4)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålføremede spenner i bronse, 1 trefliket spenne i bronse, deler av en sylinder av bein med innvendig rust (nålehus?), 1 sigdblade av jern, 1 ringnål av bronse, 1 tveegget sverd av jern, 1 skjoldbule av jern, 1 økseblade av jern, en samling klinksøm av jern, deler av jernbeslag.		
Merknad: Båtbegravelse i haug. Deler av et mannlige og et kvinnelige skjelett ble funnet tett inntil hverandre, og opprinnelig vært nedlagt i båten. I tilveksten nevnes det at ringnålen og våpnene hører til mannsgreven, mens smykkene, nålehuset og sigdblade hører til kvinnegraven.		

T 9597 - 9600	Fasteraunet	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 162		Materiale/råstoff: Glass (155), Rav (1), Bergkrystall (1), Sølv (1), Bronse (4)
Annet gravmateriale: Munnings- og endebeslag til drikkehorn av kobberblandet sølv, 2 ovale skålformede spenner i bronse, 1 beslag av forgylt bronse, 1 ring av bronse (muligens fra en ringnål), 1 synål av bronse, 1 ufullstendig redskap av sølv og jern (muligens en pren eller liten nøkkel), 2 håndteinhjul av brent leire, et stykke ultiøy, hår fra dyreskinn og stumper av never, 1 nøkkel av jern, 1 jernten som ender i en løkke (del av nøkkel?), stykker av 2 ringer av jern, sammenrustede jernstykker; en tange og blader av pilespisser, en liten krok av jern, en samling klinksøm av jern, 3 flintstykker (hvorav 1 sikkert ildflint).		
Merknad: Funnet ”oppe i en bakke” under utjevning av jorden. Nedsenket gravrom i N-S retning, omsatt med steiner. Synden var blitt fjernet under arbeidet. Innenfor steinsetningen lå klinksømmene, og det ble observert spor etter forvitret tre. Den døde har ligget med hodet mot sør, i nærheten også drikkehornet, bronsebeslaget, redskapet av sølv og jern, og perlene i en oval ring av ca 40 cm lengde. Omtrent midt i perleringen (på brystet) lå en spenne med synålen i nærheten, litt til venstre den andre spennen. Ved beltestedet lå jernringen, bronseringen, og 1 håndteinhjul. Ved fotenden lå det andre håndteinhjulet. Det ble funnet noen mennesketenner og beinstykker. I tilveksten vurderes klinksømmene til antagelig å ha tilhørt en kiste av tre som liket har vært nedlagt i (noe som forklarer mangelen på dekkheller over gravrommet). Graven regnes i tilveksten som kvinnegrav. <i>(Siden det kun er pilespisser tilstede av mannsindikerende gjenstander, og disse i tillegg regnes som usikre indikatorer, velger jeg å støtte meg til tilveksten og holder fast ved at dette er en kvinnegrav.)</i>		

T 10650 - 10651	Klingen	Namsos, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (i dobbeltgrav)		Vikingtid
Antall perler: 29		Materiale/råstoff: Glass (23), Bergkrystall eller Glass (2), Karneol (3), Stein (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, fragmenter av lintøy, ulltøy og never, 3 små ringer av sølvtråd (på den ene var tredd en perle), 1 håndteinhjul av brent leire, 1 sømglatte av glass, 1 trefliket spenne av bronse, 1 ringspenne av bronse, 1 tveegget sverd av jern, 1 tveegget spydspiss av jern, falen av 1 spydspiss av jern, 1 økseblad av jern, 1 hammer av jern, 1 tang av jern, 3 knivblad av jern, 3 tveeggede pilespisser av jern, 1 fil av jern, deler av 1 skjoldbule av jern, deler av 1 sigdblade i jern, deler av 1 sigd-/ljåblad av jern, jernfragmenter, 1 firesidet hein av skifer.		
Merknad: Graven har vært en dobbeltgrav med kvinnelig lik til venstre og mannlig lik til høyre. Skålpennene var pakket i tre og never og ble funnet sammen med perlene og sølvringene. I tilveksten menes det at sølvringene må ha vært på perlebåndet mellom perlene, og at det på minst én av ringene har hengt perler. Perlene skal ha ligget noenlunde i en ring. Også sømglatteren og håndteinhjulet ble funnet i nærheten. Antagelig har liket ligget på høyre side med hodet mot øst. Det øvrige skal ha hørt til mannens utstyr, og liket har sannsynligvis ligget på ryggen eller på venstre side. Spor etter en felles trekiste kledd med never. Nordligst i haugen, isolert, fantes en mosaikkperle og en nagl av jern.		

T 10673	Drøidalen	Holtålen, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenne av bronse, 1 ildstål av jern, 1 knivblad av jern, 1 skje av jern, nål av jern til skålformet spenne.		
Merknad: Funnet i en haug på en åsrygg. Brent begravelse, funn av brent bein og kull. Jernnålen, glassperlen, jernskjeen og beinrestene ble funnet i etttertid i samme haug.		

T 11912:3 (1c)	Melhus	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Vikingtid
Antall perler: 7 +	Materiale/råstoff: Glass (4), Krittaktig masse (2+), Bronsetråd (1)	
Annet gravmateriale: 3 ovale skålformede spenner i bronse, 2 armringer av bronse, 1 vevskje av hvalbein, 1 sigd av jern, 1 krokknøkkel av jern, 2 spiker av jern, ca 20 klinknagler av jern, ubrent bein.		
Merknad: Sekundær båtgrav i samme haug som dobbeltgraven T 6575, T 8139-8146, T 8247-8250. Med til perlene ble det funnet rester av en ullsnor som perlene har hengt på. Det skal opprinnelig ha vært flere perler av den krittaktige massen, men disse gikk i oppløsning.		

T 12338:9 - :11 (III b)	Granheim	Levanger, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Yngre jernalder
Antall perler: 3	Materiale/råstoff: Karneol (2), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 1 del av oval skålformet spenne i bronse, 1 bruddstykke av et hengesmykke i sølvblikk, deler av 1 kam av bein, deler av 1 skaft av bein (skjeskaft?), klinknagler av jern (1 stor, 4 mindre), små klinknagler av jern med bronsebelagte hoder (28 stk, remtøybeslag), remtøybeslag av jern.		
Merknad: Funnet i en haug i et lite gravfelt. Funn av brente bein i haugen. Perlene er skadet av ild.		

T 12382:1 (a)	Faksdal	Fosnes, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Skifer (1)	
Annet gravmateriale: 1 skiveformet håndtenshjul av kleberstein.		
Merknad: Funnet skal være gjort i en gammel hustomt, hvor perlen og håndtenshjulet skal ha ligget tett sammen. Det er usikkert hvorvidt dette dreier seg om et gravfunn, men i følge tilveksten er det sannsynlig å regne det som rester etter en kvinnegrav fra vikingtid.		

T 12733* d	Berfjord	Dønna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (4)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 1 likearmet spenne av bronse, 1 liten armring av bronse.		
Merknad: Funnet i bunnen av en røys som har ligget blant flere på en strandvoll. (*3 andre funn er også katalogisert under samme T-nr, uvisst av hvilken grunn. De er fra andre områder og er ikke tilknyttet funnet fra Berfjord).		

T 13033:3 - :4 (b)	Bakken/Fevåg	Rissa, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Yngre jernalder
Antall perler: 3 (opprinnelig flere)	Materiale/råstoff: Glass (3)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse.		
Merknad: Funnet på gårdens innmark i en dybde av 50 cm. Sannsynligvis rester av en ubrent grav. (Jeg velger å merke graven med uklar kontekst, siden det i tilveksten nevnes at gjenstandene sannsynligvis er rester av en grav.)		

T 13189:4 - :12 (d)	Alsøy	Nesna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre jernalder
Antall perler: 27	Materiale/råstoff: Glass (17), Rav (2), Jet (1), Bronse (1), Ikke oppgitt (6)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse (med rester av tøy), 1 nål av bronse, 1 håndtenshjul av brent leire, 1 avlang hvalbeinsplate, bruddstykker av jern (trolig av en gryte eller panne, samt en "hadde"), 2 sammenhengende bruddstykker av jern (hvorav den ene odden av en saks eller kniv), 1 ten av jern(syl?), 1 klinknagl med trerester (båtsøm), bruddstykker av lignende nagler, 1 krumt ankerformet stykk jern, ubestemmelige jernstykker med rester av tøy. Ved ettergravning funnet: ytterligere 5 perler, bronsenåler, noen jernstykker, samt resten av beinplaten.		
Merknad: Funnet i en lav, avlang sandhaug, omgitt av fotkjede av stein. Ingen spor etter gravanlegg i haugen, foruten at par "kuppelsteiner" i bunnen. Båtgrav orientert NØ-SV. I bronseperlen fantes spor etter en tråd.		

T 13432:1 (a)	Bjørken	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Yngre jernalder
Antall perler: 7	Materiale/råstoff: "Brun og gul ugjennemsiktig masse" (6), Bronse (1)	
Annet gravmateriale: Deler av 1 brikkeformet håndtenshjul av brent leire.		
Merknad: Funnet sammen med noen biter brent bein i utkanten av en haug.		

T 13498:3 (c)	Prestøy	Herøy, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Merovingertid (eldre?)
Antall perler: 31	Materiale/råstoff: Rødbrun masse (20), Glass (10), Stein (1)	
Annet gravmateriale: 1 fugleformet spenne av bronse, 2 små runde koniske spenner av bronse.		
Merknad: Funnet under graving ved ca 1m dybde. Ifølge tilveksten en skjelettbegravelse under flatmark fra tidlig del av yngre folkevandringstid. (Her er sannsynligvis gammel kronologi brukt, før merovingertid ble skilt ut som egen periode. Slike runde koniske og fugleformede spenner opptrer først i merovingertid (Norsk Arkeologisk Leksikon 2005: 106).		

T 13711:6 - :7 (e)	Nes	Bjugn, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Vikingtid
Antall perler: 4	Materiale/råstoff: Glass (3), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 1 oval skålformet spenne av bronse, 1 irsk ringspenne, 1 tynn bronseplate (beslag), 2 skiveformede håndtenshjul av stein, 1 tykk rund skive av kleberstein (vekttyngde? Se merknad), 1 flintfossil av sjøpinnsvin, deler av et langt eggredskap i jern (vevskje?, med avtrykk av tøy), deler av 1 kniv av jern.		
Merknad: Funnet sammen med både noe brent og ubrent bein ved bortkjørsel av stein fra en stor gravrøys. Det ubrente beinet er etter prof. K.E. Schreiner bestemt til et ca 40-årig individ. Ingen kjønnsbestemmelse foreligger. Gjenstandene ble funnet i en muldrag i røysens bunn. Klebersteinskiven ble funnet lengre bort og hører kanskje ikke til graven. Graven synes å være sekundær, da man i tillegg til de brente beinene (og annet vilkårlig spredd ubrent bein) kunne observere rester etter rettlinjede steinsetninger (tidligere murte kister). Røysen er sannsynligvis gravd opp før vikingtiden.		

T 13885:3 (c)	Nes	Bjugn, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Merovingertid
Antall perler: "En samling" (hvorav 100 komplette)	Materiale/råstoff: Glass (100+)	
Annet gravmateriale: 1 tynnskallet skålspenne av bronse, 1 liten håndleddsring av sølv, noen ubestem. Jernstykker (derav muligens et sigdblاد).		
Merknad: Funnet i samme røys som T 13711. Det ser ut til at den store, uregelmessige røysen består av to eller flere sammenroterte røysen. I tilveksten står det likevel at dette funnet må oppfattes som et eget funn/fra en særskilt grav. Funnet sammen med ubrente menneskeknokler. Dateres på grunnlag av spennen til yngre folkevandringstid. (<i>I henhold til gammel kronologi. Skålspennen, samt antallet og sammensetning av perler peker mot det som i dag benevnes som merovingertid. Jeg har derfor justert dateringen mot dagens kronologi.</i>)		

T 14049:015 - :016 (III b)	Torvskjådammen	Brønnøy, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (i dbl.grav) ?		Merovingertid
Antall perler: 18	Materiale/råstoff: Glass (17), Bergkrystall (1)	
Annet gravmateriale: 3 små skålformede spenner av bronse, 2 håndteinshjul av stein.		
Merknad: Funnet i en røys. Grav III er en kvinnegrav fra merovingertid, og lå sammen med grav II (en mannsgrav fra merovingertid) i det steinsatte kammeret, og representerer sannsynligvis en dobbeltgrav. I tillegg fantes en kvinnegrav fra eldre folkevandringstid i samme røys, som er katalogisert under samme museumsnr. (Grav I).		

T 14060:3 - :4 (c-d)	Tomberg	Rauma, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 42	Materiale/råstoff: Glass (36), Rav (1), "Brent leire" (2), Sølv (2), Bronse (1)	
Annet gravmateriale: 1 rund medaljong av sølv (med hempe), 2 sølvmynter ("Sachsenpenninge", med hempe), 1 "haddefeste" av jern (til trekar eller -bøtte?), små bruddstykker av jern (hvorav noen muligens hører til det ovennevnte kar, samt noen nagler med fastrustedet trerester, sannsynligvis til et skrin).		
Merknad: Funnet i et grustak. Det skal ha blitt observert beinrester og kull. I følge tilveksten en ubrent kvinnegrav under flatmark. Den ene glassperlen (en "mosaikkperle") og de to perlene av brent leire har vært tredd på hemper av tynn sølvtråd. (<i>Jeg regner sølvmyntene som hengesmykker siden de er utstyrt med hemper. Graven blir da å sortere som en kvinnegrav.</i>)		

T 14514:2 (b)	Val nordre	Bjugn, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: 1 oval skålformet spenne av bronse, to små stykker av nagler av jern (klinknagler).		
Merknad: Funnet i et grustak for det tidligere har blitt funnet en spenne av samme type (T 14306), og stammer sannsynligvis fra samme grav.		

T 15057:3 (c)	Eid	Melhus, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Senere del av vikingtid
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Glass (1)	
Annet gravmateriale: Deler av 1 oval skålformet spenne av bronse, 1 halvmåneformet bruddstykke (beslag?) av bronse, 1 spillebrikke av bein, 1 knivblad av jern, deler av 1 sigdblade av jern, del av 1 liten remspenne av jern, 1 liten ring av jern (med fastrustede rester av kull og brente bein), deler av 1 dobbeltleddet bisselmunnbitt av jern, del av remseslag av jern(sanns. til seletøy), rester av små nagler med runde, bronsebelagte hoder, 1 (slede-)krok av jern, 1 spiker av jern ombøyd til en løkke, deler av en gryte av jern.		
Merknad: Funnet sammen med en brente bein og kull under planering av en gravhaug av sand med en liten kjerneverøys i midten. Perlen er skadet av ild. Brent kvinnegrav fra den senere del av vikingetiden.		

T 15075:2 (b)	Ferset	Vega, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Rav (1)	
Annet gravmateriale: 1 tynn fingerring av sølv, 1 spinnehjul av stein.		
Merknad: Gjenstandene er oppgitt funnet i nærheten av hverandre i en åker. Ifølge tilveksten er det fristende å oppfatte dette som en forstyrret kvinnegrav fra yngre jernalder, men ringen antas å være fra en senere periode.		

T 15312:8 (d)	Huseby	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 2	Materiale/råstoff: Rav (2)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse (med fastirret ulltøy, et finere, et grovere og hår fra et skinn, av prof. B. Bergersen bestemt til oksehår), 1 rundt skjoldbuleformet beslag av bronse med forgylt overside og irsk ornamentikk (funnet dekt med ulltøy og noe hår), 1 holk av bronse (muligens til en kniv, samt odden til et knivblad), en liten samling klinknagler av jern (båtsøm), et par spiker og beslagstykker av jern, rester av tøy og skinn, noe nøtteskall og slagg.		
Merknad: Funnet sammen med underkjeven av et menneske i et grustak ved et gammelt elveleie. Det skal i grustaket ha blitt funnet klinknagler fra en båt i rekker på ca 15 m, orientert N-S. Ca midt i båten skal det ha vært en del større stein, under disse igjen en del kuppelstein og et par kantstilte heller. Gjenstandene ble funnet i et svart jordlag mellom disse. Ingen tegn til haug over stedet. 6 m fra dette stedet har man tidligere funnet spillebrikker av rav, en liten beltespenne av jern og 4 båtsøm (T 14510).		

T 15313:5 - :6 (c)	Solbakken	Frøya, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Eldre vikingtid (merovingertid?)
Antall perler: 280	Materiale/råstoff: Glass (269), Rav (2), Karneol (5), Leire (3), Skifer (1)	
Annet gravmateriale: Deler av 1-2 skålspenner av bronse, 1 hengesmykke av rav i form av et firefotet dyr, 1 tveegget stykke jern (antagelig et vevsverd med avtrykk av tøy og et tilhørende lite stykke av en fal), 1 vevlodd/fiskesøkke av kleberstein.		
Merknad: Funnet under planering av en lav jordhaug. Gjenstandene lå i nærmest kvadratisk steinsetting. Ravsmykket kan tenkes å være fra steinalderen, og sekundært brukt som smykke i jernalder, men kunne i tilfelle ventes å ha vært mer naturalistisk utformet. Ubrent kvinnegrav fra yngre jernalder, antallet perler tyder på eldre vikingtid eller mulig merovingertid. Perlene har vært trukket på en tynn, tvunnet sølvtråd.		

T 15320:3 (b)	Østre Hegge	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Senere del av merovingertid/første halvdel av 800-tallet
Antall perler: 13		Materiale/råstoff: Glass (13)
Annet gravmateriale: Rester av 2 ovale skålformede spenner av bronse, rester av 1 liten klinknagl av jern.		
Merknad: Sekundærgrav funnet i østre utkant av en røys som inneholdt en sentral branngrav i kammer fra eldre jernalder (T 15318, T 15319). Gjenstandene ble funnet ved/under en stor stein. Deler av kranie og ubrente skjelletraster ble også funnet og etter prof. K. E. Schreiner bestemt til kvinne, ca 30 år, neppe eldre. Hodet orientert mot N. Dateres til senere del av merovingertid eller mulig første halvdel av 800-tallet.		

T 15332:4, 18 - :29 (d)	Trælnes indre	Brønnøy, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Eldre vikingtid
Antall perler: 67		Materiale/råstoff: Glass (67)
Annet gravmateriale: 2 fingerringe av sølv, 1 fingerring av bronse, 1 smykkenål av horn, 1 holk(?) av horn, 1 ukjent redskap av horn sammenholdt med en jernnagl (i form lik en klesklype), 1 båtsøm fastrustet til redskapet av horn, deler av 2 flate ringe av jern(bisselmunnbitt), 1 knivblad av jern, 1 lås med fastrustet tre (fra skrin eller kiste), del av en hvirvel av jern, 2 små ringe av jern, 1 krok eller ring av jern, en samling små båtsøm av jern (med fastrustede trerester), 2 små brikkeformede rullesteiner, rester av tre og kull.		
Merknad: Funnet ved kanaliseringsarbeid, hvor man begikk inngrep i en avlang gravhaug. Funn av ubrente menneskebein, deriblant deler av kraniet, er bestemt etter prof. W. E. Schreiner til kvinne, nærmere 30 enn 40 år. Haugen har dekket en båt orientert Ø-V, liket lå med hodet i Ø. Liket var delvis dekket av forkullet og morknet tre, og kuppelstein over dette. Hodet skal ha hvilt mot en flat setin. Sølvringene skal ha ligget på brystet sammen med perlene, bronseringen ved venstre hånd. Holken og redskapet av horn skal ha ligget ved høyre arm. Mellom disse skal den største rullesteinen ha ligget, den minste ved venstre hånd (amulett?). Ubrent kvinnegrav fra eldre vikingtid.		

T 15491:2 (b)	Vollen	Snillfjord, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Eldre vikingtid (merovingertid?)
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 1 armbånd av bronse.		
Merknad: Funnet samtidig og på samme sted som ovennevnte økseblad som (T 15473), men regnes i tilveksten som et annet gravfunn; kvinnegrav fra eldre vikingtid, mulig merovingertid.		

T 15626:2 (b)	Lø	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ? ?		Yngre jernalder
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 2* ovale skålformede spenner av bronse. Se merknad.		
Merknad: I tillegg er det funnet 1 oval skålformet spenne (T 15625) i samme haug, men på et annet sted i haugen enn de to spennene under T 15626. Det er uvisst hvorvidt perlen hører til graven med de to skålspennene (yngre type), eller graven med den ene skålspennen (eldre type).		

T 16078:2 - :10 (b)	Føling	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne	Eldre vikingtid/800-t.	
Antall perler: 62	Materiale/råstoff: Glass (61), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 2 nøkler av bronse, 1 grep til en tredje nøkkel av bronse, 1 riflet ring av bronse (mulig også til nøkkel), 1 sigdblade av jern, 1 klinknagle av jern (antagelig til skrinet som hørte til nøklene), deler av 1 liten ring av jern, 6 (2 bevarte) steiner av hvit kvarts, 1 stykke rødbrent leire.		
Merknad: Funnet sammen med ubrente bein, kranie og underkjeve av menneske i nordre del av en 50 m lang langhaug orientert NV-SØ, under graving av hull til el. stolpe. Meget stor dekkhelle i en dybde av 0,5 m, denne ble sprengt vekk og noen av gjenstandene sendt museet, resten innsendt ved ettergraving. Kvinnelig skjelettgrav fra 800-t. Sanns. sekundærgrav. Liket orientert med hodet mot N. Funn av et kullag. Perlene og spennene skal ha ligget rundt brystpartiet. Nøklene har sanns. vært i beltet. Sigden lå over venstre lår. Klinknaglen (til skrinet) ved føttene. I en bue nedenfor føttene lå 6 hvite kvartssteiner (på størrelse med en "barnehånd"), og en stor hvit kvartsblokk (ca 20 kg) lå i haugfyllet over dekkhellen. Sanns. av magisk funksjon.		

T 16136:4 - :9 (c)	Værnes	Stjørdal, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne	Vikingtid	
Antall perler: 18	Materiale/råstoff: Glass (17, hvorav 2 "lerperler"), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 1 irsk kvadratisk beslag av bronse (omgjort til spenne, opprinnelig forgyldt), del av 1 spinnehjul av bein, 20-25 rel. små klinknagler med fastrustet tre (sannsynligvis fra båt da det i tillegg fantes et "tilspisset beslagstykke av den form som kjennes fra båtgravene").		
Merknad: Funnet ved usakkyndig graving i haug nr 4 på samme gravplass som T 16134 (mannsgrav). Rund haug, ca 10 m tverrmål. Spennene skal ha ligget i haugens midtre. Det ble observert spredte forekomster av brent bein, samt noe aske og kull i nærheten av graven. Skjelettgrav.		

T 16433:14 - :19 (1)	Hallset Nordre	Trondheim, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?	Merovingertid/700-t.	
Antall perler: 10	Materiale/råstoff: Glass (9), Rav (1)	
Annet gravmateriale: 2 ovale skålspenner av bronse, 3 spinnehjul av leire, 1 knivblad av jern, 1 sigdblade av jern. <i>(I tillegg sekundær mannsgrav: 1 enegget sverd av jern, 1 spydspiss av jern, 1 knivblad av jern, 1 sigdblade av jern, delvis ubestemt stykker jern (deriblant mulige deler av en saks, noen spiker (til et skrin?), ca 80 båtsøm av jern med fastrustet treverk, 2 heiner av skifer).</i>		
Merknad: Funnet ved grustak i en rund haug ca 12 m tverrmål. En kvinnelig sentralgrav i båt orientert NNØ-SSV. Perlene skal ha hørt til denne. Sekundær mannsgrav, sannsynligvis også båtgrav parallelt med den første. Hodet orientert mot S. Ikke ferdig undersøkt pga frost (og blir derfor merket ?). Ubrente graver fra Merovingertid, begge sanns. fra 700-tallet.		

T 17313:2 (b)	Gullhaugfeltet/Nordøya	Alstahaug, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?	Merovingertid	
Antall perler: 1	Materiale/råstoff: Rav (1)	
Annet gravmateriale: Deler av 1 skålformet spenne av bronse, to jernfragmenter (den ene odden av 1 kniv?).		
Merknad: Funnet under utgravning av Haug XIX på Gullhaugfeltet/Nordøya. Midt i bunnen av haugen lå gjenstandene, og det var spor etter trekull. Ellers ingen spor av bein eller askejord.		

T 17384:5 - :6 (d)	Nordborg/Uthaug	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 22 (ca)		Materiale/råstoff: Glass (8), Perlemor (ca 14)
Annet gravmateriale: 2 skålførmede spenner av bronse, 1 trearmet irsk beslag av bronse, deler av et bronserør (funnet like ved foregående og sanns. tilhørt beltet), 1 vevskje av hvalbein, 1 spinnehjul av brent leire, 1 svinetann med hull (amulett), 1 sigd av jern, 1 kniv av jern, 1 nøkkel av jern, 1 lite beslag eller knapp av jern, 1 krok av jern (med trerester).		
Merknad: Funnet sammen med "skjelettrestrester og kranium av en kvinne". Funnet i forbindelse med tomtegraving. Grav under flatmark, orientert S-N. Ingen spor etter gravanlegg. Kniven, nøkkelen, beslaget/knappen og jernkroken ble funnet sammen slik at de to sistnevnte har utgjort et slags knippe som kniven og nøkkel har hengt i. Ved kvinnens føtter lå rester av bein og kranie av en hund. Perlene av perlemor er mer eller mindre oppløst, og endelig antall vanskelig å bestemme.		

T 17679:3 - :4 (c)	Grande	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 3		Materiale/råstoff: Glass (3)
Annet gravmateriale: 3 ovale skålførmede spenner av bronse, 1 liten sigd eller krumkniv av jern, noen nagler og stifter av jern.		
Merknad: Funnet sammen med skjelettrestrester og et velbevart kranium. I følge Univ. Anatomiske Institutt har individet vært 165 cm høyt og i 30-40 års alderen. Flatmarksgrav funnet av barn under lek.		

T 17716:2 (b)	Kalnes	Namdalseid, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Vikingtid
Antall perler: 13		Materiale/råstoff: Glass (13)
Annet gravmateriale: 1 oval skålførmet spenne av bronse.		
Merknad: Funnet under nyrydning. Det skal ikke være noen haug på gården.		

T 17738:3 - :6 (b)	Hovde	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 5		Materiale/råstoff: Glass (5)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålførmede spenner, deler av 1 linhekle av jern, deler av 1 krum kniv av jern, deler av 1 saks av jern, noen nagler av jern, noen ubest. jernfragmenter (hvorav ett med et påsittende stykke bronse), 3 små bryner av skifer.		
Merknad: Funnet under jordarbeid sammen med noen ubrente bein og en tann i en lav røys nær sjøen. Graven har gått ca 70 cm ned i undergrunnen, også dette rommet fylt med stein.		

T17739:6 - :7 (f)	Grande	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ? Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 3		Materiale/råstoff: Glass (2), Bronse (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner, 1 irsk beslagstykke av bronse (med nålefeste og fastirrete tekstilrester), 1 nøkkel av bronse, 1 liten nøkkel, 1 rektangulær hvalbeinsplate, 1 sammensatt kam av bein, 4 spinnehjul av brent leire, deler av 1 sigd av jern, 1 kniv av jern, en liten samling jernstykker (muligens beslag) og noen delvis bøyd nagler av jern (disse ble funnet omkring kammen og kan skrive seg fra et futteral, skrin e.l.), en samling klinknagler av jern.		
Merknad: Funnet under flatmark sammen med skjelettresten som ifølge uttalelse fra Universitetets anatomiske institutt stammer fra en kvinne i en alder av 30-35 år. Graven var tidligere fortyrret og perlene og de ovale spennene ble funnet i den oppkastede jordmassen. Nøklene det det irske beslaget lå på kvinnens høyre side, ved beltestedet. Graven lå bare noen få meter unna flatmarksgraven T 17679.		

T17980:2 (b)	Skomo	Overhalla, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Merovingertid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Rav (1)
Annet gravmateriale: 1 spinnehjul av brent leire, deler av 2 vevskjeer av bein, fragmenter av bein (sannsynligvis fra 2 tresidede nåler), fragmenter av 1 redskap av bein, 1 rørformet stykke av jern, 1 holklignende stykke av jern med gjennomgående nagle og hempelignende bøyle over åpningen i den ene ende, 4 små nagler av jern.		
Merknad: Funnet sammen med en samling brente bein og kullbiter under undersøkelse av haug 17 på gården. Kullag over hele haugbunnen, med konsentrasjon i sentrum, hvor det var en grop med brente bein og gjenstandene.		

T18015:3 (c), T18173	Fossmoen	Åfjord, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne? ?		Yngre jernalder?
Antall perler: 2		Materiale/råstoff: Glass (2)
Annet gravmateriale: 1 økseblad av jern, 1 oval skålformet spenne av bronse.		
Merknad: Funnet under pløying. Ingen spor etter gravanlegg iaktatt. En av perlene er innkommet ved en senere anledning, men er oppgitt funnet på samme sted som resten av gjenstandene.		

T18026:2 (b)	Stadsvik	Hitra, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Merovingertid
Antall perler: 2		Materiale/råstoff: Glass (2)
Annet gravmateriale: 1 oval skålformet spenne av bronse, deler av 1 bryne av skifer.		
Merknad: Funnet sammen med et lite stykke brent bein i samme røys og samme gravkammer som T 18025 (usikker mannsgrav), men lå adskilt langs sørøstre vegg av kammeret.		

T 18198:12 - :16 (g)	Setnes	Rauma, Møre og Romsdal
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 21		Materiale/råstoff: Glass (9), Agat (10), Malakitt (1), Bergkrystall (1)
Annet gravmateriale: 1 relikvieskrin i form av et hus med spisst tak (barlind belagt med bronseplater dekket av tinn, ornert, rød emalje i små fordypninger. Enkel lås som bærer preg av å ha vært brutt opp i gammel tid), 1 hengekar av drevet bronse med munningskanten brettet ut omkring en jernten (med tre støpte fortinnede fugleformede krokbeslag festet med nagler), 1 sylindrisk vektlodd av bly med kappe av bronse og ornert med rød, gul og grønn emalje, 1 vektlodd av bly med kappe av forgylt bronse og form som et firfotet dyr, 1 halvkuleformet beslag av forgylt bronse med ornering (sannsynligvis den ene halvdel til en av knappene til en bispestav), 1 ornert balansevekt av bronse med belegg av antagelig tinn, 1 kufisk mynt (dirhem år 768-759) med hull i kanten og spor etter hempe, 1 hult bikubeformet hengesmykke av sølv som har hengt i en tynn tvunnet sølvtråd, 1 stor trefliket spenne av forgylt sølv med en stor innlagt glassperle i sentrum (mønstrene på spennen avsluttes ytterst av et maskemotiv hvor øynene er markert med små glassperler, fragment av 1 spenne i forgylt bronse, 1 liten sølvtein hvor den ene enden er rullet opp til en liten sløyfe, 1 spinnehjul av grønnlig bergart, noen små tekstilfragment, noen nagler av jern, samt noen små treklosser ("de må ha ligget på innsiden av bordgangene som underlag for den lille, firkantete jernskive som har vært brukt i enden av naglene, og som det sees tydelige avtrykk av på klossene").		
Merknad: Funnet under planeringsarbeid. Det er nå ingen spor etter en haug på funnstedet. Nalgene skal ha ligget på linje, noe som tyder på nedleggelse i ubrent båt. Ingen spor etter trekull.		

T 18525:4 (c)	Eidsmo	Skaun, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, deler av 1 vevske av jern.		
Merknad: Ingen ytterligere opplysninger enn "Gravfunn fra vikingetiden fra Eidsmo".		

T 18652:6 - :15 (e-f)	Sandvik	Fosnes, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Merovingertid/Vikingtid
Antall perler: 62		Materiale/råstoff: Glass (52), Rav (7), Bronse (3)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 1 oval spenne av bronse, 1 armring av bronse, 1 nøkkelring med 3 nøkler (på nøkkelringen en fastrustet ravperle), 1 rustet stykke jern (med trerester; beslag til et lite skrin?), 1 kniv av jern.		
Merknad: Funnet i grav XIV på gravfeltet på gården. De døde var på dette gravfeltet blitt begravet i sittende stilling med benene trukket opp under seg i bunnen av ca 1 - 1,5 m dype groper. Ingen synlige markeringer på overflaten.		

T 18755:2 - :9 (b-c)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 4+		Materiale/råstoff: Glass (3+), Bergkrystall (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse, 1 sigd av jern, 1 kniv av jern, deler av 2 nøkler av jern, 1 vevreell, 1 skrinhank av jern, et par små hanker av jern, 1 liten nagle av jern med løkkeformet hode hvor det henger en jernring, 1 pinsettformet gjenstand av jern, rester av 1 spiker av jern, 1 sylindereformet gjenstand av jern (nålehus?), noen små ubest. fragmenter av bronse, rester av små nagler av jern, rester av plateformet beslag av jern.		
Merknad: Funnet sammen med brent bein og kull ved undersøkelse av en lav langhaug (haug 201) orientert NNV-SSØ. Haugfyllen inneholdt en del stein. Gjenstandene lå spredt i et brannflak som særlig omfattet søndre del av haugen. Særlig en av glassperlene er svært skadet av ild. I tillegg til de 4 perlene nevnt, var de ytterligere en samling av fragmenterte perler, uvisst antall.		

T 18758:6 - :16 (f-i, k, l)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Merovingertid
Antall perler: minst 13		Materiale/råstoff: Glass (minst 11), Bergkrystall (2)
Annet gravmateriale: 2 runde koniske spenner av bronse, 1 likearmet spenne av bronse, 1 liten oval spenne av bronse, 1 oval skålformet spenne av bronse, 2 pilespisser av jern, 2 kniver av jern, 2 sigder av jern, tinder fra 1 linhekle, 1 vevreell, 1 hvirvel av jern, 1 håndtak av jern, 1 toleddet gjenstand av jern (bissel?), fragment av små hanker eller beslag av jern, 1 liten nagl av jern, brent fragment av gjenstand av bein, fragment av 1 spinnehjul, 1 lite flintstykke.		
Merknad: Funnet sammen med brente bein og kull i en lav, steinblandet haug (haug 588). De aller fleste av gjenstandene lå spredt i et brannflak i nordvestre del av haugen. Flere av glassperlene er sterkt skadet av ild, og antallet derfor omtrentlig. <i>(Med unntak av pilespissene peker gjenstandene i graven mot en klar kvinnegrav. Jeg velger pga pilespissene å kategorisere graven som en usikker kvinnegrav).</i>		

T 18819:14 - :16 (o-q)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne?		Merovingertid-Vikingtid
Antall perler: 5		Materiale/råstoff: Glass (4), Bronse (1)
Annet gravmateriale: 1 knivlignende redskap av jern (ukjent bruk), 2 kniver av jern, deler av 1 sigd- eller ljàblad av jern, 1 sigd av jern, 4 pilespisser av jern, 3 ulike remspenner av jern, 1 nål av jern (sannsynligvis til en spenne), 2 skjoldbuleformede seletøybeslag av jern, 1 hvirvel av jern, 1 synål av jern, 5 linheketinder av jern, 1 skrinhank av jern, 2 båndformede beslag av jern, deler av kantbeslag av jern, 3 teiner av jern, 3 leirkarskår, 1 nagle av jern, 6 små flintstykker, deler av 1 kam av bein (brent), fragmenter av 1 hein av skifer, ubest. jernfragmenter, klinknagler av jern, deler av minst 2 vevlodd av kleberstein, hestetenner, 1 krampe av jern sammenklemt til en løkke. (1 ring av bronse (til ringnål) og 1 liten smedhammer. 1 ljàblad av jern).		
Merknad: Funnet sammen med brente bein og kull i en litt oval rundhaug (haug 558) på gravfeltet. I fyllmassen var endel mindre steiner, men intet virkelig steindekke. De fleste gjenstandene lå i et brannflak ved midten av haugen. Dette grenset i SØ til en stor flat, avlang stenblokk 2,8 x 1,0 m, som må ha ligget der da haugen ble bygd. Angående gjenstandene i parentes: Ringnålen og hammeren lå like utenfor randgrøfta i V og kan stamme fra andre gravanlegg. Ljåen lå tvers over randgrøfta ved N-kant. <i>(På grunnlag av tekstilredskapene, velger jeg å kalle denne graven en kvinnegrav. Pga pilespissene blir bestemmelsen usikker.)</i>		

T 18826:1 - :3 (a-c)	Risefeltet	Oppdal, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Jet (1)
Annet gravmateriale: Rester av 2 ovale skålformede spenner av bronse, et lite jernstykke (trolig odden av 1 kniv).		
Merknad: Funnet sammen med brente bein og kull i og ved kanten av en branngrøp under en stor rullestein (stein D) på gravfeltet.		

T 18960:3 - :6 (c-e)	Kirkebakken/Uthaug	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Yngre vikingtid
Antall perler: 4		Materiale/råstoff: Glass (2), Ukjent materiale (2)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålformede spenner av bronse (med tekstilrester), deler av 2 kammer av bein, 1 kniv av jern med treskaft, 1 sigd av jern, rester av 8 nagle- eller spikerliknende gjenstander (den ene rest av en nøkkel?), rester etter en skiveformet gjennombrutt gjenstand av jern, morkne trefliser.		
Merknad: Graven (grav B) ble funnet ved grøftegraving. Godt bevarte skjelettresten av mennesker bestemt av Prof. Torgersen til kvinne, 40 – 50 år. Graven var skåret ned i skjellsanden. Den døde har ligget i kiste, orientert med hodet i V-SV. Den ene skålspennen lå intakt ved en skulder. To perler lå til høyre for kraniet. Den skiveformede jerngjenstanden lå ovenfor hodet, den ene kammen under venstre albue. Over skjelettet lå et dyrekranium med horn (av okse?). To av perlene er av ukjent materiale, den ene av gråhvitt materiale (bein/horn?), den andre var av et brunlig, porøst materiale som smuldrer opp.		

T 18961:3 (c)	Øveraunet	Ørland, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne		Vikingtid
Antall perler: 1		Materiale/råstoff: Glass (1)
Annet gravmateriale: 2 ovale skålspanner av bronse.		
Merknad: Funnet under grøfting. Skjelettresten viser en orientering med hodet i V. Smykkene ble funnet i tilknytning til dette. Perlen lå under en av spennene.		

T 19424 f - h	Dønnes	Dønna, Nordland
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ? Osteologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (se merknad)		Vikingtid
Antall perler: 7		Materiale/råstoff: Glass (4), Bein (3)
Annet gravmateriale: 1 kniv av jern, 1 femkantet plate av bronse (med mulige tekstilrester), 1 nålehus av bein, 1 teinformet hul gjenstand av bein (den ene ende spiss, den andre avsluttes i et dyrehode), fragmenter av 1 kam av bein, rester av tre.		
Merknad: Flatmarksgrav oppdaget under grustaking hvor noe av graven raste ut. Skjelett av menneske lå i skjellsanden med fylling av heller og bruddstein over. Bestemt av prof. dr. med. J. Torgersen til kvinne, ca 50 år. Perlene og bronseplaten lå i bryst- og halsregionen. Kniv, kam, nålehus og bein med dyrehode ble samlet opp i rasmasser fra graven. Ved skjelettets venstre side var rester av tre (fra kiste eller tildekning?). Også en femurkondyl fra et annet individ, sannsynligvis en mann. En liten samling fuglebein av smålom, fiskemåse, sildemåse, krykkje og rødnebbterne ble funnet ved hodet og ryggraden.		

T 19507 c - d	Arntstu/Selnes	Snillfjord, Sør-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne ?		Merovingertid
Antall perler: 67+		Materiale/råstoff: Glassfluss (66+), Bronse (1)
Annet gravmateriale: 1 konisk spenne av bronse, fragment av 1 hjulformet hengesmykke av bronse, 1 knivblad av jern, 1 kroknøkkel av jern, 1 remspenne av jern, 1 nagle av jern, 1 beslag av jern, 1 bånd av jern (foldet tilbake på midten som en klype), fragmenter av jern (fra naglen eller jernbåndet?).		
Merknad: Brannflak under flatmark. Oppdaget ved nydyrking. Delvis samlet opp av finneren, delvis ved ettergraving.		

T 19511 f - t	Fosseem	Steinkjer, Nord-Trøndelag
Arkeologisk kjønnsbestemmelse: Kvinne (i dobbeltgrav)		Vikingtid
Antall perler: 21		Materiale/råstoff: Glass (19), Glassfluss (1), Rav (1)
<p>Annet gravmateriale:</p> <p><u>Grav a:</u> 2 ovale skålformede spenner av bronse (som lå under og imellom lag av never og bark, annet organisk materiale, tre og grovt tekstil, i tillegg noen rester av fint tekstil), 1 spinnehjul av leire, 2 kniver av jern, 1 krokknøkkel av jern, 3 sigder av jern (samt tange til sigd, mulig tilhørende det ene sigdbladet), 1 leddet beslag av jern, 4 trekantede plater eller beslag av jern, 1 båndformet stykke jern, 10 bånd- og plateformete fragmenter av jern, 1 haspe/krok av jern, 1 tein av jern omgitt av en løkke i en ende, 15 hele og fragmentariske spiker av jern, 2 nagleliknende jernteiner, rester av tann-omalje. <u>Grav b:</u> 1 tveegget sverd av jern, 1 knivblad av jern, 1 tynn tein av jern.</p>		
<p>Merknad: Funnet i en nedskjæring under en jord- og steinbygd haug (haug 3). Under en plyndringsgrop i midten, og under bunn-nivået, fantes en intakt gravsjakt orientert Ø-V. I søndre halvdel av sjakten lå sverdet med håndtaket mot V, kniven og teinen like ved. I nordre halvdel lå resten av funnene (inkl perlene) konsentrert og klart adskilt fra de førstnevnte. Det antas at det foreligger en dobbeltgrav, der en mann og en kvinne har vært gravlagt side om side med hodene mot V. Inntil spennene fantes rester av tre, never, grovere og finere tekstilrester, foruten rester av tannomalje. Glassperlene lå samlet innved høyre (søndre) skålspenne. Jernsakene og spinnehjulet lå i konsentrasjoner østover fra spennene, langs nordsiden av gravsjakten.) Noen av beslagene tilhører trolig kiste/skrin med lås. Jernspikrene ble funnet spesielt i fotenden av graven.</p>		

Yngre jernalder			
Museumsnr	Gård/Funnsted	Kommune/fylke	Kjønn
T 17-24	Moksnes	Frosta, Nord-Trøndelag	Uviss
T 323, T 1270	Lysøy	Åfjord, Sør-Trøndelag	FG? ?
T 699	Luenget	Oppdal, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 751	Luenget	Oppdal, Sør-Trøndelag	FG?
T 791	Huseby	Levanger, Nord-Trøndelag	Uviss
T 1301	Stangerholt	Levanger, Nord-Trøndelag	Uviss
T 1313	Dragseidet	Åfjord, Sør-Trøndelag	Uviss
T 2376	Grindberg	Steinkjer, Nord-Trøndelag	FG
T 2969	Valum	Levanger, Nord-Trøndelag	FG?
T 3258	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag	FG ?
T 3454	Alvstad	Stjørdal, Nord-Trøndelag	Uviss
T 3453 - 3454	Alvstad	Stjørdal, Nord-Trøndelag	FG?
T 6230	Bjerkem	Steinkjer, Nord-Trøndelag	FG? ?
T 7318	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag	FG ?
T 8271	Hoven	Sunddal, Møre og Romsdal	FG? ?
T 8510 - 8511, T 8920	Barman	Hitra, Sør-Trøndelag	FG ?
T 11912:10 (2a)	Melhus	O verhalla, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 12206	Øyan	Sømna, Nordland	Uviss
T 12253:2 - :4 (b)	Leite/Berg	Bjugn, Sør-Trøndelag	Uviss
T 12455:16 - :17 (k)	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag	FG? ?
T 12645	Dragsetmoen/Dragset	Meldal, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 12692 a	Aakvik	Bindal, Nordland	Uviss
T 12976:2 (b)	Vinje	Snåsa, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 13025:1 - :3 (a), T 17422:1 (a)	Vika	Vega, Nordland	Uviss ?
T 13439:6 (f)	Smolan Vestre	Steinkjer, Nord-Trøndelag	FG
T 13611	Skei	Dønna, Nordland	Uviss
T 13877	Slapøy	Dønna, Nordland	Uviss ?
T 14027:1 (a)	Risefjellet	Oppdal, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 14294:1 - :4 (a)	Vikestad	Nærøy, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 14352:13 - :16 (l)	Flåøy	Sunddal, Møre og Romsdal	FG ?
T 14538	Dun	Fosnes, Nord-Trøndelag	Uviss
T 14732:1 - :2 (a)	Belsvik	Hemne, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 15095:4 - :6 (d-f)	Berfjord	Dønna, Nordland	FG? ?
T 15472	Vollen	Snillfjord, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 15640	Bø	Dønna, Nordland	Uviss ?
T 16010:1 (a)	Skjevelneset	Bindal, Nordland	Uviss
T 18028:1 (a)	Øknes vestre	Steinkjer, Nord-Trøndelag	FG ?
T 18109:1 (a)	Skeian	Flatanger, Nord-Trøndelag	Uviss
T 18280:2 (b)	Strand	Osen, Sør-Trøndelag	Uviss
T 18605	Flåøya	Sunddal, Møre og Romsdal	Uviss
T 18649:4 - :7 (c)	Sandvik	Fosnes, Nord-Trøndelag	Uviss
T 18756:2 - :4 (b)	Vang	Oppdal, Sør-Trøndelag	Uviss
T 18825:8 - :11 (h, i, k, l)	Risefeltet	Oppdal, Sør-Trøndelag	Uviss ?
T 18981:3 - :5 (c)	Lø	Steinkjer, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 19034:1 - :4 (a-d)	Trones	Verdal, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 19524 a	Grytten/Gryta	O verhalla, Nord-Trøndelag	Uviss ?
T 19853 c - d	Solheim/Trælvik	Brønnøy, Nordland	Uviss ?

Eldre jernalder			
Museumsnr	Gård/Funnsted	Kommune/fylke	Kjønn
T 553-554	Gjesmohaugen/ Torgårdsletta	Trondheim, Sør-Trøndelag	Mann ?
T 3504	Bangsund	Namsos, Nord-Trøndelag	Mann? ?
T 18025:8 (f)	Stadsvik	Hitra, Sør-Trøndelag	Mann?
T 19624 ca	Veiem	Grong, Nord-Trøndelag	Mann ?
T 1077-1078	Austrått	Ørlandet, Sør-Trøndelag	Kvinne?
T 2073	Sæterbø	Rauma, Møre og Romsdal	Kvinne?
T 2183 - 2185	Valstad	Verdal, Nord-Trøndelag	Kvinne
T 2816	Hole	Rauma, Møre og Romsdal	Kvinne
T 3506	Bangsund	Namsos, Nord-Trøndelag	Kvinne?
T 7294	Tomeide	Nesna, Nordland	Kvinne
T 9832	Hol	Inderøy, Nord-Trøndelag	Kvinne
T 14021:4 (d)	Holmlimo vestre	Verdal, Nord-Trøndelag	Kvinne(r?)
T 14049:4 (I d)	Torvskjådammen	Brønnøy, Nordland	Kvinne ?
T 16364:26 - :30 (w)	Foss	Melhus, Sør-Trøndelag	Kvinne (av FG)
T 19176:7 (g)	Geite	Levanger, Nord-Trøndelag	Kvinne?
T 16	Forbregd	Verdal, Nord-Trøndelag	Uviss
T 338-344	Myr	Verdal, Nord-Trøndelag	FG? ?
T 495	Lysøy	Bjugn, Sør-Trøndelag	FG?
T 499-502	Halsan	Levanger, Nord-Trøndelag	Uviss
T 578	Trones	Verdal, Nord-Trøndelag	Uviss
T 809	Dalem	Steinkjer, Nord-Trøndelag	FG
T 1318	Dragseidet/Skaset	Åfjord, Sør-Trøndelag	Uviss
T 1327	Skaset	Åfjord, Sør-Trøndelag	FG?
T 3439 - 3440	Flå	Sunnadal, Møre og Romsdal	Uviss
T 7798	Bø	Steigen, Nordland	Uviss ?
T 10220	Fasteraunet	Stjørdal, Nord-Trøndelag	Uviss
T 13876:2 (b)	Tilrem	Brønnøy, Nordland	Uviss ?
T 14277:6 (c), T 14499:2 - :3 (b), T 16592:2 (b)	Sandnes ytre	Rauma, Møre og Romsdal	Uviss ?
T 14942:2 - :7 (b)	Alsøy	Nesna, Nordland	Uviss
T 15424	Molta (Solskjel)	Tustna, Møre og Romsdal	Uviss ?
T 17665:1 (a)	Veske vestre	Levanger, Nord-Trøndelag	Uviss
T 17931:2 - :6, :8 (b)	Gleinsneset	Dønna, Nordland	Uviss
T 17934:6 (e)	Hognesaunet	Stjørdal, Nord-Trøndelag	FG? ?
T 17979:6 (e)	Skomo	O verhalla, Nord-Trøndelag	FG? ?
T 18550:7 - :8 (g)	Risegjerdet	Oppdal, Sør-Trøndelag	FG? ?